

เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

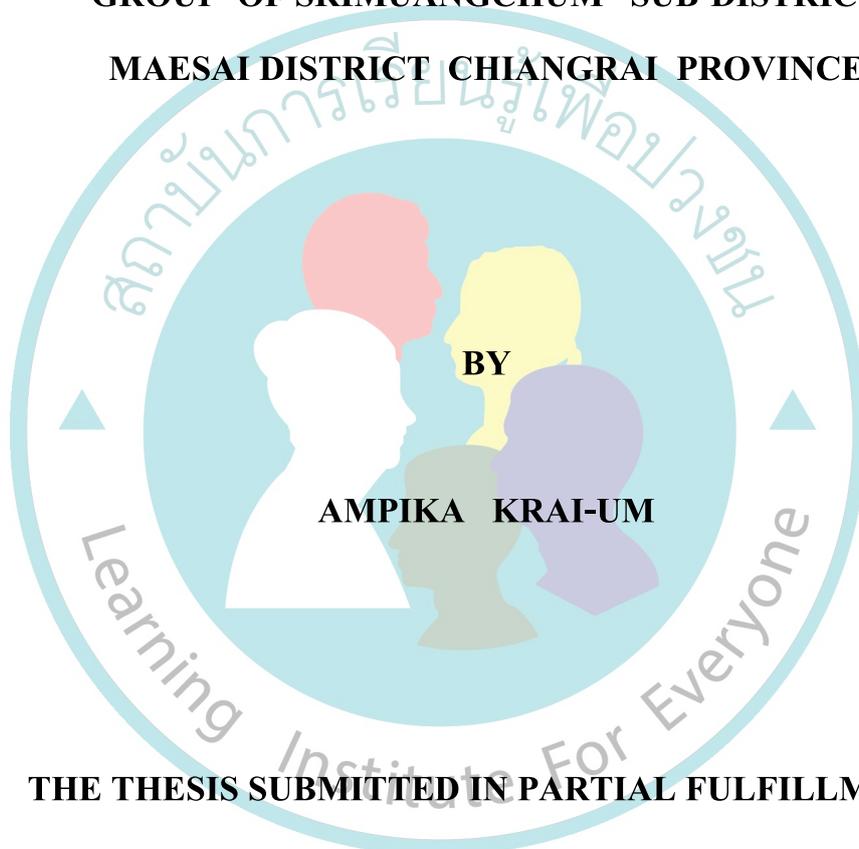
เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2558

**SUSTAINABLE AGRICULTURE STUDY OF WISE PEOPLE
GROUP OF SRIMUANGCHUM SUB-DISTRICT
MAESAI DISTRICT CHIANGRAI PROVINCE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2015

ชื่อวิทยานิพนธ์ (Title) เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
ผู้วิจัย อัมพิกา ไกรอำ
สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รศ.ดร. เสรี พงศ์พิศ
อาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ดร. เฉลิม ฟ้าอ่อน

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ..... ประธานกรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

(ดร. ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

(รศ.ดร. เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)

(ดร. เฉลิม ฟ้าอ่อน)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(ดร. ทวิษ บุญธิรัมย์)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)

ลงชื่อ..... เลขานุการ

(อาจารย์บุญมาก ปุราสะเก)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
	ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
ชื่อผู้เขียน	อัมพิกา ไกรอำ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2558
อาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รศ.ดร. เสรี พงศ์พิศ
อาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร.เฉลิม พักอ่อน

การวิจัยมีจุดประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ศึกษาความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน และศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เรื่องความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคม และการสร้างเครือข่าย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นกลุ่มแกนนำเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 30 ราย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 ราย โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (selection) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเป็น แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. เกษตรกรจำนวน 10 ราย อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมีเป็นส่วนมาก มีรูปแบบการทำงานเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ พื้นที่ในการทำการเกษตรน้อยที่สุด 53 ตารางวา มากที่สุด 87 ไร่ และมีแนวความคิดการทำเกษตรยั่งยืนคือ การมีที่ทำกินเป็นของตนเอง เห็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีเป็นตัวอย่างให้กับผู้อื่น ส่วนการดำเนินชีวิต พบว่า มีความสุขกับการทำงาน มีความพึงพอใจในอาชีพ มีการแบ่งปันผลผลิตปลอดสารให้กับคนอื่น หลีกเลี่ยงการฆ่าสัตว์ ตื่นเช้าไปทำงาน เย็นกลับบ้านเหมือนอาชีพอื่น ๆ ส่วนปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ การขาดแคลนแรงงาน การพูดเชิงลบจากบุคคลภายนอก ปัญหาน้ำท่วม การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง และปัญหาผลผลิตไม่พอเพียงพอต่อการจำหน่าย

2. การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีการบริหารจัดการเครือข่าย มีการขยายเครือข่ายผ่านการอบรม ศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการและความสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืนตามตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

2.1 ความมั่นคงด้านรายได้ เกษตรกรมีรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่าย และมีบางส่วนที่รายไม่เหลือรายได้ แต่มีเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และใช้จ่ายตลอดปี

2.2 ความมั่นคงทางด้านอาหารมีอาหารสำหรับบริโภคเพียงพออย่างบริบูรณ์ตลอดปี

2.3 การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภค เกษตรกรผลิตสารที่ใช้สำหรับบำรุงรักษา ดิน น้ำ พืชผัก ผลผลิตทางการเกษตรด้วยตนเองปราศจากสารเคมี

2.4 การแบ่งปันคืนสู่สังคมเกษตรกรทั้ง 10 รายเป็นวิทยากร และเป็นทีปรึกษาและเป็นตัวอย่างพร้อมชักชวนให้คนในชุมชนทำการเกษตรแบบยั่งยืน

คำสำคัญ

เกษตรกรรมยั่งยืน , กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน, ตัวชี้วัดความสำเร็จในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

Abstract

Thesis Title	Sustainable Agriculture Study of wise people group of Srimuangchum sub-district Maesai district Chiang Rai province
Researcher	Ampika Krai-am
Degree	Master of Arts
In the program of	Integrated Local Development
Year	2015
Principal Thesis Advisor	Dr. Sere Phongphit, Ph. D. (Philosophy)
Associate Thesis Advisor	Dr. Chalerm Fakon

ABSTRACT

The purposes of this study were 1) to find out the community circumstances, patterns and activities, areas and working systems, sustainable agriculture concept, ways of life, together with the satisfaction in careers, and obstacles in running sustainable agriculture, and 2) to investigate the working process of local wisdom network at Sri Muang Chum sub district, Mae Sai, Chiang Rai. On the topic of food stability, income stability, the friendly to consumers and the environment, sharing back to the society and networking. The populations of this study were 30 local wisdom network mainstays who running sustainable agriculture. And the samples of the study which were from selection random sampling were 10. The tools of the study were structure interview. The data obtained were analyzed by using Content Analysis

The findings of the study were as follows:

1) Most of the ten agriculturists live in the chemical agriculture area. They all pursued the integrated agriculture and new theoretical agriculture. The area of running sustainable agriculture ranges from 53 wa square to 87 rai the most. They had ideas of sustainable agriculture; owning their own lands, realizing the effects of using toxins, being good examples for others. Moreover in terms of ways of life, it was found that they were all happy with their works and were satisfied with their career. Also, they shared non-toxic products with others,

avoid slaughtering, get up and work early and come back home in the late afternoon like others. The main problems and obstacles were lack of labors, negative speech from outsiders, flooding in the rainy season, drought in the hot season, and lastly insufficiency of products for sales.

2) Working process of local wisdom network at Sri Muang Chum sub district, Mae Sai, Chiang rai , consisted of network management, network extension via training, continuous field trips. The processes together with the achievement were as follows:

2.1 Income security: the agriculturists had some net income, but only some of them didn't; anyway, they had enough to consume and to pay all year round.

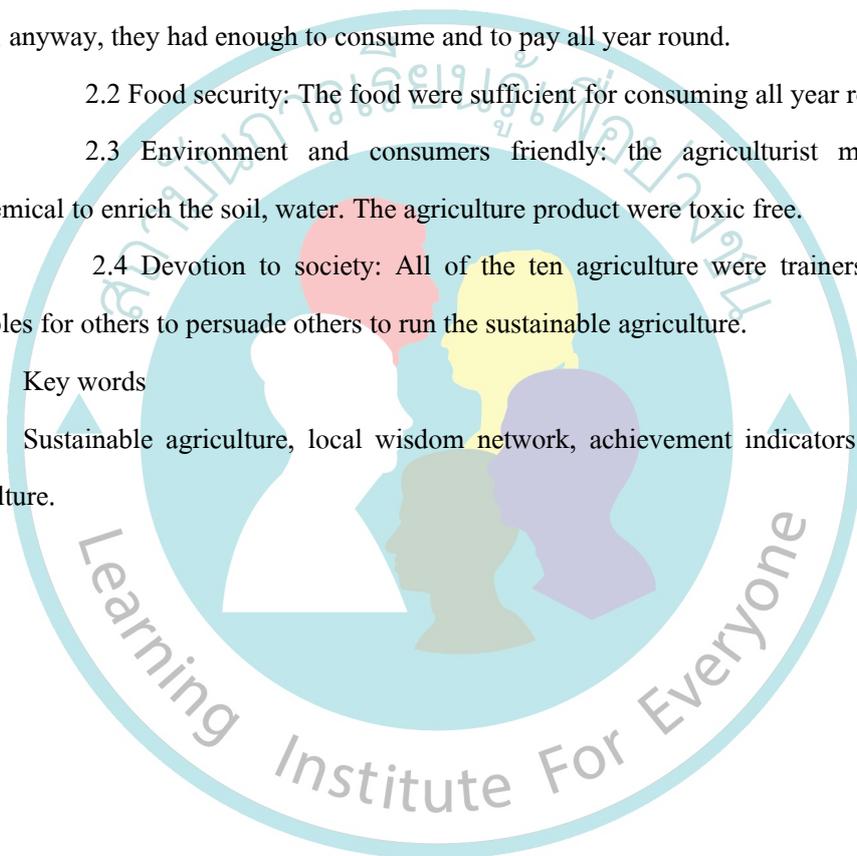
2.2 Food security: The food were sufficient for consuming all year round.

2.3 Environment and consumers friendly: the agriculturist made their own biochemical to enrich the soil, water. The agriculture product were toxic free.

2.4 Devotion to society: All of the ten agriculture were trainers, advisors, and examples for others to persuade others to run the sustainable agriculture.

Key words

Sustainable agriculture, local wisdom network, achievement indicators for sustainable agriculture.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับความกรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. เสรี พงศ์พิศ และ ดร. เฉลิม พักอ่อน ที่ได้ให้คำชี้แนะ แนะนำ ตรวจสอบทุกขั้นตอนของการทำวิทยานิพนธ์ ดร. สมาน มากสุข และอาจารย์วรปรัชญ์ หลวงโย ให้คำแนะนำเรื่องแบบสอบถาม ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 ราย ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นระยะเวลา 2 ปี ทั้งการให้ข้อมูลเชิงลึก การให้ความอนุเคราะห์ด้านการลงมือทำงานเชิงปฏิบัติการให้เห็นเชิงประจักษ์ด้วยความเต็มใจ มีแนวคิดแปลกใหม่ให้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปพัฒนาตนเองและสังคม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะมีประโยชน์และทรงคุณค่ากระทั่งสามารถเปลี่ยนแปลงแนวคิด วิถีชีวิต และเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตเกษตรกรบางคนที่กำลังแสวงหาทางออก ขอมอบส่วนดีทั้งหมดจากการวิจัยนี้ให้กับสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ที่มอบแนวทางการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งต่อผู้วิจัยด้วยเช่นกัน

อัมพิกา ไกรอำ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง.....	5
กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	6
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	6
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน.....	8
แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม.....	23
แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเครือข่ายและวิถีชุมชน.....	30
บริบทสังคมกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน.....	36
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	37
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	41
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	42
ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง.....	43
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	45
การตรวจสอบข้อมูล.....	46
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	46
4 ผลการวิจัย	
ข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย.....	50
บริบทชุมชน.....	51
สภาพปัญหาในชุมชนด้านการเกษตร.....	54
ประวัติเกษตรกร.....	54
รูปแบบ / พื้นที่ทำการเกษตร.....	58
แนวความคิดการทำเกษตรยั่งยืน.....	59
วิถีชีวิต.....	65
ความภูมิใจในอาชีพ.....	67
ปัญหาและอุปสรรค.....	70
กระบวนการและความสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืน.....	72
ผลงานเกษตรกรที่ได้รับรางวัล.....	90
แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่.....	94
ผลการสัมภาษณ์ เกษตรกรที่ไม่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน.....	96
ผลการทำกระบวนการ Focus Group.....	97
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	100
สรุปผลการวิจัย.....	101
อภิปรายผล.....	106
ข้อสังเกตจากผู้วิจัย.....	110
ข้อเสนอแนะ.....	114
บรรณานุกรม.....	115
ภาคผนวก.....	120
ภาคผนวก ก ราชานามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	121

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	122
ภาคผนวก ค แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร.....	126
ประวัติผู้วิจัย.....	166

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแนวคิดและวิถีปฏิบัติของ เกษตร กระแสนักและเกษตรยั่งยืน.....	12
2.2 วิธีการเป็นแบบ NO-Want-Needs.....	33
4.1 วัตถุประสงค์และวิธีการเก็บข้อมูล.....	48
4.2 อายุ / เพศ / สถานภาพ ของเกษตรกรผู้ถูกสัมภาษณ์.....	50
4.3 รูปแบบ/พื้นที่ทำการเกษตร.....	58
4.4 แรงบันดาลใจในการเลิกทำเกษตรแบบใช้สารเคมีมาใช้เกษตร แบบอินทรีย์.....	59
4.5 แสดงแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน.....	63
4.6 แสดงความภูมิใจในอาชีพและเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนในสายตา ผู้อื่น.....	67
4.7 แสดงจำนวน พืช ผัก ผลไม้ สัตว์เลี้ยง (ความมั่นคงด้านอาหาร).....	72
4.8 แสดงรายได้รายจ่ายของเกษตรกรในรอบปี.....	82
4.9 การบริหารจัดการดินและน้ำ.....	84
4.10 แนวทาง / กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม.....	86
4.11 ผลงานรางวัลของเกษตรกร.....	90
4.12 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่.....	94
5.1 อาหารหลากหลายชนิดปลูกในพื้นที่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย.....	105

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน.....	11
2.2 การเกษตรแบบยั่งยืน.....	22
2.3 แสดงกรอบความคิดในการวิจัย.....	41
5.1 การขยายเครือข่าย.....	104
6.1 นายแปลก เศษบุญ.....	127
6.2 การปลูกผักจิงจูฉ่าย.....	127
6.3 บ่อเลี้ยงปลา.....	128
6.4 ป้ายหน้าโครงการ.....	128
6.5 โรงทำปุ๋ยหมัก.....	129
6.6 โรงแรมชานา.....	129
6.7 การเลี้ยงวัวในสวน.....	130
6.8 การเลี้ยงปลาดุก.....	130
6.9 คอกไก่.....	131
6.10 แปลงปลูกหญ้า.....	131
6.11 นางสาวลี ร้อยคำ.....	132
6.12 แปลงนา.....	133
6.13 การปลูกกล้วย.....	133
6.14 บ่อเลี้ยงกบ.....	133
6.15 โรงเพาะเห็ด.....	134
6.16 การปลูกต้นอโวคาโด.....	134
6.17 แปลงผักสวนครัว.....	135
6.18 ถังหมักเศษอาหาร.....	135
6.19 นางพรพิมล ปั่นคำ.....	136
6.20 บ่อเลี้ยงปลา.....	136
6.21 สวนสตรอเบอรี่.....	137
6.22 การปลูกมะเขือเทศ.....	137
6.23 การทำนาอินทรีย์.....	138

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
6.24 การปลูกผักปลอดสารพิษ.....	138
6.25 นายถวิล สุริยะ.....	139
6.26 การอบรมเกษตรกรยั่งยืน.....	139
6.27 การทำนาปลูกข้าวต้นเดียว.....	140
6.28 การปลูกกาแฟ.....	140
6.29 การเพาะกล้าผักหวาน.....	141
6.30 การปลูกผักกูดขาย.....	141
6.31 การให้ความรู้กับผู้มาศึกษาดูงาน.....	142
6.32 สภาพแวดล้อมภายในสวน.....	142
6.33 การปลูกลองกอง.....	143
6.34 การทำสวนอ้อย.....	143
6.35 การปลูกต้นสะแล.....	144
6.36 การปลูกหม่อน.....	144
6.37 การปลูกพริกไทย.....	145
6.38 การทำสระบัว.....	145
6.39 นายผล มีศรี.....	146
6.40 การปลูกผักกวางตุ้ง.....	146
6.41 การทำสวนยางพารา.....	147
6.42 ป้ายศูนย์การเรียนรู้.....	147
6.43 การปลูกมะนาวในท่อซีเมนต์.....	148
6.44 การปลูกหญ้าแฝก.....	148
6.45 การเลี้ยงหมูคอก.....	149
6.46 คอกปุยหมัก.....	149
6.47 นางผล วงศ์สีดา.....	150
6.48 การติดป้ายให้ความรู้.....	150
6.49 การเลี้ยงหมูหลุม.....	151
6.50 การทำแปลงผักลอยฟ้า.....	151

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
6.51 การทำบัญชีครัวเรือน.....	152
6.52 การปลูกพืชสมุนไพร.....	152
6.53 ผลิตภัณฑ์สมุนไพร.....	153
6.54 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร.....	153
6.55 นางบัวผัน ใจเย็น.....	154
6.56 การหมักน้ำยาล้างจาน.....	154
6.57 ป้ายโครงการ.....	155
6.58 การเลี้ยงไก่.....	155
6.59 แปลงผักปลัง.....	156
6.60 การทำปุ๋ยหมัก.....	156
6.61 การถนอมอาหาร.....	157
6.62 การปลูกบวบ.....	157
6.63 การปลูกผักกาด.....	158
6.64 การปลูกหอมแดง.....	158
6.65 นางชนิษฐา มโนสมบัติ.....	159
6.66 การปลูกผักในกระถาง.....	159
6.67 บริเวณด้านหน้าศูนย์การเรียนรู้.....	160
6.68 การปลูกพืชผักในกระถาง.....	160
6.69 การเลี้ยงไก่ในเล้า.....	161
6.70 ผลผลิตจากการเลี้ยงไก่.....	161
6.71 นางทองคำ อินพรม.....	162
6.72 การทำนาข้าวอินทรีย์.....	162
6.73 การเลี้ยงเป็ดกำจัดหอยเชอร์รี่.....	163
6.74 ป๋อแก้วเก็บน้ำและเลี้ยงปลา.....	163

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
6.75 การปลูกข้าวดำ.....	164
6.76 การปลูกผักในแปลงนา.....	164
6.77 การเลี้ยงกระบือ.....	165
6.78 ป่อพักน้ำ.....	165

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเกษตรดั้งเดิมนั้นทำเพื่อการยังชีพและทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าที่อุดม คือฐานในการดำรงชีวิต แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ประกาศใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 คือสัญลักษณ์ของการมุ่งหลังต่ออารยธรรมตะวันตก ทำการเกษตรภายใต้ระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ การผลิตระบบเกษตรเคมีเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ปัจจัยในการผลิตล้วนต้องจ่ายเงินซื้อหา เกษตรกรคาดหวังจะได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพสูง ซึ่งการได้มานั้นต้องแลกด้วยการลงทุนปัจจัยการผลิต ขณะราคาผลผลิตไม่สามารถรู้ล่วงหน้าถูกกำหนดมาจากนายทุน (ไพบูลย์ เสงสุวรรณ, อรุณ หวายคำ, พุทธิพงษ์ นวกิจบำรุง และ อัจฉรา รักยุดิธรรม, 2545, หน้า 27-28)

ในปัจจุบันเกษตรกรไทยใช้สารเคมีมากคิดเป็นมูลค่ามากกว่า 10,000 ล้านบาทและมีการใช้ปุ๋ยเคมีคิดเป็นมูลค่าประมาณ 18,000 ล้านบาท ทั้งปุ๋ยและสารเคมีดังกล่าวล้วนนำเข้าจากต่างประเทศแทบทั้งสิ้น นอกจากนั้นการใช้สารเคมียังเป็นการทำร้ายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนที่เกี่ยวข้อง ผืนดินเสื่อมโทรมลง อาหารที่บริโภคปนเปื้อนสารเคมี ส่วนในด้านเศรษฐกิจและสังคมเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 72 เป็นหนี้สิน ตัวเลขหนี้สินเฉลี่ยคนละมากกว่า 40,000 บาทแม้ประเทศจะส่งออกสินค้าทางการเกษตรไปเป็นจำนวนมาก แต่รายได้สุทธิที่เกษตรกรได้รับเพียง 20-30 % ของรายได้ทั้งหมดเพราะรายได้ส่วนใหญ่ประมาณ 30-40 % เป็นของกลุ่มธุรกิจขายปุ๋ยสารเคมีและเมล็ดพันธุ์ จากปัญหาดังกล่าว จึงทำให้เกษตรกรแสวงหาทางออกเริ่มต้นประมาณปลายปี พ.ศ.2520 เกิดการผสมผสานความรู้ 3 ประการเข้าด้วยกันโดยการรวบรวมความรู้ จากประสบการณ์ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานและสุดท้ายนำเอาประสบการณ์และแนวความคิดเรื่องเกษตรกรรมทางเลือก (alternative agriculture) จากประเทศต่าง ๆ เช่น แนวคิดของมาซาโนบุ ฟุโอะโกะ จากญี่ปุ่นและทางประเทศยุโรปมาสังเคราะห์เป็นชุดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับเกษตรกรไทย และในปี พ.ศ.2532 ได้จัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรทางเลือกและขบวนการทำเกษตรกรรมยั่งยืนขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 149-151)

หากพิจารณาผลกระทบของการทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ในปัจจุบัน พบว่า ทำให้เกิดปัญหาหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหาด้านสังคม สถาบันครอบครัวของเกษตรกรไทยกำลังแตกสลาย สมาชิกในครอบครัวต้องพลัดพรากจากกันเพื่อไปทำงานในตัวเมือง
- 2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรมีหนี้สินไม่ต่ำกว่าครอบครัวละ 20,000 บาท เนื่องจากรายได้ลดต่ำลง เพราะไปพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทำให้ถูกเอาเปรียบจากภายนอกมากขึ้น
- 3) ปัญหาด้านระบบนิเวศวิทยา การผลิตเฉพาะอย่างในพื้นที่กว้าง (monoculture pantation) การใช้สารเคมีซึ่งมีผลตกค้างทำลายสิ่งแวดล้อม การไม่เอาใจใส่ต่อผลกระทบระยะยาว
- 4) ปัญหาด้านคุณภาพผลผลิตมีคุณภาพต่ำ มีสารเคมีตกค้างจากปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืชทำให้เกิดพิษภัยหรือโรคต่าง ๆ ต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคทั้งระยะสั้นและระยะยา (เดชา ศิริภัทร, 2551, หน้า 79-77)

ในขณะที่อัตราการเพิ่มของประชากรโลกที่เพิ่มขึ้นถึงปีละประมาณ 100 ล้านคนคน ไทยเพิ่มขึ้นปีละกว่าหนึ่งล้านคนหรือวันละ 3,000 คนนั้นเป็นสิ่งบ่งบอกถึงการผลิตเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น ใช้พื้นที่เพื่อการทำการเกษตรเพิ่มขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าก็เพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมยิ่งเมื่อมีความเชื่อว่าการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การเลี้ยงสัตว์ที่เน้นการค้า ผลผลิตอาจเพิ่มขึ้นแต่ก็เกิดผลเสียเป็นเงาตามตัว เช่น เกิดมลภาวะอากาศเป็นพิษ น้ำเสีย ดินเสีย เกิดการใช้ยาฆ่าหญ้าอย่างสิ้นเปลืองและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมกระทบต่อความเป็นอยู่และชีวิตของมนุษย์ คำถามจึงมีอยู่ว่า การผลิตทางการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอ กับความต้องการของมนุษย์ซึ่งเพิ่มขึ้นทุกเสี้ยววินาทีและโดยวิธีใดจึงจะไม่เป็นการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม คำตอบที่เป็นหลักการและทฤษฎีการพัฒนาการเกษตรที่มีในขณะนี้คือ การเกษตรยั่งยืน (sustainable agriculture) (พูนสิน เจียมประโคน และคณะ, 2547, หน้า 1 อ้างถึงใน จรัญจันทลักขณา, 2538, หน้า 7) ซึ่งแนวทางเกษตรพอเพียง เป็นวิถีเกษตรกรรมที่ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศ สามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพและพอเพียงตามความจำเป็นพื้นฐานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกรและผู้บริโภค พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นสามารถพัฒนาอย่างเป็นอิสระ (คณะกรรมการจัดงานสมัชชาเกษตรกรรมทางเลือก, 2547)

วิสัยทัศน์และทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ปี พ.ศ. 2553 กำหนดยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน

เน้นการพัฒนาการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า การเกษตรและพลังงานบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สร้างสรรค์ การสร้างความมั่นคง ในอาชีพรายได้ให้แก่เกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้ เกษตรกรหลุดพ้นจากวัฏจักรการเป็นหนี้สินและพึ่งตนเองด้านการเกษตร (สำนักคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553, หน้า 3) ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการ ทำการเกษตรยั่งยืนว่ามีประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม ต่อมนุษย์ ต่อลูกหลานในระยะยาว เปรียบเป็น บำนาญที่ตกทอดตลอดกาลและได้รับการยอมรับจากทั่วโลกว่าจะสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลน อาหาร ความยากจน สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน แต่ปัจจุบันมี เกษตรกรเพียงจำนวนน้อยที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนได้ประสบความสำเร็จเป็นเพราะภาครัฐไม่ สนับสนุนอย่างจริงจังหรือว่าเกษตรกรขาดความมุ่งมั่น หรือเพราะมีอุปสรรคในการทำการเกษตร ยั่งยืนและบุคคลที่ประสบความสำเร็จเพียงส่วนน้อยนั้นมีวิธีการอย่างไรใช้กระบวนการใด มีแนวคิด อย่างไร จึงสามารถปลดภาระหนี้สิน มีความสุข มีรายได้ มีความมั่นคงในชีวิตอย่างยั่งยืนจนกระทั่ง เป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นได้ศึกษาเรียนรู้ เช่น กลุ่มอินแปลง จังหวัดสกลนคร หรือผู้ใหญ่วินาลัย เข้มเฉลิม อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ลุงประยงค์ ธรรมรงค์กลุ่มไม้เรียง ตำบลไม้เรียง อำเภอลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลุงฉวย แก้วคง บ้านเขาใหญ่ตำบลนาขอม อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งล้วนเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืน

ในจังหวัดเชียงราย มีกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจากการเกษตรแบบยั่งยืนเป็น ปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่เกษตรกรกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตำบลศรีเมืองชุม อำเภอมะสาข จังหวัดเชียงราย ซึ่งผู้วิจัยได้ไปศึกษาในเบื้องต้นก่อนที่จะตัดสินใจเลือกกลุ่มดังกล่าวเป็นเป้าหมาย หลักในการทำวิจัย พบว่าศูนย์ดังกล่าวได้เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ.2545 โดยการรวมกลุ่มเกษตรกร ทำปฎิบัติกับปฎิบัติอินทรีย์ชีวภาพปุ๋ยอินทรีย์ ไร่นาสวนผสม และสารสมุนไพรเพื่อกำจัดโรคและแมลง มีการวางแผนการผลิตทางการเกษตรเพื่อปรับการเกษตรเคมีสู่ระบบการเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อเพิ่ม ความหลากหลายในไร่นา โดยลดการพึ่งพาภายนอก ต่อมาในปี พ.ศ.2548 ได้จดทะเบียนเป็น วิชากิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรยั่งยืนตำบลศรีเมืองชุม และได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริม การเกษตรให้เป็นศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงทางศูนย์ได้เข้าร่วมร่วมโครงการพัฒนาการเกษตร ตามแนวทฤษฎีใหม่โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 นอกจากนั้นยังได้จัดหลักสูตรฝึกอบรมแก่ผู้สนใจ เช่น มีหลักสูตร วิชาเกษตรพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้แก่เกษตรกรทั่วไป ประกอบด้วยการเกษตร ทฤษฎีใหม่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเกษตรและปัญหา ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อระบบการเกษตรเกษตรทฤษฎีใหม่ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

การแปรรูป และการตลาด และการพัฒนาการฝึกอบรม และการออกแบบหลักสูตรศูนย์เรียนรู้ การเกษตรพอเพียง มีอาคารฝึกอบรมที่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมอบรมประมาณ 60 คน มีที่พักสำหรับผู้เข้าร่วมอบรมจำนวน 1 หลัง และที่พักแบบโฮมสเตย์ มีร้านอาหารและโรงครัว มีฐานการเรียนรู้ และการศึกษาดูงานแปลงตัวอย่างและมีวิทยากรประจำศูนย์ที่เป็นบุคลากรในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการทำการเกษตร นอกจากนี้ยังมีแปลงสาธิตการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต การเลี้ยงปลา การเลี้ยงสัตว์ การทำสวนไม้ผล ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนชาวนามีแปลงสาธิตเกษตรผสมผสานในแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่มีกิจกรรมด้านการเกษตรอย่างหลากหลาย มีฐานการผลิตจากโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ได้รับการสนับสนุนโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการวางแผนการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนการจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีฟาร์ม ผู้เศรษฐกิจพอเพียง

จากบริบทที่พบผู้วิจัยคาดว่า เครื่องข่ายที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาอาจมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านเครือข่ายในด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสาร ประสิทธิภาพ พัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกันดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ หลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนเป็นการประสานพลังในการใช้ทรัพยากร ใช้พลังงาน มีการณรงค์ในเรื่องต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารกัน อย่างสม่ำเสมอ(เสรี พงศ์พิศ, 2555, หน้า 13) ซึ่งศูนย์ดังกล่าวเป็นกลุ่มเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนจนได้รับรางวัลระดับประเทศ ซึ่งมีศักยภาพเพียงพอที่จะเก็บข้อมูล นำมาเป็นที่ศึกษา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการจะเรียนรู้และศึกษาถึงประวัติความเป็นมา รูปแบบและกิจกรรม ระบบการทำงาน ตลอดจนถึงกระบวนการอย่างเป็นระบบของการทำการเกษตรแบบยั่งยืนของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการทำเกษตรที่ยั่งยืนและการบริหารจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่อง

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบริบทชุมชน ประกอบไปด้วยประเด็นดังต่อไปนี้
  - 1.1 สภาพทั่วไป
  - 1.2 ประวัติเกษตรกรตัวอย่าง จำนวน 10 ราย
  - 1.3 สภาพปัญหาในชุมชน
2. กระบวนการและความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งมีตัวชี้วัดดังนี้
  - 2.1 ตัวชี้วัดที่ 1 ศึกษาแนวคิดและกระบวนการแนวทางการปฏิบัติให้ได้มาซึ่งความมั่นคงด้านรายได้
    - 2.1.1 แผนการผลิตพืชผลด้านเกษตร ระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว
  - 2.2 ตัวชี้วัดที่ 2 ศึกษาแนวคิดและกระบวนการแนวปฏิบัติให้มีความมั่นคงด้านอาหาร
    - 2.2.1 ความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตในแปลงเกษตรกรรม
  - 2.3 ตัวชี้วัดที่ 3 ศึกษาแนวคิดและกระบวนการวิธีปฏิบัติเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม
    - 2.3.1 ผลผลิตปลอดภัยต่อผู้บริโภค
    - 2.3.2 กระบวนการผลิตปลอดภัยต่อเกษตรกร
    - 2.3.3 กระบวนการผลิตเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
  - 2.4 ตัวชี้วัดที่ 4 การแบ่งปันคืนสู่สังคม / การสร้างเครือข่าย
    - 2.4.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา/ส่งเสริมเรื่องการเกษตรในชุมชน / สังคม / ประเทศ
3. เครือข่าย
  - 3.1 แนวคิดเรื่องเครือข่าย
  - 3.2 การดำเนินงานของเครือข่าย

ซึ่งในการการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตเฉพาะ คือ กลุ่มแกนนำเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รวมไปถึงเครือข่ายใน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา มีเหตุผลในการเลือกพื้นที่ดังนี้

  1. เป็นพื้นที่ที่มีเกษตรกรต้นแบบในการทำเกษตรแบบยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
  2. เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืน
  3. เป็นชุมชนต้นแบบเพื่อการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น ๆ

กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่มีความรู้ความสามารถและประสบผลสำเร็จจากการทำการเกษตรแบบยั่งยืน จำนวน 30 ราย และกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มแกนนำที่เป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 10 ราย

คำถามสำคัญของการวิจัย

1. บริบทชุมชน รูปแบบและพื้นที่ กิจกรรมและระบบทำงาน แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพ และปัญหาอุปสรรคของการทำการเกษตรแบบยั่งยืนของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายเป็นอย่างไร
2. การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่ประสบความสำเร็จ ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่ ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมเป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

เกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง การทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายระบบนิเวศ ส่งผลดีต่อดิน น้ำ ทรัพยากรอย่างยั่งยืน รวมทั้งเกษตรกรสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงในสังคมภายใต้ตัวชี้วัด

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของเกษตรกรทั้งก่อนและหลังทำการเกษตรแบบยั่งยืน

ประเภทของเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง การทำการเกษตร 6 ประเภท ได้แก่ เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ ไร่หมุนเวียน วนเกษตรและเกษตรผสมผสาน

แนวทางการทำเกษตรยั่งยืน หมายถึง แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน พื้นที่ รายได้ ผลผลิต ประสิทธิภาพ เทคนิค เงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเกษตรยั่งยืนตำบลศรีเมืองชุม หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบยั่งยืนมาเป็นเวลา 5 ปี ขึ้นไปในเขตตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายและตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย ตำบลภูซาง อำเภอภูซางและอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ตัวชี้วัดความสำเร็จในการทำการเกษตรยั่งยืน หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน มีความมั่นคงด้านรายได้ มีความมั่นคงด้านอาหาร การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม การแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

ความมั่นคงด้านอาหาร หมายถึง กิจกรรมการของเกษตรกรที่ดำเนินการผลิตที่หลากหลาย เช่น พืชผัก ไม้ผล เลี้ยงสัตว์

ความมั่นคงด้านรายได้ หมายถึง รายได้ที่เกิดจากผลผลิตด้านการทำเกษตรแบบยั่งยืนได้มีการวางแผนการผลิต ระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ให้เหลือกินและนำไปขายเหมาะกับสภาพภูมิสังคม

การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม คือ กิจกรรมที่ผลิตด้านการเกษตรไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมก่อมลพิษสิ่งแวดล้อมและไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภค

การแบ่งปันคืนสู่สังคม และการสร้างเครือข่าย หมายถึง พฤติกรรมในการผลิตของเกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาช่วยเหลือสังคมโดยใช้องค์ความรู้ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีอยู่และดำเนินการเป็นเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนมีการทำกิจกรรมและติดต่อเกี่ยวพันกันลักษณะต่าง ๆ ในการทำการเกษตร รวมทั้งการติดต่อประสานสัมพันธ์กับกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเกษตรแบบยั่งยืนตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด กระบวนการแนวปฏิบัติ การบริหารจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติ
2. สามารถนำแนวทางการพัฒนาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาใช้ในการทำการเกษตรกรรมยั่งยืน และการบริหารจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ และเป็นข้อมูลให้สถาบันการศึกษาได้นำข้อมูลไปศึกษาและพัฒนาต่อยอดในการวิจัยเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยนี้การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิด กระบวนการ วิถีชีวิตและแนวปฏิบัติการทำเกษตรแบบยั่งยืนของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมือง ชุมอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืน ภายใต้วีธีวัดผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร ข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามประเด็นต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน
2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเครือข่ายและวิถีชุมชน
4. บริบทสังคมกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน

ความสำคัญ ความเป็นมา และความหมายของการทำเกษตรแบบยั่งยืน

ความสำคัญของการทำเกษตรยั่งยืน สืบเนื่องจากปัญหาการปฏิบัติเชิงพาณิชย์ทำให้เกษตรกรไทยค่อย ๆ เปลี่ยนพันธุ์พืชของตนมาเป็นพันธุ์พืชที่ตอบสนองต่อปัจจัยการผลิตจากภายนอกที่รัฐส่งเสริมโดยเชื่อว่า การใช้พันธุ์พืชใหม่นั้นจะทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น มีอาหารเพิ่มขึ้นมีรายได้มากขึ้น ความยากจนจะหายไปแต่ความเป็นจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้นเพราะผลผลิตที่ได้จากการปฏิบัติเชิงพาณิชย์เพิ่มขึ้นประมาณ 30% เท่านั้นในรอบ 40 ปีที่ผ่านมา ขณะที่เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยและสารเคมีประมาณ 30% ของรายรับจากการขายผลผลิตมีการใช้สารเคมีมากขึ้นส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เกษตรกรประสบปัญหาหนี้สินมีหนี้เพิ่มขึ้น รายรับลดลงการแก้ปัญหาทิศทางของภาครัฐและการอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำของบริษัทข้ามชาติ เช่น การตัดแปลงพันธุกรรม หรือ จีเอ็มโอ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อไม่ได้เพิ่มผลผลิตแต่เพิ่มสารเคมี ปัญหาสำคัญ คือ เกษตรกรรมไทยไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นไทยและไม่ได้

ใช้ภูมิปัญญาของเรา ละเลิกการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ฟุ้งต่างชาตินมากขึ้น จากปัญหาดังกล่าว จึงทำให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อแสวงหาทางออกในปลาย ปีพ.ศ.2520 และใน ปี พ.ศ.2535 หน่วยงานต่าง ๆ ได้ร่วมกันจัดงานสมัชชาเกษตรกรรวมทางเลือกครั้งที่ 1 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร เป็นการเปิดตัวขบวนการเกษตรกรที่ยั่งยืนให้เป็นที่รู้จักต่อสาธารณชน (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 13-17)

เกษตรกรรายย่อยได้รับการส่งเสริมที่ผิดจากระบบที่แยกคนออกจากธรรมชาติด้วยการ ตัดไม้ทำลายป่า ขาดนักวิชาการที่มีความรู้ด้านกว้างเกี่ยวกับธรรมชาติของโลก การส่งเสริมพันธุ์พืชใหม่แก่ชาวบ้านเกิดความเสียหายด้านการตลาด ดังนั้น การหันมาพิจารณาการเกษตรทางเลือก แทนการพาณิชย์แบบเข้มข้นคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมโดยไม่ทำให้ผลผลิตลดลง แสวงหาคุณภาพ ความจำเป็นทางสังคม จิตวิญญาณและวัตถุ พร้อมทั้งรักษาความเหนียวแน่นของการเชื่อมโยง ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้การเกษตรแบบพอเพียงได้รับการพิจารณา (ฟาลวีย์, ลินด์ซี, 2548 ,หน้า 378-379)

จากอดีตถึงปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนามากพอสมควรแต่กลับพบว่ายิ่งพัฒนา ก็ยังมีปัญหาในการพัฒนาตามมา เช่น ปัญหาสุขภาพความเจ็บป่วย ทรัพยากรเสื่อมโทรม มลภาวะ ความรุนแรงในสังคม วิธีการแก้ไขปัญหาคือการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งดำเนินการโดยภาครัฐ แล้วนำมาสร้างนโยบายแต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาคือได้ตรงประเด็น จากสภาพการที่ผ่านมาได้นำเอา กระบวนการการวิเคราะห์เชิงระบบมาใช้จึงมีการนำคำเหล่านี้มาอธิบายลักษณะของระบบ ได้แก่ ผลผลิตภาพ (productivity) เสถียรภาพ (stability) ความยั่งยืน (sustainability) ความเสมอภาค (equity) ความสามัคคี (solidarity) การพึ่งพา (autonomy) ลักษณะระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในคำเหล่านี้ ความยั่งยืนกลายเป็นคำสำคัญที่นำมาเป็นเป้าหมายในการพัฒนา คำว่าพัฒนาอย่างยั่งยืนกลายเป็นคำ สำคัญของการพัฒนาซึ่งรวมถึงเกษตรยั่งยืนด้วย (อรรถชัย จินตะเวช, บุศรา ลิ่มนรินทร์กุล, 2551, หน้า 39-40)

ระบบการเกษตรที่นำไปสู่เกษตรยั่งยืนเนื่องในช่วงระยะเวลา 25 ปีที่ผ่านมา การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากการเพิ่มพื้นที่การผลิตไม่ได้ คำนึงถึงความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรจึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและชุมชนทำให้ แนวคิดในการพัฒนาการเกษตรในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศมากขึ้น ไม่ได้มองด้าน ผลผลิตด้านเดียว แต่จะเน้นเสถียรภาพและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนนำไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งเป็นรูปแบบจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และจากนโยบายของกระทรวง

เกษตรและสหกรณ์จะประกอบไปด้วยระบบการเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่
วนเกษตร เกษตรอินทรีย์และเกษตรธรรมชาติ (พูนสวัสดิ์ อาจละกะ, 2544, หน้า 44-45)

อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืนไม่ได้ก่อรูปขึ้นมาตามลำพังหรือ
พัฒนาขึ้นมาเองอย่างลอย ๆ แต่มีการพัฒนามาจากปัญหาที่เกษตรกรรายย่อยค้นพบว่าเกษตรกรรม
กระแสหลักซึ่งเป็นระบบการเกษตรที่เน้นประสิทธิภาพของการผลิตนำมาซึ่งความยากจนและการ
พึ่งตนเองไม่ได้ เกษตรกรรมยั่งยืนพัฒนามาจากสองส่วนสำคัญคือการพึ่งตนเองไม่ได้และ
ความยากจน สองส่วนนี้มีลักษณะสัมพันธ์ต่อกันและมีลักษณะเป็นพลวัตมิได้หยุดนิ่งตายตัว
แต่กลับมีการเคลื่อนไหวมีการพัฒนาการตลอดเวลา ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกครอบครัว
และชุมชนและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนบนรากฐานทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์
จิตสำนึกศรัทธาและความภาคภูมิใจให้กับเกษตรกรไทย (สุภา ไยเมือง, 2547, หน้า 129)

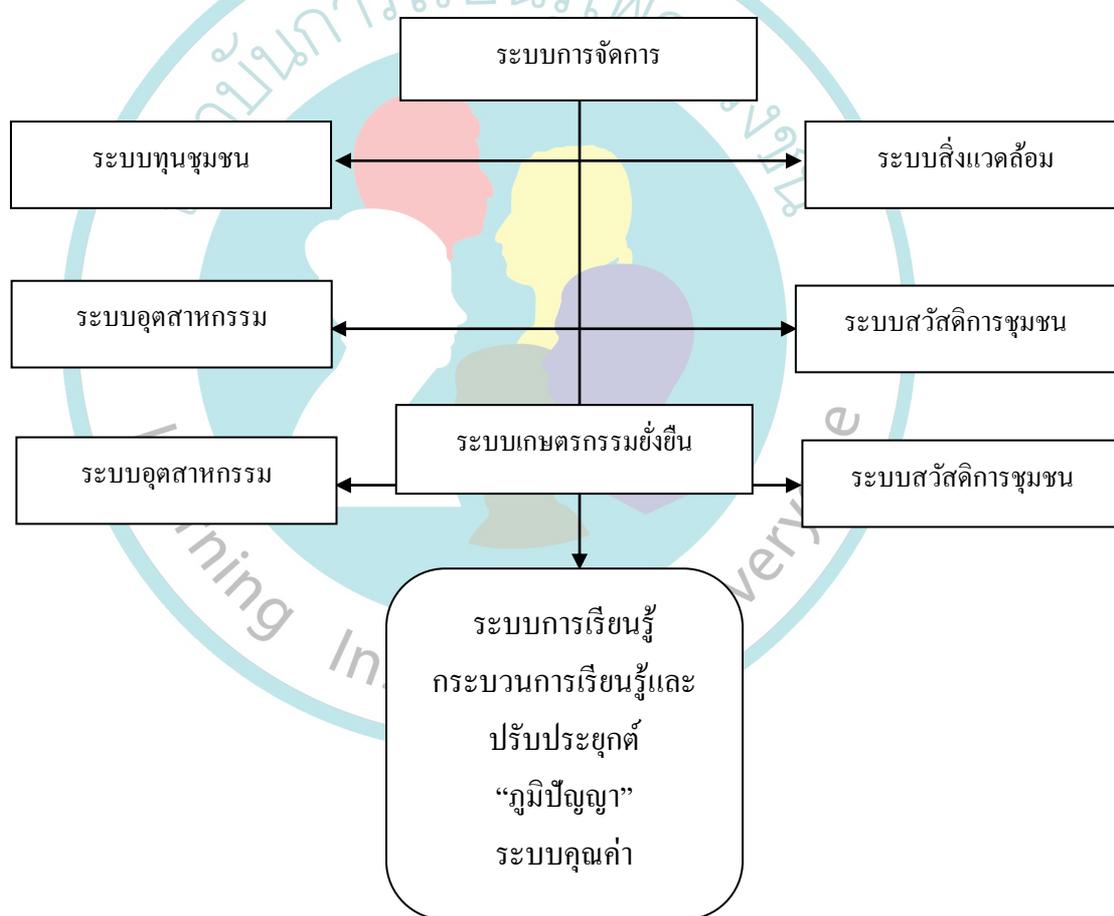
แนวคิดและวิวัฒนาการของเกษตรยั่งยืนมีจุดเริ่มจากเกษตรพื้นบ้านแล้วพัฒนาไปสู่
องค์ความรู้โดยแนวคิดในช่วงปีพ.ศ.2523 เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการสร้างระบบการเกษตรพื้นฐาน
ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ ปัจจุบันแนวคิดนี้เป็นฐานทางปรัชญาของกลุ่มเกษตรกรทางเลือก
จุดสำคัญประการถัดมา ได้แก่ คำว่า ยั่งยืน เข้ามาในช่วงปีพ.ศ.2530 ซึ่งอ้างอิงถึงความมั่นคง
(stability) ทางเกษตรซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งโลกนั่นคือความรู้สึกเป็นสากล (universal)
นั่นเอง (วรรณดี สุทธินรากร, 2548, หน้า 125)

เกษตรยั่งยืน (sustainable agriculture) มีความหมายหรือคำจำกัดความไว้
หลากหลายนั้นแล้วแต่วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของแต่ละกิจกรรม แต่อย่างไรก็ดีในแต่ละคำ
จำกัดความก็จะให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับไร่นา
(พูนสวัสดิ์ อาจละกะ, 2544, หน้า 6)

การเกษตรยั่งยืนควรประกอบด้วย 3 ลักษณะ ได้แก่ เป็นระบบถูกต้องตามหลัก
นิเวศวิทยา ให้ผลผลิตที่พอรับได้และสามารถหยั่งรากยืนหยัดอยู่ได้และมีการใช้ทรัพยากร
ธรรมชาติอย่างเป็นธรรม รวมทั้งการเคารพสิทธิ ไม่แย่งแม่น้ำ ไม่แย่งน้ำจืดกัน ความเป็นธรรมนั้น
ไม่เฉพาะรุ่นแรกแต่เป็นธรรมในรุ่นลูกหลานด้วย (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2535, หน้า 16-19) และจะต้อง
ประกอบด้วยทางเศรษฐกิจ ทางด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม ทางด้านสังคมมนุษย์ ซึ่งทั้งสามด้านนี้
จะมีความสัมพันธ์ที่แยกออกจากกันไม่ได้และได้ให้ข้อคิดเห็นในด้านสังคมว่ามีความหมายกว้าง ๆ
รวมเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนและชุมชน ทั้งชุมชนในระดับเล็กและชุมชนระดับใหญ่ที่อาจเรียกว่า
ประชาคม ซึ่งมีทั้งประชาคมชาติและประชาคมโลกซึ่งในด้านสังคมเกษตรยั่งยืนจะมีข้อดีในด้าน
เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ด้วยกัน สามารถเป็นหน่วยผลิตร่วมกันช่วยกันทำกิจกรรม
ทางการเกษตรทำให้ครอบครัวไม่แตกสลาย เกษตรแบบยั่งยืนช่วยส่งเสริมให้ผลิตเพื่อบริโภค

มีอาหารครบ 5 หมู่ อาจกล่าวได้ว่า เกษตรยั่งยืนมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมและชุมชนให้อยู่ในสภาพไม่เลวลง (อมรา พงศาพิชญ์, 2535, หน้า 20-26)

เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการแก้วิกฤตทางด้านเศรษฐกิจและสังคมขณะเดียวกันก็สามารถรักษาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมได้โดยมีหลัก 3 ประการ คือ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านสังคม และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (มูลนิธิไทยพัฒนา, 2546, หน้า 12) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นที่ว่า การทำเกษตรยั่งยืน คือ ระบบเกษตรที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในแต่ละภูมิภาค มีการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงในการพึ่งพาปัจจัยภายนอกอันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด (ธันวา จิตสงวน และคณะ, 2543, หน้า 7)

ภาพที่ 2.1 ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 100)

สรุป เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นการทำการเกษตรที่คำนึงถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน ทั้งต่อผืนดิน มนุษย์และสิ่งแวดล้อมในระยะยาวด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมและวิธีการสมัยใหม่ทันต่อเทคโนโลยี สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันมีจุดยืนในการทำการเกษตรที่มั่นคงแต่ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้บริโภครวมและสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแนวคิดและวิถีปฏิบัติของเกษตรกระแสหลักและเกษตรยั่งยืน

ประเด็นเปรียบเทียบ	เกษตรกระแสหลัก	เกษตรยั่งยืน
ปรัชญา วิธีการผลิต	เอาชนะธรรมชาติ 1. สร้างผลผลิตให้มีปริมาณมากพร้อมต่อการแข่งขันให้ได้กำไรสูงสุด 2. ใช้เทคโนโลยีระดับสูงเพื่อยกระดับพลังในการผลิตและการใช้แรงงานของมนุษย์	ดำรงชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ 1. สร้างผลผลิตที่เพียงพอต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานและเหมาะสมกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ 2. มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (appropriate technology) เพราะมีความหมายในการพัฒนาเครื่องมือด้วยการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการผสมกับการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นและการพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม (participatory technology development)
ความสัมพันธ์ทางการผลิต	ใช้กลไกทางการตลาดที่ใช้ระบบการแข่งขันอยู่กับโอกาสและความสามารถมีตัวแทนคนกลางได้หลายช่วง	ใช้กลไกตลาดที่เป็นธรรม ดำเนินการด้วยฉันทามติของกลุ่ม ใช้คนกลางเท่าที่จำเป็น มีศักยภาพในการแข่งขันทางธุรกิจได้ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ความยุติธรรม และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค บนพื้นฐานของวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
สุขภาพ	อาจมีความเสี่ยงจากปัญหาสุขภาพสูงหากผู้บริโภคได้รับอาหารที่เหมาะสมเนื่องจากสารตกค้างในกระบวนการผลิต	มีความปลอดภัยในอาหารและการรักษาสุขภาพ หากมีปัญหาสุขภาพสามารถรักษาด้วยวิธีการแบบองค์รวม

ทั้งนี้เพื่อความผาสุกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติโดยรวมและเป็นการทำการเกษตรที่เน้นการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม คือ ไม่ใช่สารพิษในการผลิตทางการเกษตรไม่สร้างมลพิษใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ใช้ความรู้และภูมิปัญญาสร้างรายได้ที่เหมาะสม มุ่งผลิตเพื่อสนองความจำเป็นของมนุษย์ (จรัญ จันทลักษณ์ และผกาพรรณ สกุลมัน, 2546, หน้า 9-11) สอดคล้องกับระบบนิเวศที่มีความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ เป็นธรรมชาติทางสังคมและมีมนุษยธรรม รักษาอัตราการผลิตพืชและสัตว์ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อความเสียหายในระยะยาวติดต่อกันเป็นการทำการเกษตรแบบผสมผสานที่มีทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดที่ผสมและมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างลงตัว เน้นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อความยั่งยืน (อาณัฐ ตันโช, 2549, หน้า 8-9) รวมไปถึงคณะกรรมการที่ปรึกษา ด้านเทคนิคกลุ่ม CGIAR (consultative group on international agricultural research) ได้นิยามคำว่า เกษตรยั่งยืน คือ ระบบการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อทำการผลิตทางการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและต้องการของมนุษย์และในขณะเดียวกันก็ธำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพของสิ่งแวดล้อมตลอดจนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (coen reijntjes , bertus haverkort and ann walters-bayer, 2547, หน้า 2) เป็นการทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายดิน น้ำ ป่า อากาศ ชีวิตสัตว์และผู้คน ไม่ใช่ทรัพยากรแบบทำลายล้างแต่รักษาความสมดุลของธรรมชาติให้คงอยู่สำหรับประชากรในอนาคต ตั้งอยู่บนรากฐานการพัฒนาที่ยอมรับว่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเป็นฐานของเศรษฐกิจ การเกษตรจะยั่งยืนหากไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความบริสุทธิ์ของน้ำ นำทรัพยากรมาใช้หรือหมุนเวียนอนุรักษ์พลังงาน (เสรี พงศ์พิศ, 2553, หน้า 10)

การทำเกษตรยั่งยืนกับความเข้าใจธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน อีกทั้งเกษตรกรรมยั่งยืนก็ยังเป็นเรื่องของความพอเพียงอีกด้วย ความพอเพียง คือ ความมีสติ รู้จักใช้ให้พอดี พองามพอเหมาะกับเหตุผล ไม่ใช่เกินตัวและประหยัด เกษตรยั่งยืนจะยั่งยืนได้คนต้องยั่งยืนด้วย (ชลิตา บัณฑิตวงศ์, 2547, หน้า 10)

นโยบายแห่งชาติเกี่ยวกับการเกษตรกรรมยั่งยืนเริ่มในปีพ.ศ.2540 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนา โดยกำหนดนโยบายดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายให้เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นเกษตรกรรมกระแสหลักของประเทศ ภายในหนึ่งทศวรรษข้างหน้า

2. ปรับโครงสร้างการบริหารเพื่อรองรับการผลักดันนโยบายว่าด้วยเกษตรยั่งยืน

3. สร้างหลักประกันในการเข้าถึงใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมในการจัดการที่ดิน แหล่งน้ำและทรัพยากรชีวภาพ

4. การพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพที่เหมาะสมกับประเทศ

5. จุดยืนของประเทศที่เกี่ยวกับนโยบายระหว่างประเทศ

แต่่นโยบายดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติเนื่องจากขาดเจตจำนงทางการเมืองและข้อจำกัดของระบบราชการที่คุ้นชินกับการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมแบบเคมี มาเนิ่นนาน (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 181-184)

เกษตรยั่งยืนควรจะเป็นยุทธศาสตร์หลักในการแก้วิกฤตประเทศ โดยเสนอแนวทาง ยุทธศาสตร์ 5 ประการ

▶ ประการที่ 1 การสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์หรือความมุ่งมั่นร่วมกัน

ประการที่ 2 แผนแม่บทชุมชนทำการค้าขายได้ รายจ่าย หนี้สินเกษตรกร ทำไมจึงเป็นหนี้ เพราะอะไร แล้วก็มาปรับทำเกษตรยั่งยืนหรืออื่น ๆ ให้เชื่อมโยงกัน

ประการที่ 3 การสนับสนุนทางนโยบาย มีวิธีการจัดการที่ดินหลายแบบ ผลักดันให้มีนโยบายลดการใช้สารเคมี

ประการที่ 4 ความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตในชนบทกับผู้บริโภคในเมืองระหว่างผู้ผลิตที่ยั่งยืนปลอดภัยกับผู้บริโภคที่ปลอดภัย

ประการที่ 5 การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เกษตรยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง ต้องร่วมกันพัฒนา ผลักดันและขับเคลื่อนนโยบายอย่างต่อเนื่อง รัฐบาล หน่วยงานราชการอาจไม่เข้าใจหรือบางทีเข้าใจ แต่ขาดความต่อเนื่องเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ๆ สร้างความเป็นเอกภาพ 6 ประการ 1. ความรู้ 2. นโยบาย 3. แผน 4. ยุทธศาสตร์ 5. การปฏิบัติ 6. การสนับสนุน เช่น วิธีการ งบประมาณ เป็นต้น (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 33-39)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาระบบการเกษตรที่ยั่งยืนให้บรรลุนั้นจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้อง มอง คิด อย่างบูรณาการ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ไพบุลย์ เองสุวรรณ และคณะ, 2545, หน้า 40-41)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า จากอดีตการเกษตรเพื่อยังชีพสู่เกษตรเชิงการค้าในระบบทุนนิยมและได้รับผลกระทบจากอดีตดังนี้ ปี พ.ศ.2528 ราคาข้าวตกต่ำ การระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ราคาพืชผลตกต่ำผันผวนรายได้ไม่แน่นอน เป็นไปตามแรงเหวี่ยงปัจจัยภายนอก เช่น เมื่อยางพาราราคาดี ชาวบ้านก็ปลูกยางพารา เมื่อยางล้นตลาดก็ขาดทุนเป็นหนี้สินหันหลังให้เกษตรกรรมเพื่อความพอเพียงในการยังชีพ ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในภาวะไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ต้องพึ่งสารเคมีนำเข้า เครื่องจักรกลซึ่งต้องพึ่งน้ำมันทำให้ราคาค้นทุนการผลิตสูงขึ้นไม่สามารถควบคุมได้ เกษตรกรประสบกับปัญหาการขาดทุนต่อเนื่อง ยากจน หนี้สินจำนวนมากละทิ้งถิ่นฐานที่อยู่เพื่อไปเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งครอบงำภาคการเกษตรด้วยการลงทุนมหาศาล สุดท้ายประเทศไทยภาคการเกษตรก็อยู่ในภาวะคนเสื่อม ดินเสื่อม น้ำเสื่อม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อม อาชีพเกษตรกรไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ชาวนาบอกถูกหลานให้ไปประกอบอาชีพอื่น ไม่ภาคภูมิใจในอาชีพของตนเองทั้งที่เป็นอาชีพที่ผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงคนทั้งประเทศ อย่างไรก็ตามภาครัฐมีนโยบายค่อนข้างชัดเจนในการมุ่งเน้นให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แผนการพัฒนาพยายามสร้างยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาทุก 5 ปี แต่ยิ่งพัฒนามีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุเทคโนโลยีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดัชนีชี้วัดความสุขเพิ่มขึ้น ในขณะที่เกษตรกรกลับเป็นหนี้เพิ่มขึ้น การเกษตรไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ สัดส่วนการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นลงทุนเพิ่มขึ้นผลผลิตประกอบด้วยสารเคมีตกค้างส่งผลเสียต่อสุขภาพของผู้บริโภคและเกษตรกร ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดภาวะโลกร้อน เกิดอุทกภัย ภัยแล้ง ล้วนเป็นผลมาจากการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมนับได้ว่าเป็นความหายนะที่ค่อย ๆ คืบคลานมาอย่างช้า ๆ แต่มีความชัดเจนส่งผลที่ปรากฏเป็นรูปธรรม (สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553, หน้า 8) อนึ่งการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของภาครัฐประสบความสำเร็จน้อยมากเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ทั้งที่อาชีพเกษตรกรรม ถือเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพสำคัญของประเทศ ปัจจุบันประชากรของไทยไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ประกอบอาชีพนี้และภาคการเกษตรของไทยมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยเพราะเป็นพื้นฐานสำคัญอันจะนำไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นเกษตรกร ภาคเกษตรกรรมจึงมีนัยสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเพราะสินค้าการเกษตรเป็นวัตถุดิบให้กับภาคอุตสาหกรรม ดังนั้น นโยบายด้านการเกษตรจึงมีผลต่อการพัฒนาประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ประโยชน์และผลกระทบจากนโยบายภาคการเกษตรส่งผ่านไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง

ทั้งเกษตรกรในฐานะผู้ผลิต ผู้บริโภค บริษัทเอกชนและภาครัฐ รวมทั้งประชากรทุกคนที่ต้องใช้ผลิตผลในภาคการเกษตรเพื่อยังชีพ ดังนั้น การกำกับการเกษตรแบบยั่งยืนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อสุขภาพโดยรวมของประชากรและสุขภาพโดยรวมของประชากรส่งผลไปถึงเศรษฐกิจ สังคมและอนาคตของประเทศ แต่ในความจริงที่ปรากฏให้เห็นในขณะนี้เกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีจำนวนมากก็จริง แต่มีเพียงจำนวนน้อยที่ประสบความสำเร็จในการทำการเกษตร และน้อยมากที่ประสบความสำเร็จจากการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ส่วนมากเป็นเกษตรกรที่ทำงานหนักมีหนี้สินและสุขภาพที่ทรุดโทรมไปพร้อม ๆ กับที่ดินและสภาพแวดล้อมที่นับวันจะเสื่อมโทรมลงพร้อม ๆ กันกับความเจริญทางด้านวัตถุที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะเกือบก้าวกระโดด ในอนาคตเราจะทิ้งแต่ปัญหาเรื่องความทรุดโทรมเสื่อมถอยของสิ่งแวดล้อมไว้ให้ลูกหลาน หรือแม้แต่ปัจจุบันทุกคนก็ได้รับผลกระทบอย่างเลี่ยงไม่ได้จากหลาย ๆ ด้าน เช่น ผลจากการใช้สารเคมีที่ตกค้างในพืชผัก มลพิษทางอากาศ ป่าไม้ ดินถล่ม ส่งผลต่อสุขภาพกายและจิตใจของประชากรและส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประชากรทั้งประเทศไม่มีหลักประกันที่มั่นคงเกี่ยวกับสุขภาพอาจทำให้ภาพรวมในการบริหารประเทศเกิดการสั่นคลอน

จึงสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศโดยไม่คำนึงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิม การเกษตรเชิงเดี่ยวมุ่งผลิตโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชากร ผู้บริโภคผลิตที่ปนเปื้อนสารเคมีไม่ส่งผลดีต่อเกษตรกรและประเทศชาติ เกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้เกษตรกรมีชีวิตที่ดีขึ้น ระบบนิเวศดีขึ้นส่งผลดีระยะยาวต่อทุกภาคส่วนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม

หลักการและระบบเกษตรยั่งยืน

การนำระบบเกษตรกรรมยั่งยืนไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืนในเชิงคุณค่าและอุดมการณ์ในแนวทางปฏิบัติต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐาน 2 ประการ (วรชัย ทองคำฟู, 2551, หน้า 16)

1. หลักของความหลากหลาย เกษตรกรรมยั่งยืนในทุกรูปแบบจะต้องมีองค์ประกอบหรือกิจกรรมผลิตที่หลากหลาย ทั้งพืช สัตว์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรจะยึดหลักปลูกทุกอย่างที่กินและใช้ประโยชน์ก่อน

2. หลักความผสมผสานและเกื้อกูล พรรณพืชและสัตว์ที่หลากหลายในระบบเกษตรยั่งยืนจะถูกจัดการให้เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความสมดุลภายในระบบต้นทุนการผลิต การนำเข้าปัจจัยการผลิตภายนอก

แนวทางสำคัญของเกษตรกรรมยั่งยืน

1. การจัดการทรัพยากร (resource management) อันหมายถึงการตัดสินใจใช้ทางเลือกต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิต (ทรัพยากร) และระบบการผลิตทางเกษตร เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ใช้สารพิษในการผลิตทางการเกษตร ถ้าจำเป็นต้องใช้ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ใช้ให้น้อย ใช้ร่วมกันหลาย ๆ วิธี โดยเฉพาะวิธีที่ไม่สร้างมลพิษ การจัดการทรัพยากรที่ประสบความสำเร็จ หมายถึง ให้ผลตอบแทนพอสมควร เหมาะสมและเพียงพอ เทคนิคที่ใช้ในการผลิตเหมาะสมกับวิถีชีวิตเกษตรกร มีความมั่นคงทางด้านอาหาร (food security)

2. การสนองตอบต่อความจำเป็นอันเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ หลักการเกษตรยั่งยืนกล่าวถึงความจำเป็น (need) ของมนุษย์ ความจำเป็นพื้นฐานตามธรรมชาติ คือ ปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ในปัจจุบันความจำเป็นได้ขยายเป็นความต้องการ (want) ของมนุษย์เพราะสังคมเปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมมากขึ้น หากมีความโลภมากขึ้นทำทุกอย่างเพื่อความมั่งคั่ง สังคมก็จะล่มสลาย ดังนั้น หลักการเกษตรยั่งยืน เป็นหลักการที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสม เป็นความยั่งยืนของทรัพยากร

3. แนวทางสำคัญที่สุดของการเกษตรยั่งยืน คือ แนวทางการสนับสนุนการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนั้นหลักการทางระบบนิเวศของเกษตรยั่งยืนประกอบด้วยหลัก 5 ประการสำคัญ ได้แก่

1. การปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์
2. การรักษาธาตุอาหารและสร้างความสมดุลของวงจรธาตุอาหาร
3. การลดการสูญเสียอันเนื่องมาจากรังสีแสงอาทิตย์ อากาศและน้ำ
4. การลดการสูญเสียอันเนื่องมาจากศัตรูพืช โดยการป้องกันและกำจัด

ศัตรูพืชที่ปลอดภัย

5. ส่งเสริมการเกื้อกูลระหว่างสิ่งมีชีวิตในฟาร์ม เพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม เพื่อขยายความเข้าใจความหมายและแนวทางปฏิบัติจึงได้กำหนดหลัก 10 ประการของเกษตรกรรมยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ใช้ประโยชน์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเกษตรเพื่อใช้ในระบบเกษตรกรรมภูมิปัญญาเกี่ยวกับเกษตรกรรมดั้งเดิมของชุมชน ท้องถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตความเคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ อีกทั้งเป็นความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมของเขา

2. ส่งเสริมให้เกษตรกรมีบทบาทหลักในการพัฒนาความรู้และการวิจัยทางการเกษตร การวิจัยเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมที่ยั่งยืน
3. ใช้ทรัพยากรจากภายในและลดการใช้ปัจจัยจากภายนอก
4. หลีกเลี่ยงและปฏิเสธการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรและผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเชื้อเพลิงฟอสซิล
5. ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดินให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ปฏิบัติต่อดินเสมือนดินมีชีวิตเพื่อเป็นหลักประกันสำหรับผลผลิตการเกษตรที่มีคุณภาพ
6. ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในไร่นาและผสมผสานกิจกรรมการผลิตเพื่อลดผลกระทบอย่างสูงสุด
7. ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติและวิธีการซึ่งไม่ใช้สารเคมีรูปแบบต่าง ๆ เช่นการใช้สมุนไพรควบคุมแมลง การจัดการระบบปลูกพืชที่เหมาะสม เป็นต้น
8. ผลิตอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการ มีธาตุอาหารครบถ้วนในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยตอบสนองต่อความต้องการด้านอาหารและปัจจัยในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัว/ชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น การเกษตรกรรมที่ยั่งยืนทุกชนิดต้องมุ่งเน้นต่อการตอบสนองต่อความต้องการอาหารภายในครอบครัวก่อนเป็นพื้นฐาน
9. ปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตด้วยความเคารพ
10. เชื่ออำนาจให้เกษตรกรและชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยอิสระ พึ่งพาตนเองได้โดยปราศจากการครอบงำจากภายนอก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 28-40)

สรุปว่า หลักการเกษตรแบบยั่งยืนมีแนวทางสำคัญ ได้แก่ การจัดการทรัพยากร การตอบสนองต่อความจำเป็นอันเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ สนับสนุนการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรวมไปถึงการปรับปรุงดินโดยเน้นอินทรีย์วัตถุ การรักษาธาตุอาหาร สร้างความสมดุลของวงจรธาตุอาหารในดิน การจัดการน้ำ ป้องกันกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีที่ปลอดภัย ส่งเสริมเกื้อหนุนสิ่งมีชีวิต ตลอดจนกำหนดแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนไว้ 10 ประการ เพื่อให้เกษตรกรและชุมชนพัฒนาตนเองอย่างเป็นอิสระ

อนึ่งระบบเกษตรกรรมยั่งยืนนั้นเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรทางการเกษตรให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และการใช้ทรัพยากรทางการเกษตรให้ได้ประโยชน์สูงสุดในการประกอบการเกษตร โดยการนำเอาองค์ความรู้ภายในชุมชนมาจัดเป็นการหนุนเสริมให้เกษตรกรสามารถ

พัฒนาระบบเกษตรทางเลือกในการเลี้ยงชีพโดยไม่ต้องผูกติดกับระบบเกษตรแบบพาณิชย์ (วรชัย ทองคำฟู, 2551, หน้า 20)

ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนมิใช่เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เป็นวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งสัจยต์ต่อเพื่อนมนุษย์ ผลิตอาหารที่มีคุณภาพและปราศจากการใช้สารเคมี (พุทธินันท์ สุขพรวรรกุล, 2545, หน้า 5) ในสภาพปัจจุบัน เกษตรกรรมยั่งยืนควรเป็นอย่างไร

1. เกษตรกรรมยั่งยืนน่าจะมีมุมมองหรือโลกทัศน์ระดับโลกมากขึ้น มีการรณรงค์เคลื่อนไหวด้วยการเชื่อมต่อเครือข่ายระดับโลกมากขึ้น ต้องมองปัญหาในระดับโลก เช่น อาจต้องตั้งคำถามว่าผลกระทบของลัทธิเสรีนิยมใหม่กับการเกษตรยั่งยืนเป็นอย่างไร

2. เกษตรกรรมยั่งยืนต้องเปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่างหลากหลายมากขึ้นทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ วิธีคิด ไม่ควรยึดติดกับเอกลักษณ์ความรู้ของตนมากเกินไปจนมองไม่เห็นทางเลือกทางอื่น ๆ ไม่ควรแช่เกษตรกรรมยั่งยืนไว้กับนิยามหรือความหมายชุดใดชุดหนึ่ง โดยเฉพาะความมองธรรมชาติแบบวิพากษ์มากกว่าที่เป็นอยู่

3. เกษตรกรรมยั่งยืนควรให้ความสนใจกับระบบเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการไหลเวียนในระบบระดับต่าง ๆ เพราะในระดับเครือข่ายอำนาจของการไหลเวียนจะมีความสำคัญ flow of power มีความสำคัญมากกว่า power of flow การมองปัญหาแบบพลวัตไม่หยุดนิ่งจะมีประโยชน์มากกว่าการมองปัญหาแบบขาวดำ วิธีคิดวิธีมองปัญหาต้องไร้พรมแดน เกษตรกรรมยั่งยืนต้องมองข้ามความคุ้นชินต่าง ๆ

4. เกษตรกรรมยั่งยืนจะต้องปรับกระบวนคิดเกี่ยวกับอำนาจเพื่อให้ก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงวิธีคิดแบบเก่าเกี่ยวกับอำนาจที่กระจุกตัวอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่ง เช่น ที่รัฐ ที่ชนชั้นปกครอง วิธีคิดแบบเก่าไม่ทันกับโลกที่สลับซับซ้อน ทำอย่างไรที่การสร้างความรู้ เอกลักษณ์และตัวตนของเกษตรกรรมยั่งยืนจะปลอดจากอำนาจ

5. เกษตรกรรมยั่งยืนในอนาคตต้องไปไกลกว่าความยั่งยืนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ 21 ต้องให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากโลกมีความกระชับมากขึ้น การสื่อสารเป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว ราคาถูกกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกคุกคามในเชิงเอกลักษณ์มากขึ้นเกษตรกรรมยั่งยืนต้องไปไกลกว่าการปกป้องความแตกต่างหลากหลายทางชีวภาพแต่ต้องปกป้องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถมีอิสระในการดำเนินกิจกรรม ขณะเดียวกันก็จะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเกษตรกรรมยั่งยืนด้วย (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2548, หน้า 80-84)

เกษตรยั่งยืนหากมองในมิติของวัฒนธรรมจะมองใน 3 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม มีการสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อจะมีชีวิตรอดร่วมกัน
2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพราะมนุษย์ต้องอาศัยสภาพแวดล้อมเพื่อการมีชีวิตอยู่ มีการเรียนรู้จากธรรมชาติทำให้เกิดภูมิปัญญาขึ้นมา ระบบการเพาะปลูกก็คือผลผลิตจากศักยภาพในการเรียนรู้ของมนุษย์
3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา จารีต ประเพณีในสังคมปัจจุบันละเลยมิติของสิ่งเหนือธรรมชาติแต่ทำให้ปัจเจกบุคคลเป็นแกนกลางของทุกสิ่งซึ่งทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกกดทอนลง ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่เกษตรกรรมยั่งยืนกำลังทำ คือพยายามฟื้นความเป็นมนุษย์ขึ้นมา (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2548, หน้า 94-95)

วิถีชีวิตของพระพุทธเจ้าสอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน เนื่องมาจากเน้นการอยู่พอดี กินพอดี รู้จักความทุกข์และทำให้ความทุกข์น้อยลง ดังนั้น การสร้างการจัดการความรู้นั้น ปู่ย่าตาทวดได้สร้างความรู้ต่าง ๆ ไว้มาก ความรู้ที่สร้างไม่จำเป็นต้องเป็นงานวิจัยแต่เป็นความรู้ที่สั่งสมในตัวเราเป็นวัตรปฏิบัติแบบไทย ๆ เรียกว่า “ภูมิปัญญา” เป็นการวิจัยที่เอาชีวิตเข้าแลกเป็นสมบัติของทุกคนในชาติที่เราจะต้องเลือกสรรมาใช้ให้เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องเรียนรู้สิ่งดี ๆ จากต่างประเทศเพื่อให้เท่าทันและเอามาผสมผสานด้วยการใช้ให้เกิดประโยชน์ความเชื่อต่าง ๆ ของไทย เช่น การทำหม้อองฝายของภาคเหนือ สวนสมรมทางภาคใต้

ความรู้สักอย่างหนึ่งคือความรู้เกี่ยวกับการจัดการศักยภาพและทรัพย์สินในดินดินในน้ำของเราให้ดี ทั้งนี้ศักยภาพและจุดเด่นที่สำคัญของประเทศไทยคือ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมบูรณ์และความสามารถในการผลิตข้าวปลาอาหารอยู่ในลำดับหนึ่งในห้าของโลก (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2547, หน้า 16-19)

แนวคิดความเชื่อของเกษตรกรต้นแบบในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

1. ความเชื่อและกระบวนการคิดแบบทวนกระแสการเกษตรและเศรษฐกิจกระแสหลักที่มุ่งเน้นการซื้อและการบริโภคซึ่งสวนทางกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มุ่งพออยู่พอกินเป็นหลักทำเพื่อลดรายจ่ายด้านปัจจัยการผลิตและรายจ่ายด้านอาหาร วิธีการพึ่งตนเอง กระแสนี้มิได้หมายความว่าให้เกษตรกรอยู่อย่างยากจนกลับจะทำให้เกษตรกรลดหนี้สิน ไม่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงของราคาสินค้าการเกษตร
2. ความเชื่อและกระบวนการคิดด้านความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของระบบนิเวศแปลงนา โดยเชื่อว่า เมื่อปรับเปลี่ยนการผลิตเป็นระบบเกษตรยั่งยืนแล้ว ระบบนิเวศของแปลงเกษตรจะฟื้นคืนมาโดยคุณสมบัติทางกายภาพของดินมีความร่วนซุยและอุ้มน้ำได้ดีดินจะ

อ่อนนุ่มสมบูรณ์ การถูกชะล้างของธาตุอาหารพืชจะลดลง ตัวห้ำ ตัวเบียน เพิ่มขึ้น อาหารธรรมชาติ กลับมา ปลูกไม่ตาย ไม้ผลเป็นร่มเป็นเงา เก็บกินและใช้เป็นฟืน

3. ความเชื่อและกระบวนการคิดการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เพิ่มการออม

4. ความเชื่อและกระบวนการคิดในด้านสุขภาพกายและใจ เกษตรกรมีความเชื่อว่า ตนและครอบครัวจะมีสุขภาพที่ดีขึ้นด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ ประการแรก การเลิกใช้สารเคมี ประการที่สอง การเลิกใช้ปุ๋ยเคมี ประการที่สามรับประทานอาหารที่ปลอดภัยต่อการบริโภค

5. ความเชื่อและกระบวนการคิดด้านเป็นบ้านาญยามแก่เฒ่าและเป็นมรดกแก่ลูกหลานเพราะมีความเชื่อว่าเกษตรกรรมยั่งยืนจะให้ประโยชน์อย่างยาวนานจะเป็นแหล่งกินอยู่มีอาหารตลอดปีจะเป็นแหล่งรายได้ ถ้าปลูกไม้ผลครบทุกชนิดลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ ถ้าลูกหลานไม่มีงานทำกลับมาบ้านก็สามารถเลี้ยงตนเองได้ (นันทิยา และณรงค์ หุตานวัตร, 2547, หน้า 68-75)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ระบบเกษตรกรรมยั่งยืนควรมีโลกทัศน์กว้างขึ้น เคลื่อนไหวปรับตัว มีระบบเครือข่าย ขอมรับความแตกต่าง ก้าวทันโลก ไม่กระจุกตัวอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่ง ให้มีความสำคัญกับการบริหารจัดการ ส่วนในมิติของวัฒนธรรมนั้น มองได้ 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีความเชื่อว่า เกษตรกรรมยั่งยืน คือ ทำเกษตรกรรมเพื่อพอกินเป็นหลัก ระบบนิเวศจะดีขึ้น ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ สุขภาพกายสุขภาพใจดี เป็นบ้านาญยามแก่เฒ่า

แนวคิดความสำเร็จของการทำเกษตรแบบยั่งยืน

การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนน่าจะเป็นทางออกหรือทางเลือกของเกษตรกรขนาดเล็กหรือเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ หากเกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนมาเลือกแนวทางและรูปแบบการเกษตรแบบยั่งยืนก็จะทำให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนสงบร่มเย็น สังคมวัฒนธรรมรุ่งเรือง เศรษฐกิจมีพลัง สภาพแวดล้อมสมดุลและยั่งยืนชั่วลูกหลานนี่คือลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคมประชาชาติ (วรชัย ทองคำฟู, 2551, หน้า 18)

ดังคำสรุปในแผนภาพข้างล่าง แสดงให้เห็นว่าการเกษตรแบบยั่งยืนเป็นปัจจัย เหตุที่นำไปสู่ปัจจัยผล คือ

1. เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข
2. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุล
3. เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ
4. สังคมประชาชาติมีความมั่นคง

ภาพ 2.2 การเกษตรแบบยั่งยืน

ที่มา : (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ 2536, หน้า 125)

จากคำกล่าวของพ่อเชิง ไทยดี แห่งจังหวัดสุรินทร์ ผู้นำความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสานที่ได้ทดลองด้วยตนเองมาเผยแพร่ถ่ายทอดให้ผู้อื่นจนได้รับการยอมรับทั่วประเทศ ได้รับการยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และพ่อผาย สร้อยสะกลาง แห่งอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เกษตรกรดีเด่น สาขาปราชญ์เกษตรกรเศรษฐกิจพอเพียง ปี พ.ศ.2553 มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ แนวคิดการพึ่งพาตนเองแห่งบ้านสระคูณ (ไพบูลย์ เฮงสุวรรณ และคณะ, 2545, หน้า 8) ได้สรุปบทเรียนจากการประสบความสำเร็จจากเกษตรกรรมยั่งยืนซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นเกษตรต้นแบบ เกษตรกรตัวอย่างหรือปราชญ์ชาวบ้านจากการทำตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. มีอาหารเพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน การจะมีอาหารบริโภคอย่างพอเพียงนั้นกิจกรรมการผลิตในแปลงเกษตรกรรมยั่งยืนก็ต้องมีความหลากหลาย บางครั้งใช้คำว่า “กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน”
2. มีความมั่นคงด้านรายได้ เกษตรกรต้องมีการวางแผนการผลิตให้เหลือกินเพื่อนำไปขายเป็นรายได้ของครอบครัว จะปลูกเลี้ยงอย่างไรจึงจะพอเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมจึงจะพอดีเป็นเรื่องที่เกษตรกรต้องวิเคราะห์ วางแผนการผลิตให้เหมาะสมเฉพาะหน้า ระยะเวลาปานกลางและระยะยาว
3. กิจกรรมพัฒนาสู่ความเป็นสากล มีความเป็นมิตรกับผู้บริโภค สิ่งแวดล้อมนอกจากความเป็นอยู่ ฐานะของเกษตรกรจะดีขึ้นเรื่อย ๆ แล้วระบบการเกษตรกรรมยั่งยืนจะให้มูลค่าสูงสุดเมื่อกิจกรรมพัฒนาไปสู่ความสมดุลของระบบนิเวศ ความเป็นมิตรต่อผู้บริโภค

4. การเอื้อเพื่อแบ่งปันคืนสู่สังคม เมื่อเกษตรกรทำการเกษตรแบบยั่งยืน ประสบความสำเร็จมีชีวิตที่ดีขึ้น เกษตรกรมักจะมีส่วนรับผิดชอบที่จะแบ่งปันบทเรียน ขันอาสา ช่วยเหลือผู้อื่นมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม โดยเฉพาะการแก้ปัญหาเกษตรกรที่ยังหลงทางอยู่ สรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ได้แก่ เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุล เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ สังคมประเทศชาติมีความมั่นคงและจากต้นแบบของเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบยั่งยืนได้กล่าวว่าการ ความสำเร็จของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนมีตัวชี้วัดคือ มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค มีความมั่นคงด้านรายได้ มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีการเอื้อเพื่อแบ่งปันคืนสู่สังคม

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม

แนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติ

เกษตรทางเลือกหรือเกษตรยั่งยืนเป็นการทำเกษตรอีกรูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ เกษตรกรอยู่รอดไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายเพื่อผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการ ดำรงชีวิตมากกว่าการผลิตเพื่อการส่งออก ซึ่งมีแนวคิดหลักดังนี้ แนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นการทำการเกษตรที่คำนึงถึงผู้บริโภค ตัวเกษตรกรและสิ่งแวดล้อม มีดังต่อไปนี้

1. เกษตรธรรมชาติ (natural farming) เป็นการเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ และสภาพแวดล้อม เช่น แนวคิดของมาซาโนบุ ฟูกุโอะและคิวยูเซอิ ของโมจิโกะ โอคาตะ ประเทศญี่ปุ่น ฮาน คิว โซ ของเกาหลีใต้ ทุกประเทศมีหลักการคล้ายกันคือ ไม่ไถพรวนดิน ไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัด วัชพืชใช้การคลุมดิน ใช้พลังจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับดิน ปรับปรุงดิน ให้มีคุณภาพในการเพาะปลูกสูงสุด ผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษรวมทั้งผู้ผลิตและสิ่งแวดล้อม (อาณัติ ต้นโซ, 2549, หน้า 7-13) ระบบฟาร์มแบบฟูกุโอะ (fukuoka) เน้นแง่จิตวิญญาณของ การเกษตรแบบดำรงชีวิตประสบความสำเร็จกลมกลืนในสภาพภูมิภาคเขตร้อนแบบไทย เช่นเดียวกันกับ ระบบการทำฟาร์มธรรมชาติของคิวยูเซอิ (kyusei nature farming) ซึ่งใช้การฉีดน้ำหมักจุลินทรีย์เพื่อ ปรับปรุงคุณภาพของดินและการเจริญเติบโตของพืชไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย (ลินด์ซี ฟาลวีย์, 2548, หน้า 339)

ส่วนรูปแบบเกษตรกรรมทางเลือก การทำนาแบบธรรมชาติ หรือ นาต้นทุน ต่ำโดยใช้วิธีการหว่านข้าวถั่วเขียวแล้วคลุมด้วยฟางข้าวแทนการเพาะและปักดำ ซึ่งจะช่วยให้ ประหยัดต้นทุน ดินข้าวแข็งแรงต่อความแห้งแล้งและภูมิอากาศที่แปรปรวน (โกมล สนั่นก้อง,

2539, หน้า 12) และเกษตรกรรมทางเลือกเป็นเกษตรกรรมที่พยายามกลับมาหาความเป็นธรรมชาติ คือ ธรรมชาติมากขึ้นระบบเกษตรกรรมที่เป็นกรณีตัวอย่างที่ชัดเจน คือ แนวความคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืนในระบบนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ ระบบวนเกษตร การเกษตรแบบผสมผสานเกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่และเกษตรกรรมธรรมชาติ (ธันวา จิตสงวน, เชนรัตน์ สุขกำเนิด และวิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย, 2543, หน้า 56)

การทำเกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวทางของเกษตรกรรมยั่งยืนที่ได้รับการยอมรับจากขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทยนั้นสามารถจำแนกได้เป็นกลุ่มหรือรูปแบบใหญ่ ๆ 6 รูปแบบ หนึ่งในรูปแบบนั้นคือเกษตรกรรมธรรมชาติซึ่งเป็นแนวทางเกษตรกรรมที่ยึดหลักสำคัญ 4 ประการ คือ ไม่ไถพรวนดิน งดเว้นการใช้ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืชและไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช มาซาโนบุ ฟูกูโอเกะ ชาวญี่ปุ่นมีความเห็นว่า วิธีทำการเกษตรของมนุษย์เข้าไปแทรกแซงธรรมชาติมากเกินไป เช่น การนำจุลินทรีย์มาควบคุมแมลงด้วยตัวเอง การใส่ปุ๋ยหมักเกินความจำเป็นเกษตรกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับความเชื่อและหลักการทางศาสนา(วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 167)

สรุปได้ว่า เกษตรกรรมธรรมชาติ หมายถึง การทำการเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมให้ความสำคัญกับดิน ผู้บริโภค ผู้ผลิตและสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำการเกษตรแบบไม่รบกวนธรรมชาติ ไม่ไถพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เน้นปุ๋ยพืชสด ไม่กำจัดวัชพืช ปลูกพืชคลุมดิน จัดระบบการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชให้ประสานกับธรรมชาติ สอดคล้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อาศัยการควบคุมโดยกลไกการควบคุมตนเองของสิ่งมีชีวิตจากธรรมชาติ

2. เกษตรอินทรีย์ (organic farming) หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรม เกษตรกรรมอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย มนุษย์ที่บริโภคผลผลิตจากไร่นาอินทรีย์จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย ปัจจุบันเกษตรอินทรีย์ถูกบรรจุไว้ในนโยบายของประเทศ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 170)

ส่วนอีกความหมายหนึ่งของเกษตรอินทรีย์ คือ เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมีสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อพันธุกรรมเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ การรักษาความสมบูรณ์ของดิน (อานันต์ ต้นโซ, 2549, หน้า 7)

เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการเกษตร (farming system) ที่ใช้หลักการความสมดุลทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการผลผลิตทางการเกษตรโดยผสมผสานกิจกรรมหลากหลายทางชีวภาพของพืช ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ ฯลฯ รวมทั้งไม่ใช้พันธุ์พืชที่ผ่านการปรับแต่งทางพันธุกรรม (genetically modified organisms) เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค อนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางการเกษตรพร้อม ๆ กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน (ชนวน รัตนวราหะ, 2535, หน้า 1)

เกษตรอินทรีย์ หมายถึง การทำการเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีโดยเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ในการบำรุงดินเพื่อให้พืชแข็งแรง และสามารถต้านทานโรคและแมลงได้เอง (ชัยทัตต์ กาบบัว, 2552, หน้า 27)

ข้อเท็จจริงของเกษตรอินทรีย์คือ

1. เกษตรอินทรีย์สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการกักเก็บคาร์บอนในดินในรูปแบบของสารประกอบอินทรีย์ได้ร้อยละ 15-18
2. เกษตรเคมีแบบดั้งเดิมไม่สามารถกักเก็บคาร์บอนได้เพิ่มขึ้น
3. เกษตรอินทรีย์สามารถกักเก็บคาร์บอนได้ 657,378 กก./ไร่ / ปี (ไม่รวมการลดการปลดปล่อยคาร์บอนจากการพึ่งพาพลังงานฟอสซิลที่น้อยลง) (พุทธิมา นันทะวการ และ จตุพรเทียรมา, 2553 อ้างถึงใน นิตยา และบุญชอบ , 2538, หน้า 51)

หลักการเกษตรอินทรีย์

สหพันธ์การเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศ โอโฟม (international federation of organic agricultural movement) ได้ให้หลักการของเกษตรอินทรีย์ 4 ประการ คือ

1. หลักการทางด้านสุขภาพ (health)
2. หลักการด้านนิเวศวิทยา (ecology)
3. หลักการด้านความเป็นธรรมและเสมอภาค (fairness)
4. หลักการด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (cares) (ชนวน รัตนวราหะ, 2544, หน้า 2)

อนึ่งด้านสุขภาพเกษตรอินทรีย์ส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์ระหว่าง ดิน พืช สัตว์ มนุษย์ สุขภาวะของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาพของระบบนิเวศ ส่วนด้านนิเวศวิทยา การผลิตต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและช่วยให้ระบบและวัฏจักรธรรมชาติเพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น ด้านที่สามด้านความเป็นธรรม เกษตรอินทรีย์ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่าง

สิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต ความเป็นธรรมนี้รวมถึงความเท่าเทียม การเคารพความยุติธรรม และการมีส่วนร่วมในการพิทักษ์โลก (เจษฎา มิ่งฉาย, 2544, หน้า 74-76)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิดไม่ใช้พืชและสัตว์ที่ตัดต่อพันธุกรรม ใช้หลักความสมดุลทางนิเวศวิทยาของธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ เน้นการปรับปรุงดินเพราะมีความเชื่อว่า ดินสมบูรณ์ย่อมนำมาซึ่งผลผลิตที่มีคุณภาพและสมบูรณ์ หลักการสำคัญของเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ หลักการทางด้านสุขอนามัย ด้านนิเวศวิทยา ด้านความเป็นธรรมและเสมอภาค ด้านการรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการทำเกษตรแบบองค์รวม

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ (new theory agriculture)

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เน้นการจัดแหล่งน้ำและจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีข้าว ปลา อาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ อันจะเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ (วัลลภ พรหมทอง, 2544) และเกษตรทฤษฎีใหม่ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็คือการให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารในครอบครัวและชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554, หน้า 172)

ดังนั้นการส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการส่งเสริมให้ใช้สารเคมีหรือส่งเสริมรูปแบบแต่ไม่เข้าใจปรัชญาจะไม่ถือว่าเป็นเกษตรกรรมแบบยั่งยืน กล่าวว่าการเกษตรทฤษฎีใหม่มีหลักการดังนี้

1. เป็นรูปแบบการทำเกษตรเหมาะสำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก 10-20 ไร่
2. ให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังเพื่อเพื่
3. ทำกิจกรรมเกษตรหลายอย่างเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่มีประสิทธิภาพการผลิตเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินและสร้างสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ
4. แบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ ดังนี้

1. ให้มีแหล่งน้ำในนาเพื่อใช้ในการปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ประมาณ 30 % ของพื้นที่
2. ให้มีพื้นที่ทำนาปลูกข้าวไว้บริโภค 30 % ของพื้นที่
3. ให้มีพื้นที่เพาะปลูก พืชไร่ พืชผัก ผลไม้ 30 % ของพื้นที่
4. ให้มีพื้นที่อยู่อาศัย 10 % ของพื้นที่

ขั้นที่ 1 ร้อยละ 30 ส่วนแรกให้ขุดสระ ร้อยละ 30 ส่วนที่สองใช้ปลูกข้าว ให้พอกินตลอดทั้งปี ร้อยละ 30 ส่วนที่สามให้ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้นและพืชไร่ผสมผสาน

ขั้นที่ 2 เมื่อมีผู้ทำการเกษตรตามแนวทางนี้หลายคนควรรวมกลุ่ม ร่วมแรงกันในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา เป็นต้น

ขั้นที่ 3 เมื่อขั้นที่ 1 และ 2 เติบโต จำเป็นต้องพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ให้ เพิ่มขึ้นอีกโดยติดต่อกับแหล่งทุน(ธนาคาร)แหล่งพลังงานหรือเอกชน เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ช่วยกัน ลงทุนช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 82-83)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนของ ประชาชนทุกระดับ หลักสำคัญ 3 ประการ

1. ความพอประมาณ (moderation) เกี่ยวข้องโดยตรงกับทางสายกลาง
2. ความมีเหตุผล (reasonableness) ที่ยึดคนชุมชนและประเทศชาติเป็นจุด

ศูนย์กลาง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นหลักการพัฒนาเศรษฐกิจที่ใช้เหตุผลรอบคอบ นั่นคือ ธรรมเศรษฐกิจ (วรชัย ทองฟู, 2551, หน้า 23)

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในระดับครอบครัวจะอย่างไรให้ครอบครัวอยู่กันอย่าง แนบแน่นในชุมชน ภายในชุมชนและชุมชนต่อชุมชนจะอยู่กันอย่างสมานฉันท์ได้อย่างไร

สรุปได้ว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ การให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อตอบสนอง ความต้องการด้านอาหารในครอบครัวและชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยผลิต จากภายนอก โดยใช้หลักสำคัญ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน

แนวคิดการเกษตรผสมผสาน (intergrated farming system)

การเกษตรผสมผสานเป็นรูปแบบการเกษตรตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปในช่วงเวลาพื้นที่เดียวกัน เช่น การปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีการเกี่ยวเนื่องกันอย่างต่อเนื่องระหว่างกิจกรรม เช่น ระหว่างพืชกับพืช สัตว์กับปลา พืชกับปลา ลักษณะการเกี่ยวเนื่องทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงและลดการพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอก การทำเกษตรผสมผสาน (intergrated farming) มีความแตกต่างจากการทำการเกษตรที่เรียกว่า ไร่นาสวนผสมตรงที่มีกิจกรรมหลายอย่างเกี่ยวเนื่องกันเพื่อลดต้นทุนการผลิตและใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด (อาณัติ ต้น โข, 2549, หน้า 9)

การเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิดอยู่บนพื้นที่เดียวกันภายใต้การเกี่ยวเนื่องประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันพืชกับสัตว์ พืชกับพืช หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรแบบนี้จะได้ผลสำเร็จต้องมีการวางรูปแบบและการดำเนินการ โดยให้ความสำคัญของกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์ในไร่นาครบวงจร (พูนสวัสดิ์ อาจละกะ, 2544, หน้า 45 อ้างถึงใน วิริจิต แซ่จิว, 2530 หน้า 98)

1. แนวคิดวนเกษตร (agro forestry) หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืชและสัตว์ให้ได้มากชนิดหรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุดกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การทำเกษตรรวมกับการอนุรักษ์ป่าไม้โดยมีรากฐานและปัจจัยการผลิตมาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้การทำวนเกษตรจะผันแปรไปตามสภาพพื้นที่และทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นและยังได้กล่าวถึงรูปแบบวนเกษตรว่ามี 4 รูปแบบ ตามกิจกรรม

- 1.1 ระบบป่าไม้ร่วมกับการปลูกพืชเกษตร
- 1.2 ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำปศุสัตว์
- 1.3 ระบบเกษตรป่าไม้และปศุสัตว์
- 1.4 ระบบป่าไม้ร่วมกับการทำประมง(อาณัติ ต้น โข, 2549, หน้า 11)

วนเกษตรมีหลายรูปแบบ วนเกษตรแบบบ้านสวน มีต้นไม้และพืชผลหลาย
 ชั้นความสูง วนเกษตรที่มีไม้แทรกในนาหรือทุ่งหญ้าเหมาะกับที่สูง ๆ ต่ำ ๆ วนเกษตรที่มีต้นไม้ล้อม
 ไร่นาเหมาะกับพื้นที่ไร่นามีลมแรง วนเกษตรที่มีแถวต้นไม้และพืชผลสลับกันเหมาะกับพื้นที่ที่มี
 ความลาดชันเป็นแนวยาวนานไหลชะหน้าดิน วนเกษตรใช้พื้นที่หมุนเวียนปลูกไม้ยืนต้นพืชผล
 และสัตว์เลี้ยงเหมาะกับพื้นที่ขนาดกลางถึงใหญ่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, หน้า 100-101)

องค์ประกอบของวนเกษตร

องค์ประกอบของต้นไม้ในวนเกษตรนั้นจะมีสายสัมพันธ์ต่อกัน 2 ทาง คือ
 ทางนิเวศวิทยา (ecological interaction) และทางเศรษฐกิจ (economic interaction) ส่วนการแบ่งกลุ่ม
 ในวนเกษตรแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกได้แก่ ระยะเวลาต้นไม้ควบคู่กับพืชเกษตร(agrosivicultural
 systems) กลุ่มที่ 2 ระบบต้นไม้ควบคู่กับพืชอาหารสัตว์และสัตว์เลี้ยง(sylvopastoral systems)
 กลุ่มสุดท้ายระบบที่มีไม้ต้นไม้ควบคู่กับพืชเกษตรและสัตว์เลี้ยง(agrosylvopastoral systems)
 (พูนสวัสดิ์ อัจฉริยะ, 2544, หน้า 50-51)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า วนเกษตร หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืชและ
 สัตว์ให้ได้มากชนิดและมีความใกล้เคียงกับธรรมชาติมากที่สุดหรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงการทำเกษตร
 ร่วมกับการอนุรักษ์ป่าไม้ การเลี้ยงสัตว์เพื่อความมั่นคงของที่ดินในชนบทเพื่อเป็นหลักประกันพื้นที่
 เพาะปลูกเพื่อสนองความต้องการความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ปัจจัย 4 มีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่าง
 สำคัญ คือต้นไม้ สัตว์เลี้ยง

วัตถุประสงค์ของการทำเกษตรระบบผสมผสาน

เพื่อเป็นรูปแบบระบบการเกษตรที่มีกิจกรรมการเกษตรที่เหมาะสมสามารถ
 ลดทอนความเสี่ยงจากการดำเนินกิจกรรมพืชหลักเพียงอย่างเดียว เพิ่มการมีงานทำ ลดการ
 เคลื่อนย้ายแรงงาน มีรายได้อย่างต่อเนื่องและมีอาหารอย่างเพียงพอต่อการบริโภค นอกจากนั้นยัง
 ทำให้มีการจัดการในระดับไร่นาได้อย่างเหมาะสม รักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการใช้
 สารเคมี มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (พูนสวัสดิ์ อัจฉริยะ, 2544, หน้า 45)

ประเภทของกิจกรรมในระบบผสมผสาน

ในด้านการวิจัยพบว่า การเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในตำบลสิงโตทอง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้จัดการเกษตรผสมผสาน 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 ข้าว+ผลไม้+บ่อปลา รูปแบบที่ 2 ข้าว+ไม้ผล+ไม้ดอก และรูปแบบที่ 3 ข้าว+บ่อปลา+ไม้ผล+ไก่ ใช้พื้นที่ในการดำเนินการแต่ละรูปแบบ 5 ไร่ เมื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินการ พบว่าปีแรกได้น้อยกว่า การทำอย่างเดียวนปีที 2 สูงขึ้น ปีที่ 3 รายได้สูงกว่าการทำนา(พูนสวัสดิ์ อาจละกะ, 2544, หน้า 45 - 47)

สรุปได้ว่า การเกษตรผสมผสาน หมายถึง การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ เดียวกันอย่างหลากหลายไม่น้อยกว่า 2 ชนิดขึ้นไป เกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ สูงสุดลดความเสี่ยงการดำเนินการด้านกิจกรรมด้านการเกษตร ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน มีรายได้ สูงขึ้นตามลำดับอย่างยั่งยืน

3. แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเครือข่ายและวิถีชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง สถานิถายทอดที่เป็นแม่ข่ายและมีสถานีย่อย ๆ เป็นลูกข่าย เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เครือข่าย (network) การสร้างเครือข่าย (networking) ในทางธุรกิจเป็นคำที่บ่งบอก ถึงวัฒนธรรมองค์กรใหม่ การทำงานแบบใหม่ เป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมแบบเดิม เน้นความสัมพันธ์แบบแนวนอน (horizontata) คนสร้างแรงบันดาลใจให้เข้มแข็งสร้างความเชื่อมั่น และไว้วางใจ (trust) เครือข่ายทางสังคม (social) โดยทั่วไปหมายถึงกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มองค์กรซึ่ง สมัคใจสัมพันธ์กันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยแต่ละ องค์กรยังคงเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน เครือข่ายเช่นนี้ก่อให้เกิดขบวนการทางสังคมและประชาสังคม หลายรูปแบบ เช่น ชุมชนเสมือนจริง (virtual communiy) ซึ่งเป็นเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ค ทวิตเตอร์ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีเครือข่ายองค์กรเอกชน เครือข่ายองค์กรชุมชน เช่น เครือข่ายอิน แปงที่ภูพาน เครือข่ายขมนาที่นครศรีธรรมราชและอื่น ๆ เป็นตัวอย่างการรวมตัวแบบหลวม ๆ และ แบบที่มีการจัดการเหมือนองค์กรเดียวกันแต่อยู่ต่างที่ต่างถิ่นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร

จัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมร่วมกัน (เสรี พงศ์พิศ ,2555, หน้า 71-72) คำว่า net (ตาข่าย) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ work เมื่อต้องการใช้งาน เครือข่ายแตกต่างจากกลุ่มหรือองค์กร คือ กลุ่มและองค์กรเดียวกันต้องเข้าร่วมกันทุกอย่างพร้อมกันภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน รับผิดชอบทรัพย์สินร่วมกันในช่วงระยะเวลายาวนานตราบที่เป็นสมาชิกแต่เครือข่ายมีเป้าหมายเฉพาะหน้าร่วมกัน ผลประโยชน์ร่วมกัน มีกฎเกณฑ์บางอย่างร่วมกันแต่การเข้าร่วมนั้นเป็นเพียงบางส่วนเสียเท่านั้น โดยที่แต่ละกลุ่มยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้

รูปแบบการจัดองค์ในเครือข่ายระดับต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

1. การจัดการเครือข่ายระหว่างกลุ่มใหม่กับกลุ่มเก่า เช่น การแนะนำให้รู้จักแนวคิด แนวทางของกลุ่มเดิม การบอกต่อ ทรัพยากรที่นำมาสร้างเครือข่าย ได้แก่ ความรู้ ความคิดประสบการณ์ การเป็นที่เลื่อมใสแก่กลุ่มที่สนใจ

2. การจัดการเครือข่ายระหว่างกลุ่มเก่าด้วยกัน ประกอบด้วย 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก สร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มเก่าที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหมือนกัน เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารปุย กลุ่มออมทรัพย์ ประเด็นที่สองการคัดเลือกผู้ประสานการผู้ประสานงานกลุ่มมารวมตัวกัน เป็นเครือข่ายผู้ประสานงาน ประการสุดท้ายการสร้างเครือข่ายวิทยากรผู้อาวุโสจากกลุ่มชาวบ้าน

3. การจัดการเครือข่ายบนกิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม

4. การซ่อมแซมบูรณะเครือข่ายที่เคยมีอยู่ในชุมชน

ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

1. ควรรวมตัวกันในแง่ผลประโยชน์

2. ขยายมาเป็นเครือข่ายด้านการศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน

3. ขยายมาเป็นเครือข่ายด้านชุมพลังในการต่อรองกับภายนอก

การสร้างเครือข่ายให้มีความถาวรมั่นคง

1. ต้องผ่านการพูดคุย การวิเคราะห์ร่วมกันจนกระทั่งเกิดสำนึกเกิดความจำเป็นที่จะต้องประสานงานร่วมกับผู้อื่น กลุ่มอื่น หมู่บ้านอื่น

2. สมาชิกต้องเข้าใจเป้าหมายของการรวมกลุ่มและการประสานงานอย่าง

ชัดเจน

3. ต้องมีรูปแบบขององค์กรเพื่อการประสานงานที่แน่นอนในระดับหนึ่ง
4. ต้องมีการเคลื่อนไหวกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
5. แรงจูงใจ (motive) ของสมาชิกที่จะเข้าสู่เครือข่าย เป็นทั้งผู้รับและผู้ให้

(กาญจนา แก้วเทพ, 2538, หน้า 57-95)

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย

1. มีหน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นแต่ละหน่วยชีวิตมีความเป็นปัจเจกบุคคลดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วม ดำรงอยู่ตามหลักธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดเครือข่าย
2. จุดมุ่งหมาย ทำอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน
3. ทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม มีจิตมุ่งมั่นรวมพลังขับเคลื่อนไปสู่การค้นหา วิธีการ คิดวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหา แสวงหาแนวร่วมเพื่อสร้างพลังอำนาจแห่งการต่อรอง แก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยน การพึ่งพาอาศัย เรียนรู้ การให้และการรับ การระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นทั้ง วิธีคิด กระบวนการวิธีการจัดการเครือข่าย
5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ ยอมรับในกระบวนการทำงาน ช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน (เสถียร จิระรังสิมันต์, 2549, หน้า 49)

ลักษณะร่วมของเครือข่าย

เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งร่วมกัน เป็นเวทีจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดำรงอยู่ได้ยาวนาน มีความผูกพันและร่วมกันรับผิดชอบ มีฐานความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ประโยชน์ของการมีเครือข่าย

1. ก่อให้เกิดผลบางอย่างที่คนคนเดียวทำไม่ได้
2. ทำการรณรงค์ได้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากกว่า
3. ส่งอิทธิพลต่อคนในเครือข่ายและนอกเครือข่าย
4. มีความชัดเจนในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
5. ร่วมมือกัน แบ่งงานกันทำ
6. ลดการซ้ำซ้อน
7. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แรงบันดาลใจ
8. ทำให้เกิดความสามัคคี

ข้อจำกัดและปัญหาของเครือข่าย

ได้แก่ ขาดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน สมาชิกไม่เท่าเทียมกัน การถูกรวบงำ การรวมศูนย์และความเป็นราชการ ความแตกต่างมากเกินไป ขาดปัจจัยหรือทุน การใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของตนเอง การสื่อสารผิด การแข่งขันระหว่างเครือข่ายการแทรกแซงขององค์กรผู้ให้ทุน การติดตามและประเมินผล ข้อจำกัดทางการเมือง (เสรี พงศ์พิศ, 2555, หน้า 201-208) การบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม คือ ต้องผลิตหรือสร้างองค์ความรู้ หรือแสวงหาองค์ความรู้ เข้ามาสู่กลไกบริหารจัดการ ฐานข้อมูลสารสนเทศทั้งหมดเป็นระบบเปิดที่เครือข่ายเข้าถึงได้ นำไปใช้อ้างอิง นำความรู้ไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายต่อไปหรือใช้เป็นต้นแบบ

ตารางที่ 2.2 วิธีการเป็นแบบ NO-Want-Needs

No	Want	Needs
- ไม่เอา	- ทำก็ได้แต่ต้องช่วย	- เราจะทำให้ได้
- ไม่ทำ	- ทำไปบนไป	- จำเป็นมากสำหรับเรา
- ไม่เห็นความสำคัญ		- เราไม่ทำไม่ได้
- ไม่รับรู้		

ที่มา (พิศนีย์ นุ่นเกลี้ยง, 2549, หน้า18)

ทฤษฎีเครือข่าย แนวคิดระบบเครือข่ายได้ก่อตัวในโลกธุรกิจ ในปีพ.ศ.2513 เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (social network) การเชื่อมโยงที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม มี 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร เครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วม มีความซับซ้อนมากกว่ากลุ่มหรือองค์กร เครือข่ายเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการแบ่งปันข่าวสารระหว่างองค์กรที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกันให้ได้ประโยชน์สูงสุดภายใต้ทรัพยากรที่จำกัด

ทฤษฎีและแนวความคิดการสร้างเครือข่ายมีแนวโน้มพึ่งพิงกันมากกว่าแข่งขัน ได้แก่

1. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) เหตุผลหลักที่ทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นคือแต่ละฝ่ายมองเห็นผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการเข้าร่วมเครือข่ายซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

2. แนวคิดการรวมพลัง (synergy) เป็นการรวมพลังในลักษณะ $1+1 > 2$ หมายถึงการรวมพลังทำงานนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าหรือเข้มแข็ง (BDSN, 2557, p.1)

เหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่ายมี คือ ความเชื่อใจกัน (trust) เป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความสัมพันธ์ขององค์กร รวมทั้งการระดมสรรพกำลังในทางการเมืองและองค์กรทางสังคม การวิเคราะห์เชื่อมโยง (link analysis) เพื่อหาความเชื่อมโยงของเครือข่าย ระบบการพึ่งพาอาศัยเกิดปัญหาจุดใดจุดหนึ่งผลกระทบทั้งระบบ

ดังนั้น การร่วมมือทางเครือข่ายที่แท้จริงนั้นควรดำเนินการโดยการสร้างความไว้วางใจ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบปะกันอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง ใช้ทรัพยากรร่วมกัน ประสานการจัดกิจกรรมร่วมกันด้วยวิธีประสานกันทำงาน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2554, หน้า 33)

คุณสมบัติของเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่

1. ขนาดและความหนาแน่นจำนวนของสมาชิกทั้งหมดที่มีในเครือข่าย
2. ลักษณะการเชื่อมโยงเครือข่ายต้องมีลักษณะเชื่อมโยงไม่น้อยกว่าสามจุดจึงจะเกิดการส่งผ่านได้ ภายในเครือข่ายอาจมีสมาชิกบางกลุ่มที่เชื่อมโยงมากเกาะกลุ่มกันหนาแน่นกลางเครือข่าย เรียกว่าแกนกลาง สมาชิกที่มีการเชื่อมโยงน้อยและอยู่บริเวณเส้นขอบ เรียกว่า ขอบนอก สมาชิกบางจุดอยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เรียกว่าจุดเอกเทศ ส่วนสมาชิกที่มีการเชื่อมต่ออย่างทั่วถึงทั้งกลุ่มเรียกว่าก๊อ หรือ พรรคพวก

3. ค่าความเป็นจุดศูนย์กลาง โดยการวัดจากระดับตำแหน่งที่มีอิทธิพลมากที่สุดภายในเครือข่าย (รุจเรขา วิทยาวุฒิกุล และ น้ำทิพย์ วิชาวิน, 2555, หน้า 132-133)

สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง การรวมกลุ่มบุคคลโดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบภายใต้ความเป็นมิตร จริใจ แลกเปลี่ยนพึ่งพาสื่อสารกัน รวมพลัง

เพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน โดยต่างฝ่ายต่างยังคงความเป็นอิสระต่อกัน ส่วนเครือข่ายเกษตรกรรวมทางเลือกได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้คือ ยุทธศาสตร์ 4 มุมเมือง ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาการผลิต การแปรรูปและการตลาด ระบบการเกษตร ยั่งยืน ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเกษตรกรปรับเปลี่ยนความคิดแบบแผนของการผลิตแล้วจะพ้นทุกข์ เกษตรกรต้องคำนึงถึงการเพิ่มมูลค่าด้วย ผลผลิตบางอย่างที่เหลือกินอาจมีปัญหาระงาซึ่งต้อง คำนึงถึงการแปรรูป อาจต้องสร้างวัฒนธรรมตลาดใหม่ให้เกิดระบบการค้าที่เป็นธรรมต่อผู้ผลิต และผู้บริโภคมีความเป็นมิตรต่อกันเกื้อกูลอาหารกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรในชุมชนในบางชุมชน อาจมีข้อจำกัดในพื้นที่การผลิตหรืออาจมีวัฒนธรรมที่จะดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น ชุมชนที่อยู่ติดป่า ติดแม่น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็น สมบัติหน้าหมู่บ้านจะต้องจัดการโดยชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กร ชุมชนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรชุมชนและเครือข่ายต้องเข้ามามีบทบาทในการหนุนเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ ประสพการณ์ กำหนดทิศทาง เป้าหมาย บริหารจัดการเงินทุน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ความร่วมมือพันธมิตรและผลักดันนโยบาย เป็นการสร้างพื้นที่ สาธารณะและนโยบายให้เอื้อต่อการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยวิธีการช่วยกันแบกรับ ปัญหา ภายใต้หลักคิด “คนจนทั้งผอง ต้องสามัคคีกัน” รวมพลังเพื่อทำการต่อรอง

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาระบบการเกษตรที่ยั่งยืนให้บรรลุนั้นจะต้องคำนึงถึง องคาพยพอื่นที่เกี่ยวข้อง มอง คิดอย่างบูรณาการ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ไพบุลย์ เสงสุวรรณและคณะ, 2547, หน้า 40 - 41)

วิถีชุมชน

วิถีของเกษตรกรต้นแบบที่มาทำการเกษตรแบบยั่งยืนได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ สอดคล้องกับวิถีการผลิต พบว่า มีลักษณะการปรับเปลี่ยนวิถีอย่างน้อย 5 ลักษณะ คือ

1. วิถีชีวิตที่มีการซื้อของกินน้อยลง มีอาหารการกินในแปลงของตนเอง เพิ่มขึ้น
2. วิถีชีวิตที่ขยันและใช้เวลาอยู่กับแปลงไร่นามากขึ้น เพราะมีความ ห่วงใยและต้องการดูแลแปลงพืชผัก ต้นไม้ สัตว์ ฯลฯ มีงานทำทั้งวัน มีกิจกรรมในแปลงอย่าง

ต่อเนื่องเกิดความขยัน มีหลายครอบครัวที่ไปอาศัยอยู่ประจำในแปลงเกษตรแต่ก็ไม่ได้ขาดความสัมพันธ์กับชุมชน

3. วิถีชีวิตมีความเอื้อเพื่อต่อญาติมิตร แบ่งปันผลผลิตที่เหลือกินถือว่าเป็นเสมือนการทำงาน

4. วิถีชีวิตที่มีจิตใจสงบและมีความสุขในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมในแปลงร่วมกันมากขึ้น ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาเวลาทำงาน มีอยู่มีกินในครอบครัวถึงมีรายได้น้อยลงแต่สุขภาพจิตดีขึ้น สุขภาพกายดี (virtual community)

5. วิถีชีวิตที่มีกลุ่มชุมชน มีความคิดแนวคิดในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนก่อให้เกิด“ชุมชนเสมือน” (virtual community) ซึ่งไม่ได้ถูกจำกัดโดยเขตการปกครองและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการรวมกลุ่มด้วยความเชื่อและวิถีเดียวกัน (นันทิยา และ ณรงค์หุตานวัตร, 2547, หน้า 79-82)

สรุปได้ว่า เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่ประสบความสำเร็จโดยมากจะมีวิถีชีวิตดังนี้ ชื่อของกินน้อยลงเนื่องจากผลิตอาหารได้เอง ขยัน มีความเอื้อเพื่อ แบ่งปัน จิตใจสงบมีการรวมกลุ่มผู้ที่มีความเชื่อในแนวเดียวกัน

4. บริบทสังคมกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

บริบทสังคมกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ตำบลศรีเมืองชุม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่สายระยะทางประมาณ 14-15 กิโลเมตร ผู้นำกลุ่ม ได้แก่ นางพิมลพรรณ ชันคำ ทำการเกษตรแบบผสมผสานและทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เช่น ปลา เป็ด เครือข่ายมีสมาชิกโดยประมาณ 10 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีจำนวนสมาชิก 10-20 คนขึ้นไป ส่วนมากประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำการเกษตร ผลิตสบู่ แชมพู มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก สถานที่ทำการคือ ศูนย์เกษตรกรรมยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม ที่อยู่เลขที่ 59 หมู่ 7 บ้านท่าศาลา ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สายแม่สาย จังหวัดเชียงราย 57130

ผู้นำกลุ่มเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นที่ประจักษ์และได้รับรางวัลต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นวิทยากรประจำ ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนชานา
2. เป็นวิทยากรพิเศษให้แก่ โรงเรียนบ้านด้าย อำเภอแม่สาย โรงเรียนสันตวัน อำเภอเชียงแสน
3. เป็นวิทยากรบรรยายของโรงเรียนชานาให้แก่ศูนย์เรียนรู้ต่างจังหวัด เช่น จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย

4. เป็นคณะกรรมการกลั่นกรองและเป็นคณะกรรมการติดตาม ประเมินผลโครงการอยู่ดี มีสุขของอำเภอแม่สายและคณะกรรมการยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย
รางวัลเชิดชูเกียรติที่ได้รับ ได้แก่
ปีพ.ศ.2552 รางวัลผู้หญิงเก่ง สาขานักพัฒนาจากสถาบันส่งเสริมสถานภาพสตรี
ปัจจุบันผู้นำกลุ่มเป็นวิทยากรให้ความรู้ เรื่อง การเกษตรแก่ชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ มีผู้มาศึกษาดู งานตลอดปี มีกลุ่มเครือข่ายทั่วประเทศ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผาย สร้อยสระกลาง และคณะ(2547, หน้า 67) ศึกษาโครงการพัฒนาเกษตรกรรม อย่างประณีต 1 ไร่ พบว่า ความพยายามของเครือข่ายที่จะแสดงผลงานวิจัยให้ผู้สนใจได้ทราบ ว่า ในการทำการเกษตรแบบผสมผสานมักจะติดกรอบว่าต้องมีที่ดินมาก ต้องมีแรงงานมาก ต้องลงทุน มากจึงจะสำเร็จ ผลการวิจัยศูนย์การเรียนรู้ทั้ง 18 แห่ง พบว่า ผลผลิตที่เก็บได้รวม 18 เดือน เป็นผลผลิตปลอดสารเคมี ปุ๋ยเคมี ประเภทปลา ผัก ผลไม้ สูงสุด 87 ชนิด รวมมูลค่าลงทุนต่ำสุด 1,121 บาท สูงสุด 78,637 บาท ค่าแรงที่คำนวณ 144 บาทต่อชั่วโมง

มาลี สุป็นดี และคณะ(2552, หน้า 71) ศึกษาแนวทางการพัฒนาเด็กเยาวชนและ ครอบครัวด้วยองค์ความรู้เกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชน บ้านดอนดินแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 สรุปว่าใช้กระบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนมาเป็น ส่วนหนึ่งในการพัฒนาส่งเสริมแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือเยาวชนที่มีปัญหาให้มี ส่วนร่วมเกิดแนวทางการสร้างการเรียนรู้ 3 ระดับ คือ การพัฒนาตัวเองให้มีการปฏิบัติสอน ลูกหลานผ่านโรงเรียนทางเลือกเพื่อเป็นพื้นที่แห่งการบ่มเพาะเด็กเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีการถ่ายทอดทักษะความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนตามความเหมาะสมของวัย ระดับที่ 2 ระดับครอบครัว ส่งเสริมการเรียนรู้แก่ครอบครัวโดยสนับสนุนข้อมูลความรู้ สร้างทางเลือกในการเรียนรู้ให้ ครอบครัวได้เรียนรู้ร่วมกัน ด้านการเกษตรเพื่อเพิ่มแหล่งอาหารให้กับครอบครัว สุดท้ายคือระดับ ชุมชน มีแนวทางการสร้างกิจกรรมเรียนรู้ในชุมชนเห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกัน เพื่อชุมชนตนเอง เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ และการพัฒนา

พงษ์ทร ชยาตุลชาติ (ม.ป.ป., หน้า 42) รูปแบบการเกษตรยั่งยืนบนที่สูงของชาวอาข่า บ้านแม่เตอและบ้านแม่จันทรง เพื่อขยายผลศึกษาการเกษตรแบบยั่งยืนพบว่า เกษตรกรรูปแบบที่ 1 ทำการเกษตรระบบดั้งเดิมไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เอาพิธีกรรมเป็นตัวกำหนดการทำเกษตร วิธีการผลิตผูกติดและขึ้นอยู่กับผู้นำ (ผู้นำทางธรรมชาติ) ใช้ทุนปัญญาท้องถิ่น ส่วนรูปแบบที่ 2 ทำการเกษตรระบบใหม่ มีการลงทุนสูง ใส่ปุ๋ยเคมี เน้นการปลูกพืชตลาด ต่างคนต่างทำ ปฏิบัติตามความต้องการของนายทุน จากแบบสัมภาษณ์ร้อยละ 80 ของเกษตรกรรูปแบบที่ 1 มีความพอใจและมีความสุข ร้อยละ 20 คิดว่าการทำการเกษตรรูปแบบใหม่จะทำให้มีฐานะดีขึ้น ร้อยละ 83 ยืนยันจะทำการเกษตรแบบดั้งเดิมเพราะลงทุนต่ำ ชีวิตมีความสุข รายได้คงที่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ส่วนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบที่ 2 รายได้สุทธิลดลง มีหนี้สินเพิ่มขึ้นแต่ยังมีปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการยอมรับในระยะยาว ทั้ง 2 รูปแบบ ได้แก่ ความต้องการฐานะทางเกษตรทางเศรษฐกิจที่ดีเพื่อส่งเสริมให้ลูกได้มีโอกาสทางการศึกษาที่สูงขึ้น

สันติ แก้วพิมพ์ (ม.ป.ป., หน้า 88) ศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการทำเกษตรยั่งยืน ภูมินิเวศมหาสารคามจากเกษตรกรต้นแบบในการทำเกษตรแบบยั่งยืน ในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการแมลงโดยไม่ใช้สารเคมี การดำเนินธุรกิจชุมชน/ตลาดทางเลือก การปรับปรุงบำรุงดิน การขยายพันธุ์ไม้ป่า การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาสัตว์นอกจากจะถอดบทเรียนด้านเทคนิค ความรู้ด้านการเกษตรแล้วยังได้ศึกษาถึงประสบการณ์ชีวิตของเกษตรกรแต่ละรายในแง่ การประกอบอาชีพและการฝึกอบรมดูงาน การตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิต ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจและผลที่เกิดขึ้นจากการทำเกษตรยั่งยืนพบว่าเกษตรกรมีภูมิความรู้สำหรับถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไปในบริบทชุมชน

ชลิดา บัณฑุงศ์ และคณะ (2547, หน้า 89-90) ศึกษาการพัฒนาความรู้เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรยั่งยืนกับการจัดการธรรมชาติ กรณี โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ “ภูมิปัญญา การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากแหล่งเล้งทราย” ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างหนองเล้งทราย พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยได้ตั้งข้อสังเกตดังนี้

1. การทำเกษตรกรรมยั่งยืนในกระบวนการเรียนรู้ของคนที่ดำรงชีวิต ทำมาหากินและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนต่อไปยังลูกหลานในอนาคต

2. การทำวิจัยครั้งนี้เป็นการถอดองค์ความรู้เดิมของชุมชนที่มีที่ทำมาหากินรอบหนองเล็งทราย ตั้งแต่ตั้งถิ่นฐานให้มีความชัดเจนมากขึ้นและถอดความรู้ใหม่ที่เกิดจากการปรับตัวเรียนรู้ พัฒนา ความรู้ดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. การทำการเกษตรยั่งยืนของชุมชนรอบหนองเล็งทราย โดยองค์กรชุมชนเป็นเพียงจุดเริ่มต้น โดยมีความเกี่ยวข้องกับหนองเล็งทรายทางอ้อม

4. กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการทำวิจัยเป็นกลุ่มคนที่เข้าไปทำมาหากินและใช้ประโยชน์จากหนองเล็งทรายมาตั้งแต่บรรพบุรุษควบคู่ไปกับการทำการเกษตรในไร่ นา สวน

5. การทำเกษตรกรรมยั่งยืนของกลุ่มเหล่านี้เป็นการพยายามเผยแพร่แนวความคิดของการรื้อฟื้นและประยุกต์ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำการเกษตรที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณใกล้เคียงให้เกิดขึ้นในกลุ่มชาวบ้านรอบหนองเล็งทรายเป็นระบบเกษตรกรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของหนองเล็งทราย ตลอดจนวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวบ้าน

พูนสิน เจียมประโคนและคณะ (2547, หน้า 4-8) ศึกษาการจัดการที่ดินกับการเกษตรยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนแม่ทา ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า องค์ความรู้ในการจัดการที่ดินในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนเกิดจากการสังสม เรียนรู้และประสบการณ์ผนวกด้วยจิตวิญญาณและความเอาใจใส่ของเกษตรกร โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ในการจัดการที่ดิน เน้นความสะดวกในการเดินทาง เน้นความประหยัด (น้ำ) ปลูกพืชที่ต้องการใช้น้ำน้อยใช้วัสดุธรรมชาติคลุมดิน ปรับสภาพพื้นดินให้เหมาะสมสอดคล้องกับกิจกรรมทางการเกษตรการป้องกันการชะล้างพังทลายของหน้าดิน คำนึงถึงความต่อเนื่องและผลผลิตของรายได้ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ความหลากหลายเกื้อกูลของชนิดพืชที่ปลูก การป้องกันการระบาดของศัตรูพืช การปลูกพืชเลียนแบบป่า การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้แรงงานและการตอบแทนกลับคืนในรูปของมูลสัตว์หรือของเสียอื่น ๆ ที่ใช้ทดแทนปุ๋ยเคมีและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพิ่มหน้าดินให้มากขึ้นตัดแล้วไม่เผา ปลูกพืชตระกูลถั่ว ปุ๋ยพืชสดจากต้นกล้วย ปลูกผักตามฤดูกาล เน้นความมั่นคงทางด้านอาหาร ความต่อเนื่องของผลผลิต ความยั่งยืนของรายได้และสิ่งแวดล้อม ปลูกไม้ผลประจำท้องถิ่น ปลูก

ชะอมป่า ผักหวานป่า เลียงวัว เลียงไก่ เลียงกบ ใช้น้ำหมักจากหอยเชอรี่ ใช้แผ่นพลาสติกคลุม แปลงเพื่อคุมวัชพืช อุณหภูมิและความชื้นในดิน

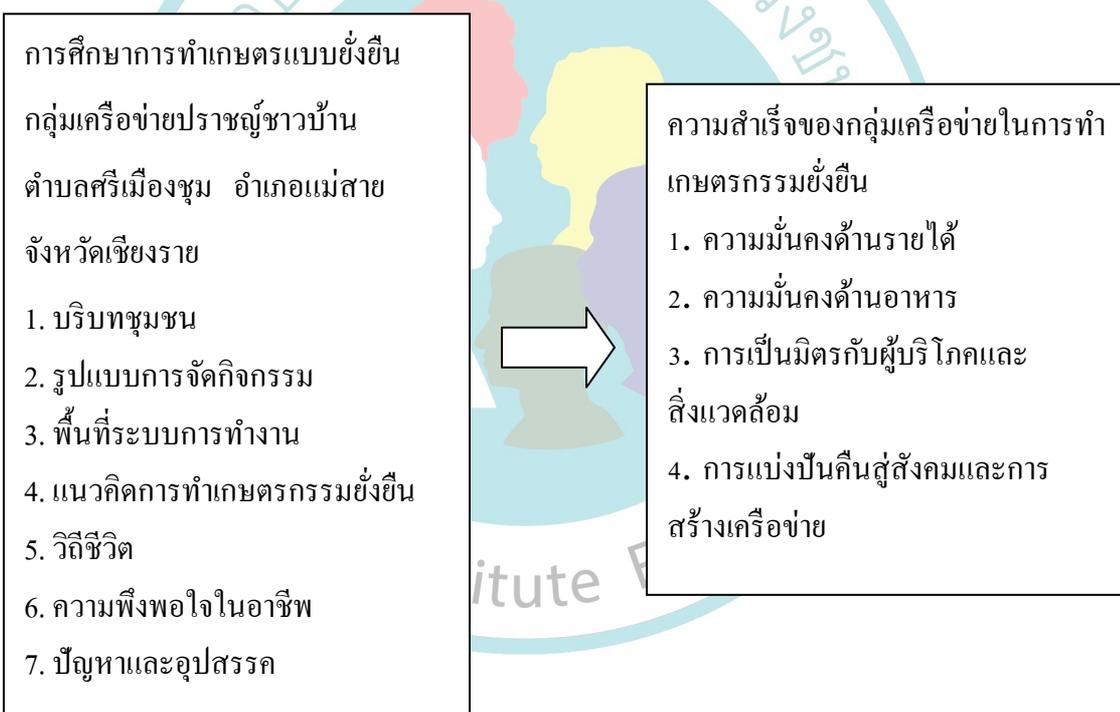
ฉลอง โชติกะคาม (2542, หน้า 13-15) ศึกษาการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ พบว่า แนวทางการพัฒนาการเกษตรตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงปัจจุบัน เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แม้จะบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจแต่สร้างสมปัญหาทางสังคมและมีผลต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศจนเกิดการไม่สมดุลทางระบบนิเวศ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรต่ำ ระบบครอบครัวและสถาบันชุมชนซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมประเทศชาติอยู่ในภาวะแตกแยกและล่มสลายในสังคมไทย เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนแนวทางการเกษตรแบบธรรมชาติ วนเกษตร เกษตรผสมผสานหรือเกษตรทฤษฎีใหม่จะสามารถมีผลผลิตที่ยังชีพได้ มีอยู่มีกินมีใช้ เหลือขายและแบ่งปัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันและกัน มีความสุข สงบและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ครอบครัวเป็นสุขมั่นคง มีการรวมกลุ่ม มีองค์กรในชุมชนขึ้นหลากหลายเช่น กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มร้านค้าสาธิต นอกจากนี้กลุ่มในระดับหมู่บ้านยังรวมตัวกันเป็นชมรมและเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาเป็นเครือข่ายระดับตำบล อำเภอ จังหวัดภูมิภาคในสังคมที่กำลังเปลี่ยนยึดหลักปรัชญาทางนิเวศ (Green Philosophy) คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและมรรควิธีแห่งเกษตรกรรมให้ผสมผสานกลมกลืนกับธรรมชาติพร้อม ๆ กับการจัดระบบชุมชนให้สอดคล้องกับวงจรการผลิตทางการเกษตร

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะเห็นได้ว่าผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทชุมชนที่เป็นเครือข่ายเกษตรยั่งยืน ประวัติเกษตรกรอันเป็นความรู้เบื้องต้นในการลงพื้นที่ศึกษาความสำคัญและความหมายของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อให้ทราบความสำคัญและความจำเป็นของการทำเกษตรยั่งยืน ส่วนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรรมธรรมชาติ แนวคิดเกษตรอินทรีย์ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดระบบไร่หมุนเวียน แนวคิดวนเกษตร แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน หลักการเกษตรยั่งยืน ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่า แนวคิดดังกล่าวมุ่งส่งเสริมรักษาสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค ปรับปรุงดิน ลดละเลิกการใช้สารเคมี ส่งผลต่ออาหารสะอาด มีคุณภาพ ส่งผลดีต่อระบบนิเวศ

และคุณภาพชีวิตของประชากรอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาความสำเร็จของเกษตรกร
ต้นแบบวิถีชีวิต พบว่า เกษตรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จด้านการทำเกษตรยั่งยืน

1. มีความมั่นคงด้านรายได้
2. มีความมั่นคงด้านอาหาร
3. เป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม
4. การแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

กรอบความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 2.3 กรอบความคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีวิธีการดำเนินวิจัยดังนี้

1. รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย
2. ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุมอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาทำความเข้าใจวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนในแง่ของบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่ในการทำการเกษตร แนวคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืน ความพึงพอใจในอาชีพ ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรม ภายใต้ตัวชี้วัดความสำเร็จ 4 ประเด็น ได้แก่ มีความมั่นคงด้านรายได้ มีความมั่นคงด้านอาหาร เป็นมิตรกับผู้บริโภครวมและสิ่งแวดล้อม และประเด็นสุดท้ายคือการแบ่งปันคืนสู่สังคม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษามุมมองของเกษตรกรแบบยั่งยืนเพื่อจะได้นำมาอธิบายว่าบริบทชุมชนมีความเกี่ยวข้องอย่างไรต่อการทำเกษตรแบบยั่งยืนและการทำเกษตรยั่งยืนประสบความสำเร็จได้อย่างไรภายใต้ตัวชี้วัดที่เป็นสากลใช้แนวปฏิบัติใด มีแนวคิดอย่างไร คิดและทำอย่างไร มีปัจจัยใดมาเกื้อหนุน มีปัญหาอุปสรรคอย่างไรและแก้ไขอย่างไร โดยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบยั่งยืน การทำการเกษตรแบบผสมผสาน แนวคิด แนวปฏิบัติ

จัดการบริหารเครือข่ายองค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน ตัวชี้วัดความสำเร็จอันจะนำไปสู่การตอบคำถามในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ติดต่อโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย (direct contact with participants) โดยผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในท้องถิ่นชุมชนที่ศึกษาเป็นเวลานานตั้งแต่ มกราคม 2557-ธันวาคม 2558 สร้างความคุ้นเคย สร้างความสัมพันธ์ที่ดี (report) เป็นกันเอง เป็นเสมือนสมาชิกคนหนึ่งชุมชน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมชุมชน (participation) และในขณะเดียวกันก็เก็บข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้ ได้แก่ บริบทชุมชน วิถีชีวิตแนวทาง รูปแบบและระบบการทำงาน แนวคิด ความพึงพอใจในอาชีพ ปัญหาและอุปสรรค และการบริหารจัดการเครือข่ายจนครบประเด็นหัวข้อที่ตั้งไว้และผู้วิจัยจะกลับไปอีกเป็นครั้งคราว เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

เนื่องด้วยงานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องศึกษาภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยพยายามมองจากหลายมิติ (multidimension) เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์รวม (holistic) ของปรากฏการณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กลุ่มประชากรตัวอย่าง แบบสอบถาม การสนทนากลุ่มและไม่ได้ใช้การตัดสินใจของผู้วิจัยในการให้ความหมายของข้อมูลและพฤติกรรมของผู้ถูกวิจัย ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแผนการวิจัยไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

2. ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

2.1 ประชากร

ประชากร คือ กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ในเขตตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 30 ราย

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ในเขตตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เนื่องจากมีลักษณะสอดคล้องกับเงื่อนไขที่ผู้วิจัยตั้งไว้คือ

2.2.1 เป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน มีเครือข่ายที่เข้มแข็ง เกษตรกรมีความรู้ ความสามารถและประสบความสำเร็จจากการทำการเกษตรแบบยั่งยืน เป็นวิทยากรในท้องถิ่นมีผู้มาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก และได้รับรางวัลระดับอำเภอ จนถึงระดับประเทศ

2.2.2 เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนในชุมชน

จากเงื่อนไขดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้เลือกกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการเกษตรยั่งยืนและเป็นเครือข่ายตามกำหนดจำนวน 10 ราย โดยวิธีการเจาะจง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมชัดเจนในสถานการณ์จริง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

3.1.1 แบบสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ (formal interview) หรือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (unstructured indepth Interview) ซึ่งผู้วิจัยเตรียมแนวคำถามกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้า เป็นคำถามไม่เป็นทางการแต่ครอบคลุม สามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการมากที่สุด ให้ความสำคัญกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key information interview)

3.1.2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม

3.1.3 แบบสอบถาม

3.1.4 แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) และไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลในฐานะนักสังเกต (participant-as-observation) ไปอยู่ร่วมกับชุมชนเป็นระยะเวลานานพอสมควรจนชุมชนยอมรับ

3.1.5 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูล กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียงเพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล รวมทั้งช่วยให้การเก็บข้อมูลมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.2 ขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.2.1 ศึกษา ค้นคว้า เอกสาร ตำรา และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกองทุนสวัสดิการ หลักธรรมาภิบาล และงานวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2.2 ศึกษาเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.2.3 ทำการสร้างแบบสัมภาษณ์โดยการร่างข้อคำถามของแบบสัมภาษณ์ซึ่งแบบสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ หรือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

3.2.4 นำร่างแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบรายละเอียดของเนื้อหาและความถูกต้องของสำนวนภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์และนำมาปรับปรุงแก้ไข

3.2.5 ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

3.2.6 จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้แสดงสถานภาพของการเป็นนักศึกษาของสถาบัน การเรียนรู้เพื่อปวงชน แจ็งวัตถุประสงค์ของการวิจัยแก่แกนนำปราชญ์ชุมชน เกษตรกรรมยั่งยืน บ้านท่าศาลา ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย ให้ทราบเพื่อให้แกนนำพาไปพบผู้นำชุมชนและ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนในพื้นที่ ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลและปฏิบัติเหมือนเป็นสมาชิก คนหนึ่งในชุมชนเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยและสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืน เยี่ยมบ้าน สนทนาอย่างไม่เป็นทางการ สร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็ศึกษา ข้อมูลบริบทชุมชนจากเอกสารหน่วยงานของภาครัฐและจากผู้นำชุมชนและในการรวบรวมข้อมูล ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

▲ การศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับประวัติบุคคลของ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง บริบทชุมชนและวิถีชีวิต แนวคิดการทำเกษตรแบบยั่งยืน

การสัมภาษณ์ ได้สัมภาษณ์บุคลากรที่ประสบความสำเร็จหรือมีลักษณะโดดเด่นที่ เป็นแกนนำ จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายกลุ่มปราชญ์ชุมชนของตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนและมีความเข้าใจปรากฏการณ์ด้านการทำเกษตรแบบยั่งยืน โดยเตรียมคำถามกว้าง ๆ ไว้ล่วงหน้าเป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (indepth interview)

การสนทนากลุ่ม ได้เข้าเยี่ยมบ้านและสนทนากับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการเกษตร แบบยั่งยืน รวมถึงคนที่ทำการเกษตรในบริบทใกล้เคียงกับผู้ทำทำการเกษตรแบบยั่งยืน ไม่จำกัด จำนวนที่อยู่ใกล้เคียงกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 10 ราย และทำโฟกัสกรุปกับบุคคลทั่วไปที่ทำการเกษตร โดยผู้วิจัยไปเยี่ยมเครือข่ายผู้ทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนสนทนาแลกเปลี่ยนตามประเด็น ที่ตั้งไว้และบันทึกเสียงไว้

การสอบถามแบบอย่างไม่เป็นทางการ จำนวน 10 ราย ผู้วิจัยสนทนาพูดคุยกับ เครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับความมั่นคงทางด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็น มิตรกับผู้บริโภครและสิ่งแวดล้อม การแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย จดบันทึกคำ สนทนาเพื่อนำมาประมวลในภายหลัง

การสังเกต (observation) ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) โดยผู้วิจัยทำการสังเกตกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 10 ราย โดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษา มีการทำกิจกรรมด้วยกัน เช่น การพูดคุยสนทนา การรับประทานอาหาร การประชุมสัมมนา ทำกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมชุมชนในด้านต่าง ๆ การร่วมประชุม การให้คำแนะนำ ฯลฯ จนกระทั่งเข้าใจความรู้สึกหรือแนวคิด กระบวนการ วิถีชีวิตของเกษตรกร ตลอดจนกิจกรรมเกี่ยวกับการเกษตรยั่งยืน วิถีแนวทางการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน เมื่อสังเกตแล้วมีการซักถามและการจดบันทึกข้อมูล (note taking) เก็บไว้

นอกจากประเด็นที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยยังสนใจที่จะสอบถามข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่ที่ไม่ได้ทำเกษตรยั่งยืนเพื่อศึกษาแนวคิดที่แตกต่างจำนวน 20 ราย

ผู้วิจัยจะเข้าร่วมประชุม สัมมนาที่จัดขึ้นในชุมชนเพื่อสังเกตและซักถามบุคคลที่เข้าร่วมสัมมนา เกี่ยวกับการทำเกษตรยั่งยืน

ผู้วิจัยจะเดินทางไปเก็บข้อมูลอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง หมุนเวียนไปตามกลุ่มเป้าหมายแต่ละครั้งจะอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างน้อย 1-2 วัน

ผู้วิจัยทำโฟกัสกรุป (focus group) กับกลุ่มบุคคลที่มีอาชีพหลากหลายเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

5. การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้ โดยการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ บุคคล การตรวจสอบสามเส้า ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้การสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสารหรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้ามาแยกแยะโดยวิธีการสังเคราะห์จากคำตอบด้วยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

6.1 คัดเลือกเอกสารและหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

6.2 ค้นคว้าวงเค้าโครงเรื่องของข้อมูล โดยทำรายชื่อหรือข้อความที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งประเภท (categories)

6.3 การวิเคราะห์เนื้อหาจะทำการวิเคราะห์ตามเนื้อหาที่ปรากฏ (manifest content) ในเอกสารมากกว่าการกระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (latent content) ผู้ศึกษาค้นคว้าไม่ตีความหรือข้อความเหล่านั้น การตีความจะทำเฉพาะตอนที่สรุปเท่านั้น

6.4 ทำการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สนทนากลุ่มกับเกษตรกรด้านบริบทแวดล้อม รูปแบบการทำกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน ความพึงพอใจในอาชีพ ปัญหาและอุปสรรคในการทำ วิถีชีวิตและตัวชี้วัดความสำเร็จแนวคิดแนวปฏิบัติในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนแนวคิดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับเครือข่าย นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมานำเสนอในลักษณะการพรรณนาและอธิบายสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 วัตถุประสงค์และวิธีการเก็บข้อมูล

วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ	วิธีการเก็บข้อมูล
1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและพื้นที่ กิจกรรม และระบบการทำงาน แนวคิด การทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถี ชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพ และปัญหาอุปสรรคในการทำ การเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่ม เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่ สาย จังหวัดเชียงราย	ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน 1. ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 2. ตำบลศรีค้ำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย 3. ตำบลเมืองราย อำเภอพญาเม็ง ราย จังหวัดเชียงราย 4. ตำบลเชียงเคี่ยนอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย 5. ตำบลไม้ยา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย 6. ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 7. ตำบลต้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	-ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร -สอบถามเจ้าหน้าที่เทศบาล แต่ละตำบล -สำรวจสภาพจริงในพื้นที่

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

วัตถุประสงค์	ข้อมูลที่ต้องการ	วิธีการเก็บข้อมูล
<p>2. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคม และการสร้างเครือข่าย</p>	<p>ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับ</p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน -วิถีชีวิต -ความพึงพอใจในอาชีพ -ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน <p>ภายใต้ตัวชี้วัดเกษตรยั่งยืน ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความมั่นคงด้านรายได้ - ความมั่นคงด้านอาหาร - เป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม - แบ่งปันคืนสู่สังคม -การสร้างเครือข่าย 	<p>สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>แบบสอบถาม</p> <p>โฟกัสกลุ่ม</p> <p>แบบสังเกตต่อเนื่อง</p> <p>แบบสอบถาม</p> <p>แบบสัมภาษณ์</p> <p>แบบบันทึกการสังเกต</p>

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 4.2 อายุ/เพศ/สถานภาพ ของเกษตรกรผู้ถูกสัมภาษณ์

รายละเอียด	จำนวน	คิดเป็นร้อยละ
ต่ำกว่า 50	1	10
อายุ 50-55	1	10
อายุ 55-60	1	10
อายุ 60-65	7	70
รวม	10	100
เพศชาย	4	40
เพศหญิง	6	60
รวม	10	100
สถานภาพ		
โสด	-	-
สมรส	8	80
หย่าร้าง	-	-
หม้าย	2	20
รวม	10	100
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	7	70
ปริญญาตรี	3	30
รวม	10	100

จากตารางพบว่า มีเพศชาย 4 รายและเพศหญิงจำนวน 6 รายที่มีคุณสมบัติตามกำหนดเป็นผู้ อยู่ในเครือข่ายกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายทำเกษตรแบบ ยั่งยืน ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบยั่งยืนมีผู้ไปศึกษาดูงานและเป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้อื่นมี

อายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป สมรส 8 ราย เป็นหม้าย 2 ราย การศึกษาระดับปริญญาตรี 3 ราย นอกนั้นต่ำกว่าปริญญาตรี

2. บริบทชุมชน

2.1 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 1

บ้านสันนายาว หมู่ 6 ตำบลศรีคำ อำเภอมะนังจังหวัดเชียงราย ราษฎรส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดลำพูน ในราวปีพ.ศ. 2437-2438 เป็นต้นมาโดยมีกลุ่มสมาชิกประมาณ 10 ครอบครัว ที่มาก่อตั้งหมู่บ้านสันนายาว จึงปรึกษากันว่าเห็นสมควรตั้งชื่อหมู่บ้านสันนายาว เพราะทุกคนเห็นพร้อมกันว่าที่ตรงนี้ (ที่ปลูกบ้าน) เป็นสันนายาวทอดไปทางทิศตะวันตกและทางทิศตะวันออก มีทำเลเป็นทุ่งนาล้อมรอบ จึงตกลงกันตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสันนายาว” และมีแม่น้ำไหลผ่านในหมู่บ้าน คือ แม่น้ำเป็น ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ราษฎรใช้ประโยชน์ทางด้านการเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 70 เป็นพื้นที่ทำการเกษตร หลังจากตั้งชื่อหมู่บ้านแล้วก็มีราษฎรอพยพเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันมีจำนวนประชากรในหมู่บ้าน 138 หลังคาเรือน อายุชุมชน 113 ปี ผลผลิตที่จำหน่าย ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง ประชาชนมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีเส้นทางคมนาคมในการขนส่งตลอดปี

ชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพ

ทำไร่ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ประมงค้าขายบริการรับจ้างงานประจำลูกหลานส่งให้ กำไรจากกลุ่มองค์กร

สภาพทางสังคม

ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การรวมกลุ่มและการออม โดยเป็นหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ในข้อที่เกี่ยวกับคนในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล และผ่านเกณฑ์ข้อที่เกี่ยวกับครัวเรือนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชนหรือท้องถิ่นมีวัด 1 แห่ง

ศูนย์เรียนรู้บ้านสันนายาว

ในเนื้อที่ 12 ไร่ คีตกและค้ำคั่งด้วยพืชนานาพันธุ์ที่เป็นยา อาหารและไม้ใช้สอยมากกว่า 300 ชนิด ชาวบ้านส่วนมากยังใช้เคมีในการทำการเกษตร

2.2 บริบทชุมชนเกษตรรายที่ 2

ตำบลป่าสักบ้านปางหมอปวง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณปีพ.ศ.2470 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศตั้งตำบลป่าสักขึ้นกับกิ่งอำเภอเชียงแสนต่อมาในปี พ.ศ.2522 ตำบลป่าสักได้เปลี่ยนเป็นตำบลปางหมอปวง และในปี พ.ศ.2523 ได้เปลี่ยนชื่อกลับมาเป็น "ตำบลป่าสัก" อีกครั้ง เพราะท้องที่บริเวณนี้มีต้นสักขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นจนกลายเป็นป่าต้นสัก ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่า "ป่าสัก"

พื้นที่

สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำคำ มีภูเขาสูงไม่มากนัก มีหนองน้ำขนาดใหญ่หลายแห่ง มีเนื้อที่ทั้งหมด 10 ตร.กม. หรือประมาณ 37,500 ไร่ อาชีพหลักทำนา ทำการเกษตรอาชีพเสริมรับจ้าง

2.3 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 3

สภาพพื้นที่ของตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายมีสภาพเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำ(ลำน้ำมะ) ไหลผ่านทางด้านทิศใต้ล้อมไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลลำน้ำจืด เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่ที่ 3 บ้านสันโค้งจนถึงบ้านศรีป่าสัก มีต้นน้ำมาจากขุนน้ำนางนอน ตำบลโป่งผาคดลองชลประทาน จำนวน 5 สาย เป็นแหล่งน้ำที่จัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในเขตพื้นที่ตำบลศรีเมืองชุม

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมประชากรตำบลศรีเมืองชุมอยู่ในเกณฑ์ดี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย และอาชีพรับจ้างประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นแบบผสมผสานมีการนำเครื่องจักรมาใช้ทดแทนแรงงานโค กระบือในการไถคราดโดยอาศัยน้ำฝนและระบบน้ำจากคลองชลประทานเป็นสำคัญบ้านสันถนนใต้ มีประปาและบาดาลขนาดเล็ก มีวัด 1 วัด มีประชากรจำนวน 811 คน มีวัด 1 วัด จำนวนครัวเรือน 453 ครัวเรือน

มีศูนย์การเรียนรู้ของนางพรรณพิมล ปันคำ จุดเริ่มต้นการทำศูนย์เกษตรเริ่มจากอยากแก้ปัญหาของตนเองและช่วยเพื่อนเกษตรกรทั้งเรื่องการใช้ของจากธรรมชาติลดใช้สารเคมี การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ และจัดให้สมาชิกเข้าฟังวิทยากรมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ ภายในศูนย์ได้ทำแปลงเกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต การเลี้ยงปลาปลา การเลี้ยงสัตว์สวนไม้ผล ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนชานามิแปลงสาธิตเกษตรผสมผสานในแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่มีกิจกรรมด้านการเกษตรอย่างหลากหลาย มีฐานการผลิตจากโรงงานผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่ได้รับการสนับสนุนโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การวางแผนการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน การจัดทำบัญชีครัวเรือน และบัญชีฟาร์มคู่เศรษฐกิจพอเพียง

2.4 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 4

พื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งงามบ้านโป่ง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศสวยงามประกอบด้วยทิวเขาป่าไม้ตลอดจนแหล่งต้นน้ำและสภาพทางธรรมชาติอันสมบูรณ์โดยพื้นที่คอยางนอนเชื่อมยาวต่อกับพื้นที่คอยางสูงและประเทศเมียนมาร์ บ้านโป่ง ม.9 ตำบลโป่งงาม เป็นพื้นที่ราบมีประชากร จำนวน 844 คน ครัวเรือน 210 ครัวเรือน ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ไร่กระเทียม ข้าวโพด กล้วย ปลูกลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ค้าขายและรับจ้างทั่วไปมีโรงเรียน 1 โรงเรียน มีวัด 1 วัด

2.5 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 5

ตำบลเชียงเคี่ยนบ้านสันทราย หมู่ 9 อำเภอเทิงจังหวัดเชียงรายมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงระหว่างหุบเขาประมาณ 50% ของพื้นที่ทั้งหมด นอกนั้นเป็นพื้นที่ราบมีแม่น้ำห้วยเอียงและแม่น้ำพุงล้อมรอบตำบล มีป่าไม้เบญจพรรณ อาชีพหลักทำนาอาชีพเสริมรับจ้าง บ้านสันทราย หมู่ 9 ไม่มีน้ำประปาใช้ มีศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจบ้านสันทรายเกิดจากการไปเรียนรู้หลักสูตรการพักชำระหนี้ที่ชุมชนอโศกคอยางปลายฟ้า นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และเทคนิคทางการเกษตรแบบต่าง ๆ มาผสมผสานกันอย่างลงตัว ได้แก่ ทำนา ปลูกลูกปลอดสาร ไม้ผล ไม้ยืนต้น เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา จนมีผู้ให้ความสนใจเข้ามาเรียนรู้จึงได้ก่อตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ปี พ.ศ.2551 โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขา ปด้อย โดยมีฐานการเรียนรู้ดังนี้ เป็นศูนย์การเรียนรู้มีทั้งหมด 6 ฐานฐานการเรียนรู้เกษตรสันทราย การทำนาผสมไม้ยืนต้น การทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงหมูหลุม การทำค่างผักโดยใช้เชือกไนล่อน

2.6 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 6

บ้านทุ่งดู่ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ตำบลภูซางเป็นตำบลที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ ประชากรอยู่หนาแน่น เป็นเส้นทางเชื่อมเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาหลายชั่วอายุคนบ้านทุ่งดู่อยู่ติดเทือกเขามีน้ำไหลจากภูเขา ที่ราบกว้างระหว่างภูเขาใช้เพาะปลูก ชาวบ้านทำการเกษตร รับจ้าง ค้าขายปลูกหอม กระเทียม ข้าว ยางพารา

2.7 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 7

บ้านสันสะอาด ตำบลไม้ยา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ที่ราบระหว่างหุบเขามีแม่น้ำอิงไหลผ่านทำการเกษตรร้อยละ 90 ส่วนมากทำนา ทำสวน ทำไร่ ข้าวโพด ถั่ว มันสำปะหลัง

2.8 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 8

บ้านบัว ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นที่ลุ่มมีพื้นที่ทั้งหมด 6 ไร่อยู่ใกล้แหล่งน้ำเหมาะต่อการทำเกษตร และติดถนนเข้าหมู่บ้าน 4 งาน การคมนาคมสะดวกมีการจัดแปลงปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ และที่อยู่อาศัยอย่างเหมาะสม มีไม้ดอกไม้ประดับสวยงาม และมีประโยชน์ในการไล่แมลง อยู่ในชุมชนบ้านบัว หมู่บ้านที่ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

2.9 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 9

บ้านสันสลิก หมู่ 1 ตำบลเมืองราย อำเภอพญาเมืองราย จังหวัดเชียงราย เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง มีภูเขา เนินเขาบางส่วน อาชีพเกษตรกรทำนาร้อยละ 70 ทำไร่ ถั่วพุ่ม ถั่วดำ ข้าวโพด อาชีพเสริมรับจ้างบ้านสลักเป็นชุมชนกึ่งตลาดกึ่งเกษตรกรรม มีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง 1 ศูนย์ของ นางกนิษฐา มะโนสมบัติ

2.10 บริบทชุมชนเกษตรกรรายที่ 10

สภาพพื้นที่ของตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำ(ลำน้ำมะ) ไหลผ่านทางด้านทิศใต้ล้อมไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตำบลลำน้ำจืด เป็นแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่ที่ 3 บ้านสันโค้ง จนถึงบ้านศรีป่าสัก มีต้นน้ำมาจากขุนน้ำนางนอน ตำบลโป่งผาคดลองชลประทาน จำนวน 5 สาย เป็นแหล่งน้ำที่จัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในเขตพื้นที่ตำบลศรีเมืองชุม

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมประชากรตำบลศรีเมืองชุมอยู่ในเกณฑ์ดี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพค้าขาย และอาชีพรับจ้างประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นแบบผสมผสานมีการนำเครื่องจักรมาใช้ทดแทนแรงงานเกษตรกรในการไถ คราดโดยอาศัยน้ำฝนและระบบน้ำจากคลองชลประทานเป็นสำคัญ

3. สภาพปัญหาในชุมชนด้านการเกษตร

การมีน้ำไม่เพียงพอ การใช้สารเคมี การเจ็บป่วยที่เกิดจากการใช้สารเคมี ราคาผลผลิต

4. ประวัติเกษตรกร

4.1 รายที่ 1 นายแปลกเดชะบุญ

นายแปลก เดชะบุญอายุ 63 ปี บ้านเลขที่ 138 หมู่ 6 บ้านสันยาว ตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เป็นคนอำเภอแม่จัน พ่อเป็นแพทย์แผนโบราณ ประทับใจพ่อมาก

อยากเป็นหมอแต่ไม่มีเงินเรียน พ่อมีลูกหลายคนเลยไปเรียนเกษตร เรียนจบทำงานด้านการเกษตรมีรายได้ดีพอสมควร เงินเดือนสูงกว่าคนจบปริญญาตรี กลับไปเรียนต่อปริญญาตรีที่แม่ใจพอจบอยากกลับมาบ้านมาแบ่งเบาภาระพ่อแม่ต้องการทำงานอะไรสักอย่างที่มีรายได้ทุกเดือน ไปสอบเป็นครูสอนที่วิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงราย คิดจะเป็นครู 1 ปี แต่อยู่กระทั่ง 11 ปี ชอบอาชีพครูทุกวันนี้ภูมิใจที่เป็นครูทุกวันนี้เป็นครูนอกกรอบเกษียณก่อนอายุ 60 เพราะมีความคิดว่า ลาออกจากราชการน่าจะทำประโยชน์ได้มากกว่า คนตกงานกลับบ้านในหลวงตรีศเรืองเศรษฐกิจพอเพียง การกินการอยู่ คนบริโภคมากเกินไป โลกคนไร้คุณธรรม จะทำในทางไม่ถูกต้องเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ ทำผิดกฎหมาย ในหลวงพูดเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาคือหลักคิด ตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย คนต้องการแค่ปัจจัยสี่ นอกนั้นเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ไม่มีรถไม่มีไฟฟ้าก็อยู่ได้ แต่ไม่ปฏิเสธความสะดวกสบาย หลักคิดปรัชญาควรจะดำเนินชีวิตต่อไป

4.2 รายที่ 2 นางสาวลิ ร้องคำ

นางสาวลิ ร้องคำ อายุ 60 ปี อยู่บ้านเลขที่ 20 ม.6 ต.ป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สามีป่วยเป็นมะเร็งเสียชีวิต ช่วงที่สามีป่วยไปเรียนนวดเพื่อมาดูแลให้กับสามี ทำพันธชำระให้กับสหกรณ์เชียงแสน ลูกชาย 2 คน จบ.ม.6 และ ม.3 พ่อเสียชีวิตไม่เรียนต่อออกมาช่วยกันทำนา ทำเกษตร

4.3 รายที่ 3 นางพรรณพิมล บันคำ (เป็นที่ตั้งกลุ่มเครือข่ายราษฎรชาวบ้าน)

นางพรรณพิมล บันคำ เกิดเมื่อ 21 ธันวาคม 2504 บ้านเลขที่ 59 หมู่ 7 บ้านท่าศาลา ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันอายุ 55 ปี พ่อชื่อต๋อย ทวาง แม่ชื่อนี ทวางพ่อเป็นคนพะเยาอยู่บ้านบัว แม่เป็นคนพะเยาอยู่บ้านต๋อม ย้ายไปอยู่บ้านป่าเหมือด เวียงปางคำ แม่สาย เกิด โตและเรียนที่นั่นจนจบป.4 ชอบเรียนและก็อยากเรียนต่อ แต่พ่อแม่มีลูกหลายคนมี 8 คน ดิดๆกัน เป็นลูกสาวคนโตไม่ได้เรียนออกมาช่วยพ่อทำนา ค้าขาย ขาดทุนเป็นหนี้ หันมาทำเศรษฐกิจ สมรสกับนายผ่าน บันคำ มีลูกสาว 2 คน เรียนจบปริญญาตรีช่วยพ่อแม่ทำเกษตร

4.4 รายที่ 4 นายถวิล สุริยะ

นายถวิล สุริยะเกิด 4 ม.ค. 2486 บุตรนายหลง นางบัว สุริยะ เกิดที่บ้านโป่ง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เรียนจบป.4 ปัจจุบันอายุ 62 ปีอายุ 5 ขวบ แม่เสียชีวิต อายุ 15 ขวบพ่อเสียชีวิต ชีวิตเหมือนแพแตกไม่มีสมบัติอะไรเลย คั้นรน 5 คนพี่น้อง ช่วยเหลือตนเอง พี่คนแรกไปทำงานที่กรุงเทพฯ อายุ 18 ปีไปทำงานที่กรุงเทพฯ ไม่มีบ้านเช่าบ้านอยู่กับพี่สาว น้องอีกคนบวชเป็นพระ น้องสาวคนสุดท้องมีคนรับไปเลี้ยง ไปทำงานเป็นบ๋อย ได้เงินเดือน ๆ ละ 500 บาท กินอยู่พร้อมคิดว่าชีวิตเราคงไม่เป็นบ๋อยไปตลอดชาติ จึงไปเรียนอาชีพเพิ่ม ด้วยความชอบจึงตัดสินใจเรียนวิชาตัดเย็บที่โรงเรียนสารพัดช่างพระนคร เรียนจบไปฝึกงานที่ร้านตัดเย็บ ได้ค่าแรงเดือนละ 250 บาท

เดือนที่ 2 ได้ 300 บาท เดือนที่ 3 ได้ 350 บาท เดือนที่ 4 ได้ 400 บาท เดือนที่ 5 นายจ้างบอกว่าให้ตัดเหมาแบ่งเปอร์เซ็นต์ เป็นคนขยันและมีความมุ่งมั่น เดือนแรกได้เงิน 1,200 บาท ดีใจมากในชีวิตไม่เคยเห็นเงินพัน ถือเคล็ดเอาเงินจำนวนนั้นมาปูนปั้นที่นอนนอนกลิ้งไปมา เพื่อให้สมกับว่านอนบนกองเงินกองทอง มีเวลาไปเรียนตัดเย็บเพิ่ม ตัดได้ทั้งหญิงและชาย รายได้เพิ่มขึ้น จาก 1 พันเป็น 2-3-4-5 พัน จนเก็บเงินได้ 2 หมื่นกว่าบาท มีคนจะขายที่จึงซื้อไว้ 4 ไร่ ให้คนเช่าทำนา ได้ข้าวกินไม่ต้องซื้อข้าวเหลือแบ่งปันให้พี่น้อง อยู่กับเค้าแก่มีเงินมากขึ้น ซื้อที่ปลูกบ้านเพิ่ม อยู่กับเค้าแก่ไม่ถึง 10 ปี มีทุกอย่าง บ้าน ที่นา ไร่ มีความคิดว่าเราเกิดจากตรงนี้ต้องตอบแทนบุญคุณ คิดว่าจะทำให้ครบ 10 ปี พอครบ 10 ปี จึงลาออก และประกอบกับเกิดความเบื่อหน่ายในงานเย็บผ้ากลับมาอยู่บ้าน พี่ชายคนโตไปทำงานที่ซาอู จึงถามพี่ชายว่ามีงานตัดเย็บไหม พี่ชายบอกว่ามีจึงไปทำงานที่ซาอู 7 ปี นายจ้างรักมาก ทำงานช่วยทุกอย่างเก็บเงินซื้อที่ดินได้ 30 ไร่ พอใจแล้ว พร้อมแล้ว มีมากกว่านี้จะเป็นภาระ ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง แต่งงานอายุ 40 มีลูก 1 คนเป็นผู้หญิง

4.5 รายที่ 5 นางเปริยวจันทร์ ตะตันยาง

นางเปริยวจันทร์ ตะตันยางอายุ 50 ปี เกิดเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2508 บ้านเลขที่ 119 ม. 9 ตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จบ ป.4 ต่อกศน ต่อ มศธ. ปริญญาตรีสาขาเสริมการเกษตร ได้ปริญญาโทกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ปี 40 ทำเคมี เริ่มปรับปี 46 จุดเปลี่ยนไปอบรมสันติอโศก โครงการพักชำระหนี้ อบรม 4 คืน 5 วัน ดอยลาน จังหวัดเชียงราย เมื่อก่อนปลูกพืชเชิงเดี่ยว ข้าวโพด ทำเยอะ ใช้เคมีล้วน พ่นยา ใส่ปุ๋ย เคมีทุกอย่าง น้องใหม่ป่วยมีก้อนเนื้อใต้รักแร้จึงหยุดเคมีทุกอย่าง ทำกินเอง ไม่พึ่งพาภายนอก อยู่ในสวน นำความรู้มาประยุกต์ใช้

4.6 รายที่ 6 นายผล ยะศรี

นายผล ยะศรี เกิด 1 มกราคม 2499 ระดับการศึกษา ม.ปลาย อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 130 หมู่ 6 บ้านทุ่งดิว ต.ภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยาปี 2517-2522 ประกอบอาชีพขับรถโดยสาร และขายประกันชีวิตปี 2535 เกิดอุบัติเหตุรถเฉี่ยวชนเสียเงินชดเชยค่าเสียหายปี 2536 เกิดอุบัติเหตุรถที่ขับเฉี่ยวชนกับรถบัสต้องเสียเงินมากจึงต้องขายทุกอย่าง ที่ดิน 200 ไร่ ไร่ 3 คัน บ้าน 1 หลัง ยกเว้นภรรยา จากนั้นไปเช่าบ้านอยู่ เหลือที่ดินอยู่ 21 ไร่ ปี 2539 ไปทำงานที่ไต้หวัน ช่วงที่อยู่ไต้หวันฟังวิทยุภาคภาษาไทย ประมาณ ดี 4-5 ในข่าวเล่าเหตุการณ์บ้านเมืองเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่ ก็เก็บไว้ในใจ พอครบสัญญาจึงกลับมาบ้านปี 2542 ซื้อที่ดินเพิ่มอีก 87 ไร่ 16 ธันวาคม 2542 ตัดสินใจเริ่มทำ มีพืช สัตว์ ประมง ที่อยู่อาศัย ปรับพื้นที่ ขุดสระ ฝักริ 5 ไร่ แต่ตอนนั้นถมแล้วเพราะไม่มีน้ำ กิจกรรมทุกอย่างทำบัญชี ทำนา 4 ปีแรก ขาดทุน ถมสระ ปลูกยางไม้ผล เหลือที่นาไว้ 5 ไร่สำหรับทำกิน เป็นหมอดินปี 43 อบรม ศึกษาดูงานเพิ่มเติม ต่างจังหวัด

ต่างอำเภอ เก็บเกี่ยวประสบการณ์มาปรับใช้ เช่น การผลิตปุ๋ย การผลิตสารจับไล่แมลง ปุ๋ยพืชสด และอื่น ๆ อีกมากเรื่องสัตว์เป็นศูนย์การเรียนรู้ของกรมปศุสัตว์ ศึกษาดูงานกับปศุสัตว์หลายที่หลายอย่าง

4.7 รายที่ 7 นางผล วงศ์สีดา

นางผล วงศ์สีดาอายุ 62 ปี เกิด 28 กุมภาพันธ์ 2497 บ้านสันสะอาด ม.4 ต.ไม้ยา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงรายสุขภาพทำโรงเหล้า เป็นโรคไต ภูมิแพ้ปี 2547 ไปอบรมเรื่องสมุนไพร พ่อเป็นหมอเมือง รักษาตัวที่ รพ. เทิง 5 ปี ไปรพ.เชียงราย 1 ปี หมอส่งไปรักษา รพ.เชียงใหม่อีก 6 ปี ปี 50 น้ำหนัก เหลือ 23 กก. ป่วยมาก นั่งอยู่ที่หัวกะได คิดถึงวันตายเอาชีวะยาสมุนไพรของพ่อมาทานว่าลูกจะนำยาที่พ่อเก็บไว้มาต้มกินขอให้หายถ้าหายลูกจะทำยาแจกชาวบ้าน 1 เดือน กินแล้วดีขึ้นไม่ต้องฟอกไต ขายตามท้องตลาด 1 ปี ไปจดทะเบียนเศรษฐกิจชุมชน ปัจจุบันไปตรวจปีละครั้ง

4.8 รายที่ 8 นางบัวผัน ใจเย็น

นางบัวผัน ใจเย็นเกิดเมื่อ 22 สิงหาคม 2500 บ้านเลขที่ 174 ม.4ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยาการศึกษา ม.3กศน.

4.9 รายที่ 9 นางขนิษฐา มะโนสมบัติ

นางขนิษฐา มะโนสมบัติอายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 104 ม.1 ตำบลเม็งราย อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย บุตร 3 คน จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จบ กศน.ม.ปลาย จบปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

4.10 รายที่ 10 นายทองคำ อินพรม

นายทองคำ อินพรม อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 34/1 ม.2ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายเกิดที่แม่จัน บ้านป่าแก้ว ตำบลแม่คำ เรียนจบ ป.4 ต่อ กศน. บ้านสันกอง ระดับ 3 ต่อ ระดับ 4 ไม่จบ ออกมาแต่งงาน ค้าขายทำนา มีโรงสีข้าว เก็บเงินได้ซื้อนา 15 ไร่ ปี 35-36 ส่งลูกเรียน เลิกทำนาไปทำงานอีสาน 4 ปี กลับมาออกรถ 10 ล้อ รถคว่ำ เสียเงินไปสามแสนบาท ขयरถ ลีบล้อ ซ้อรถ ไถนากลับมาทำนาไม่คุ้ม หยุตมา 10 ปี ทั้ง เหล้าและบุหรี่

5. รูปแบบ/พื้นที่ทำการเกษตร

ตารางที่ 4.3 รูปแบบ/พื้นที่ทำการเกษตร

เกษตรกรรายที่	จำนวนพื้นที่	ประเภทเกษตรกรรม
1	12ไร่ นาข้าว3 ไร่ ไม้ผลไม้ยืนต้น 4 พืชผัก 1 ที่อยู่อาศัย2 สระเลี้ยงปลา สัตว์น้ำ 2 ไร่	เกษตรผสมผสาน
2	ที่นา 70 ไร่ สวนผัก 2 งาน บริเวณริมรั้วและ หัวไร่ปลายนา	เกษตรอินทรีย์/เศรษฐกิจ พอเพียง
3	ที่นา 20 ไร่ สวนผัก ผลไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ สมุนไพร 20 ไร่	เกษตรอินทรีย์ /เศรษฐกิจ พอเพียง
4	30 ไร่ นา 2 แปลง สระ 1 ไร่ หน่อไม้กิมจู 3 งาน	เกษตรอินทรีย์ /เศรษฐกิจ พอเพียง
5	2 แปลง 69 ไร่ สระ 4 ไร่ พื้นที่ป่าใช้สอย 3 ไร่ ที่อยู่อาศัย 5 ไร่ สวนผลไม้แปลงผักผสมผสาน 10ไร่ ทางเดิน 4 ไร่ คันนาขนาดใหญ่ปลูกไม้ยืนต้น 12 ไร่ ระหว่างคันนาปลูกข้าวโพดและถั่วหมุนเวียน 29 ไร่ ทำนา 13 ไร่	เกษตรผสมผสาน
6	87 ไร่ ที่นา 5 ไร่ ปศุสัตว์ พืชผัก ผลไม้ 13 ไร่ สวนยาง 74 ไร่	เกษตรผสมผสาน
7	นา 3 ไร่ ปลูกพืชผัก สมุนไพร ไม้ผล 3งาน สระ บัว 1 งาน	เศรษฐกิจพอเพียง
8	นา 5 ไร่ สวนผัก 4 งาน	เศรษฐกิจพอเพียง
9	53 ตารางวา	เศรษฐกิจพอเพียง
10	นา 40 ไร่ สวนผัก พืชผลไม้ 2 ไร่ สระน้ำ 1 ไร่	เศรษฐกิจพอเพียง/เกษตร อินทรีย์

6. แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน

6.1 แรงบันดาลใจในการเลิกทำเกษตรแบบใช้สารเคมีมาใช้เกษตรแบบอินทรีย์
ตารางที่ 4.4 แรงบันดาลใจในการเลิกทำเกษตรแบบใช้สารเคมีมาใช้เกษตรแบบอินทรีย์

ลำดับที่ เกษตรกร	เหตุที่ทำให้เกษตรยั่งยืน	เหตุผลจากการถามผู้ไม่ทำ เกษตรยั่งยืน
1	<ol style="list-style-type: none"> เป็นที่ดินของพ่อ 12 ไร่ เมื่อก่อนเป็นที่นา ทำแนวอินทรีย์เพราะสมัยเรียนมีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ ทั้งอินทรีย์และเคมี รู้เรื่องปุ๋ยดี ทำงานเอกชนใช้แต่เคมี เห็นความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนที่ใช้เคมี สอนตามหลักสูตร+กับสอศแทรกแนวคิดนอกรอบ สร้างทางเลือก สนใจเรื่องอินทรีย์ ปฏิเสธเคมี ย่ำฆ่าแมลง ชวนคนคิดว่ายังมีทางเลือกอื่นอีก 	<p>กระแสบริโภค วัตถุนิยม ทุนนิยมมาแรง เข้ากับคำว่า เห็นเงินหน้าดำ เห็นคำหน้าเศร้า ทรศนะในการดำเนินชีวิตคิด แสวงหาเงิน แสวงหาอำนาจ ไม่คิดถึงคนอื่น เห็นแก่ตัว โลก คิดว่าตนเองจะอยู่ถึง 100 ปี คนไทยน่าจะมีชื่อเสียงโด่งดัง เรื่องข้าว เรื่องอาหารแต่กลับไป โด่งดัง เรื่องคอร์ปชั่น จนกระจาย รวยเป็นกระจุก คนควรแบ่งกันกิน กันใช้</p>
2	<ol style="list-style-type: none"> เปลี่ยนตอนสามปีป่วยเป็นมะเร็ง อยากมีสุขภาพดี ตนเองป่วยเป็นเบาหวาน ความดัน ไขมันในเลือดสูง ต่อมาสามปีเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง ส่วนตัวเองสุขภาพดีขึ้น เบาหวานอยู่ในระดับปกติโดยไม่ต้องกินยา ความดันปกติ ไขมันในเลือดปกติ ลดต้นทุนการผลิต เพราะสามารถทำปุ๋ยทำยาใช้เองได้ ได้กินพืชผักที่ปลอดภัย สบายใจ ขายให้คนกิน สบายใจ มีความสุขแบ่งปันสิ่งดี ๆ 	<p>ซ้ำเสียเวลา ยุ่งยาก ต้องมาหมักปุ๋ย</p>

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	เหตุที่ทำให้เกษตรกรยังยืน	เหตุผลจากการถามผู้ ไม่ทำเกษตรยังยืน
3	<p>เพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมพ่อแม่พาทำ โดยไม่ใช้เคมี ตัวเองเป็นคนแพ้ง่ายจึงต้องหันมาทำอินทรีย์</p>	<p>ในปัจจุบันคน ส่วนมากไม่มีที่นาเป็น ของตนเองเช่าคนอื่น ทำจึงต้องใช้เคมีเพื่อ ต้องการความรวดเร็ว เพื่อขาย ในจำนวนคน ที่มีที่ดินเป็นของ ตนเอง ร้อยละ 80 จะ ทำอินทรีย์เพื่อสุขภาพ ตนเอง</p>
4	<p>ครั้งแรกทำนาเคมี ให้คนอื่นทำแต่ถูกโกงจึงตัดสินใจ ทำเอง คนเข่านาบอกว่า รับรองไม่ได้กิน ก็ตอบว่า ไม่เป็นไรจะลองดูจากนั้นก็ศึกษา หาคน ไลนา การใช้ปุ๋ย หาความรู้ ถามคนที่ทำมาก่อน ก็ทำตามนั้น ข้างงามมาก แต่ปรากฏว่าพอออกรวง ข้าวล่มหมด กลายเป็นนาฟาง เปลี่ยนวิธีใหม่ นึกทบทวนเมื่ออยู่กรุงเทพ พอมีเวลาว่าง ชอบไปเรียนรู้กิจกรรมที่สันติอโศก การปลูกข้าวโดยไม่ ใช้เคมี จึงหาแหล่งเรียนรู้หลาย ๆ ที่จนพบ อ.สุวัฒน์ อ. ศักดิ์พัฒน์ที่มาให้ความรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชุมชน แม่สายที่โรงเรียนชานา ได้ข้อมูลได้สูตรนำมาปรับปรุง ปรับใช้ จนกลายเป็นสูตรเฉพาะของตน</p>	<p>ย่อย (มากเรื่อง) ละเอียดลออเกินไป กลัวไม่ได้ขาย ทำแล้ว จะไปขายที่ไหน อยากได้เงินก่อน</p>

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	เหตุที่ทำให้เกษตรกรยั่งยืน	เหตุผลจากการถามผู้ ไม่ทำเกษตรยั่งยืน
5	2539 พบก้อนเนื้อที่ใต้รักแร้ข้างขวา แพทย์แนะนำให้ ผ่าตัด แล้วไปตรวจที่ศูนย์มะเร็งลำปาง แต่ตนเองไม่ได้ ทำตามคำแนะนำของแพทย์ หันมาปลูกผักโดยไม่ใช้เคมี เพื่อกินเอง งดเนื้อสัตว์ทุกชนิดยกเว้นปลา 3 ปีก่อนเนื้อยุบ สุขภาพตนเองและครอบครัวดีขึ้น จึงอยากรู้ว่าเกษตร อินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่เป็นอย่างไร	ขั้นตอนยุ่งยากผลผลิต ได้น้อย คนมีหนี้เยอะ ต้องการเงินมากๆ ลืมนึกถึงต้นทุนที่ลงไป ไม่ทำบัญชีครัวเรือน เลยมองเห็นรายจ่าย รายรับไม่ชัดเจน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ เกิดความเครียด ผลข้างเคียงต่อสุขภาพ
6	ฟังกระแสพระราชดำรัสแล้วมาทำ ทำนามากขาดทุน จึง เปลี่ยนเป็นปลูกไม้ผล ปลูกยาง ลำไยเหลือที่นาไว้ 5 ไร่ สำหรับทำกิน และผลิตปุ๋ย ผลิตยาที่ใช้สำหรับพืชผล ทางการเกษตรด้วยตัวเอง ลดต้นทุน จึงได้กำไร	1. น้ำไม่เพียงพอ 2. การตลาดไม่ดี 3. ราคาไม่คงที่ 4. ปุ๋ยน้ำไม่ทันใจ
7	เป็นโรคไต ภูมิแพ้	ช้า ไม่ทันกิน
8	เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ปี 2546 เหตุที่ทำให้เกษตรอินทรีย์ไป อบรมหลาย ๆ แห่ง ได้ความรู้ว่า ปลอดภัยต่อร่างกาย หา สิ่งมาทดแทนเคมีได้ เช่นปุ๋ยหมัก	ช้า ผักไม่งาม

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	เหตุที่ทำให้เกษตรกรยั่งยืน	เหตุผลจากการถามผู้ ไม่ทำเกษตรยั่งยืน
9	<p>ไม่เคยทำเกษตรมาก่อนชอบสบาย เล่นไพ่ ดิฉกรพนัน ความยากจน อดยาก ไม่มีจะกิน อยากหลุดพ้นจากวงจร ตรงนี้ ไม่อยากไปตลาด ทำไมเราต้องซื้ออาหารอยู่ ตลอดเวลาจึงลุกขึ้น มาทำ ปลุกผัก ทำปุ๋ย เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ห่าน ปลา กบ เลี้ยง กินต่อมากลายเป็นรายได้ ย้ายตลาดมาไว้ที่บ้านเหลือก็ ขาย จะขายแต่สิ่งที่ลงทุน ที่ลงแรงมีคนซื้อก็ขาย ขอก็แจกฟรี</p>	
10	<ol style="list-style-type: none"> 1. ยามาหอयरุ่นแรก อีโต้ ยาคูดชิมในดินนาน เป็นเดือน ส่วนตัวผมใช้ยาเบา ๆ เพื่อนบ้าน ไปส่องปลาไม่ได้ใส่รองเท้าบูธสั้นไกลตกลง ไปในนาถูกตัดขา ตัดไปเรื่อยจนถึงโคนขา เห็นอันตรายที่ชัดเจนเลยเลิกใช้สารเคมี การอบรมแลกเปลี่ยนทราบถึงผลร้ายของสารเคมีมากขึ้น เมื่อใช้อินทรีย์จะเกิดผล 2. คนไทยกินอาหารปลอดสารตัวเองไม่ได้รับ สารจากการกินดีต่อตนเอง 3. เป็นกุศลที่ทำให้คน ได้กินของดีถูกค้าเชื่อมั่น ในตัวเรา 	<p>ทำยาก ได้ผลผลิตน้อย ขายในราคาเท่ากัน ตลาดไม่แน่นอน</p>

6.2 แนวคิดในการดำเนินชีวิตตามวิถีเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน

ตารางที่ 4.5 แสดงแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน

ลำดับที่ เกษตรกร	แนวคิด
1	ความสุขเกิดจากทำอะไรก็ได้ที่อยากทำ ทำอะไรก็ได้ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เงินไม่ใช่ตัวชี้วัดเชื่อมั่นว่า ปลุกพริก ต้องได้พริก ปลุกมะเขือ ต้องได้มะเขือ ทำอะไรได้ สิ่งนั้นคนไม่รักกิน ก็มีคนไม่รักชีวิต ไม่รักอนาคต ทำความดี เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์
2	เกษตรอินทรีย์แบ่งปันสิ่งดี ให้กันกิน ยื่นสิ่งดี ๆ ให้กันคิดต่าง เราทำงานแล้วมี ความสุขทำนาทำสวนกลับบ้านมีค้ำ บางคนมองว่าเป็นทุกข์ แต่เรากลับเป็นสุข ไม่ได้หวังเงินมากทำแจก
3	เป็นอิสระในเรื่องของเวลา ความคิด กิจกรรม การกิน การอยู่มันอิสระไป หมดเลย อย่างงานที่เข้ามาเนี่ย เราว่างเราก็ให้ความสำคัญ เราไม่ว่างเราก็ปฏิเสธ ไปเลย เมื่อก่อนเรามีหนี้สิน เราต้องมีภาระเปรียบกับตัวเอง ต้องดำเนินชีวิต แบบระมัดระวัง จะกินก็ระวัง จะจ่ายก็ระวัง จะอยู่ก็ระวัง จะไปก็ระวัง ไปแล้ว ค่าใช้จ่ายตรงที่ไปมันมีผลกระทบอะไร ต้องคิดแล้วคิดอีก ตอนนี้หนี้สิน ไม่มีแล้วค่อนข้างมีอิสระในการอยู่การกิน บางวันลูกมาฝนตก ยัดเส้นยัดสาย ล้างน้ำล้างตาแล้วก็ไม่ได้ทำอะไร นอน เดินไปเก็บเห็ด เก็บเสร็จ ก็แจกชาวบ้าน คนมาเอาเราก็แจก ไม่มีใครมาเอาเราก็ขาย วันหนึ่งเก็บสามรอบก็ได้ เงินสามรอบ ไม่งั้นก็กิน กินจนเบื่อ
4	เกิดความเปลี่ยนแปลง รายจ่ายลดลง มีรายได้เพิ่มขึ้น ทำน้ำยาล้างจาน สบู่ใช้เอง ทำเพื่อชาวบ้านด้วย เพราะอยากให้ทราบว่าของที่ทำเองก็มีคุณภาพพอ ๆ กับของที่ซื้อ อยากให้ ชาวบ้านทำ

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ลำดับที่ เกษตรกร	แนวคิด
5	หลักการจัดการธรรมชาติอย่างสมดุล เกษตรอินทรีย์จากปุ๋ยชีวภาพ ความสมดุลของระบบนิเวศกับเกษตรอินทรีย์ การปลูกข้าวปลอดสารพิษ ข้าวกล้องอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ การใช้สมุนไพรไล่แมลงอาหารปลอดภัย เชื่อมโยงถึงสุขภาพผู้บริโภค การบริหารจัดการแหล่งน้ำให้มีใช้ตลอดปี พื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเกิดการสมดุลทางธรรมชาติการมีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง หลุดหนี้สินมีเงินออม เพราะลดรายจ่าย
6	โดยพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรจะหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี มีการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยการปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดิน และลดต้นทุนทางการเกษตรด้วยการพึ่งพาตนเอง เช่น ผลิตปุ๋ยใช้เองจากมูลสัตว์ พัฒนาสายพันธุ์สัตว์เลี้ยงด้วยตนเอง เช่น ผสมพันธุ์ระหว่างหมูป่ากับหมูบ้าน เป็นต้น โดยมีสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ ภรรยา ลูกชาย และลูกสะใภ้ แบ่งหน้าที่ช่วยกันทำงาน และ สิ่งขาดไม่ได้คือ การทำบัญชีครัวเรือนที่ทำให้เราสามารถรับรู้รายรับ รายจ่าย และใช้จ่ายได้อย่างถูกต้อง "ทุกสิ่งทุกอย่างทำไม่ยาก แต่มันยากตรงที่เราไม่ทำ แต่ถ้าเราทำอย่างตั้งใจ เราชนะ เราซื้อสัตว์ เราประหยัด เราอดทน แล้วทุกอย่างจะสำเร็จ ปีแรกเราดูเลตันไม้ ปีต่อไปต้นไม้ดูแลเราเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ครั้งแรก เราดูแลเขา ต่อไปขายไข่ ขายลูก กลายเป็นเป็ด ไก่ดูแลเรา
7	ดี ชีวิตดีขึ้นจากเดิม สุขภาพดีขึ้น ไม่มีหนี้สิน ปลอดหนี้ได้ด้วยการทำบัญชีครัวเรือน
8	ชีวิตปลอดภัย รายได้ดี มีชื่อเสียง
9	อยากทำให้ชีวิตมีความมั่นคงด้านอาหาร ในครอบครัว ไม่ต้องไปตลาดทุกเมื่อ ลดรายจ่าย ค่าอาหาร สร้างอาหาร 3 มื้อด้วยตนเองให้มั่นคงตลอดชีวิต เมื่อลดรายจ่ายก็คือการเพิ่มรายได้ การเกษตรมิใช่เป็นเพียงการเกษตรแต่มันคือสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของเราและคนทุกคน ถ้าครอบครัวใดทำการเกษตรก็จะมี ความมั่นคงด้านอาหารและสุขภาพดีความสุขแบบยั่งยืนได้แก่ ความมั่นคงรากฐานในครัวเรือน มีกิน มีใช้ ไม่อดอยาก

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ลำดับที่ เกษตรกร	แนวคิด
10	อาชีพทำนาต้องอยู่กับนา เหมือนคนทำงานตื่นเช้าเขาไปทำงานเย็นกลับบ้านเรา เป็นชวานาต้องอยู่กับนาตลอด ที่งนาไม่ได้เพราะมีเปิดต้องดูแล ถ้าไม่มีคนเฝ้าถ้าหมามากก็จะยุ่งยากเปิดซื้อที่เขาเพาะแล้วมาเลี้ยงไม่นานก็ไข่เพาะเองต้นทุนสูงเปิดแก่ตาย ไข่จนวนนาที่สุดท้าย ไม่ขายเปิด ขายแต่ไข่ เปิดแก่ตายฝิ่ง อายุเป็น 4 ปี

7. วิถีชีวิต

ประกอบด้วยการทำกิจกรรมและ การจักระบบการทำงานในแต่ละวัน

7.1 เกษตรกรรายที่ 1

เช้าตื่นตี 5 เข้าสวน ออกมาแปดโมงรับประทานอาหารหากใครจะโทรหาให้โทรก่อน 8 โมงเช้า และหลัง 5 โมงเย็น จากนั้นรับแขกถ้าไม่มีแขกก็ทำสวน ดูแลสวน

7.2 เกษตรกรรายที่ 2

ตื่น ตี 4-5 ไปทุ่งนาไปสวน กลับมากินมื้อเช้าแล้วไปอีก จนถึงเย็นประมาณ 6 โมงกลับบ้านถ้าช่วงทำงานก็จะกลับเย็นกว่านี้ รวมกลุ่มปั่นจักรยานกับชุมชน ไปศึกษาดูงานอย่างสม่ำเสมอกับโรงเรียนชวานาเชียงแสน ปลูกผักอินทรีย์ขายตามตลาด และ โรงพยาบาลเชียงแสน

7.3 เกษตรกรรายที่ 3

เป็นอิสระในเรื่องของเวลา ความคิด กิจกรรม การกิน การอยู่มันอิสระไปหมดเลย อย่างงานที่เข้ามาเนี่ย เราวางเราก็ให้ความสำคัญ เราไม่วางเราก็ปฏิเสธไปเลย เมื่อก่อนเรามีหนี้มีสินเราต้องมีภาระเปรียบกับตัวเอง ต้องดำเนินชีวิตแบบระมัดระวัง จะกินก็ระวัง จะจ่ายก็ระวัง จะอยู่ก็ระวัง จะไปก็ระวัง ไปแล้วค่าใช้จ่ายตรงที่ไปมันมีผลกระทบอะไร ต้องคิดแล้วคิดอีก ตอนนี้นั้นสินไม่มีแล้วค่อนข้างมีอิสระในการอยู่การกิน บางวันลุกมา ฝนตกยึดเส้นยึดสาย ล้างหน้าล้างตาแล้วก็ไม่ได้ทำอะไร นอน เดินไปเก็บเห็ด เก็บเสร็จก็แจกชาวบ้าน คนมาแ่อก็แจก ไม่มีใครมาแ่อกี่ขาย วันหนึ่งเก็บสามรอบก็ได้เงินสามรอบ ไม่งั้นก็กิน กินจนเบื่อ

7.4 เกษตรกรรายที่ 4

กิจวัตรประจำวันตื่น ตี4 ส่องน้ำข้าวกล้องอินทรีย์ 7.30 เปิดร้านค้าชุมชน เป็นผู้จัดการสหกรณ์ร้านค้าชุมชน08.00 ไปทุ่งนา ไปประชุม ไปเป็นวิทยากร ไปเยี่ยมคนในชุมชน เย็นกลับบ้าน

7.5 เกษตรกรรายที่ 5

ตื่น ตี 4-5 อาบน้ำ ทำอาหาร ภารกิจส่วนตัว ถ้ามีกิจกรรมในชุมชนเช่นประชุม ก็ไป ถ้าไม่มีก็ไปทำกิจกรรมด้านเกษตรไปนา ไปสวน ปลูกข้าว ไถนา ทำคนเดียวจนมีแนวคิดในการดำเนินชีวิต ธรรมะคือธรรมชาติบางช่วงชวนชาวบ้านมาสานตะกร้าจำหน่าย เช่นแข่งใบละ 50 บาท โดยใช้วัตถุดิบในสวนไม่เสียค่าใช้จ่าย

7.6 เกษตรกรรายที่ 6

ตื่นตี 5 ทำกิจกรรมส่วนตัว เริ่มงาน 6-7.30-8.30 รับประทานอาหารจากนั้นทำงานถึง 18.00 น. พักผ่อน (พักเที่ยงกินข้าวด้วย) ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเวลา

1. เลี้ยงสัตว์ ให้อาหาร ดูแลสวน
2. เป็นวิทยากร
3. อบรม
4. กิจกรรมกับสังคม
5. 15 /เดือน ทั้งเราไปและคนอื่นมาดูงาน
6. ปีละ ประมาณ 500 คนมาศึกษาดูงาน มาทำกิจกรรม

7.7 เกษตรกรรายที่ 7

ตื่นตี 4 ทำอาหาร ไปตลาดผัก ให้หมู เป็ด ไก่ 09.30 ลงนา สวน ไร่ นา 5 โมงไปออกกำลังกายวางแผนเสมอพรุ่งนี้จะทำอะไร ไม่น่าสัตว์

7.8 เกษตรกรรายที่ 8

4.30 ไปขายผักมีลูกค้าประจำ 8.30 เข้าสวนวันพระไปวัด ช่วงเช้าพรรยาไปทุกวัน มีกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ออมเงิน/แบ่งปันพันธุ์ผักในกลุ่ม มีการจดบันทึก รายรับ รายจ่าย กำไร ขาดทุน ในการทำกิจการ

7.9 เกษตรกรรายที่ 9

ตื่นเช้า รดน้ำ ปลูกผัก ให้อาหารสัตว์ ไปเป็นวิทยากร ทำงานบ้านตอนเย็น ให้อาหาร สัตว์ ดูแลต้นไม้ในสวน 53 ตารางวา

7.10 เกษตรกรรายที่ 10

ตื่นตี 5 ไปอบรมหาความรู้เพิ่มอย่างสม่ำเสมอ เรื่องโรคแมลง น้ำส้มควันไม้ มีคุณสมบัติป้องกันเชื้อรา เป็นน้ำยาแรงรากล เหมือนยาหม่องใช้ได้หลายอย่างในการเกษตรซื้อน้ำส้มควันไม้มากลั่นเองครั้งแรก ๆ ทำบัญชีครัวเรือน เข้าไปในชุมชนเมื่อมีงานโดยเฉพาะงานศพ ไม่ขาดเงินบ้านใหม่ พัฒนาในชุมชน

8. ความภูมิใจในอาชีพ

ตารางที่ 4.6 แสดงความภูมิใจในอาชีพและเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนในสายตาผู้อื่น

ลำดับที่ เกษตรกร	ความภูมิใจในอาชีพ	อาชีพเราในสายตาคนอื่น
1	<p>ภูมิใจมาก ตั้งอกตั้งใจที่จะทำประโยชน์ มีความสุขกับอาชีพนอกกรอบ สอนคน ไม่มีวันหยุด ไม่มีกำหนดเวลาภูมิใจใน อาชีพเกษตร เป็นอาชีพยิ่งใหญ่ ผลิตปัจจัยเลี้ยงคนทั้งโลก ไม่มีคนผลิต อาหารจะทำอย่างไร มีความภูมิใจที่ได้ทำทั้งประโยชน์ส่วน ตนในอาชีพ ประโยชน์ส่วนรวม สอน คนอื่นเป็นแหล่งเรียนรู้ให้คนอื่นมาดู งาน จะทำงานหมดลมหายใจ</p>	<p>ครั้งแรกมองว่าเป็นผีบ้าเลยเป็นที่มาของ บ้านหลังคาแดง เอาควายมาไถนา ถอย หลังเข้าคลอง ทำอินทรีย์มาตลอด ปีนี้ ข้าวลุงเปลือกตั้งตรง แข็งแรง ข้าวคนอื่นงามมากลุ่มเพราะใช้เคมี ถ้าคิดต้นทุนแล้วเขาอาจได้ข้าวมากกว่า ลุงเปลือก 4-5 ถึง ก็ไม่เป็นไร แต่ลุงเปลือก ได้กินข้าวคุณภาพดี ปลอดภัย ถ้าใจไม่แข็งไม่มั่นคงจริงๆ จะท้อและ ล้มเลิก ต่อมา มีคนเข้าใจพี่น้องชาวบ้าน ได้ประโยชน์ หน่วยราชการมาจัดตั้ง เป็นศูนย์การเรียนรู้ มีคนมาศึกษาดูงาน ชาวบ้านก็เอาผลผลิตทางการเกษตรมา จำหน่าย มีคนบริจาคควายแบ่งชาวบ้าน ไปเลี้ยง แจก หมู ไก่ เป็ด ลุงเปลือกก็ได้ เท่ากับคนอื่น ๆ ในชุมชน เอื้อประโยชน์ ซึ่งกันและกัน</p>
2	<p>ภูมิใจดีใจ จะทำไปตลอดชีวิต ปลุกผัก พึ่งตนเองได้ ได้กินผักปลอดสาร ได้แบ่งขายและแบ่งปันให้ชาวบ้าน ตอนนี้ไม่ต้องไปตลาดส่งตามบ้าน มีลูกค้าประจำคนอื่นมองตนเอง อย่างไร</p>	<p>มองว่ารวยแล้วต้องทำงานหนักแบบนี้ ไม่รวยดีกว่า แต่ตนเองมองว่าไม่ได้ ทำงานหนัก มีความสุข ดั้นเข้าไปไร่ ไปสวน ปลุกผัก เหนื่อยก็พัก แรงเราไม่ซื้อ</p>

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	ความภูมิใจในอาชีพ	อาชีพเราในสายตาคนอื่น
3	เพราะรากเหง้าทำเกษตร อยู่กับ ธรรมชาติ ชุ่มชื้น ปลอดภัย ไม่ยุ่งยาก กินอ่อม นอนอุ่น อากาศสบาย ยืนอยู่บน ความมีสติ ไม่เบียดเบียนตนเองให้ ลำบาก	ในอดีตคนในชุมชนไม่เห็นด้วยและ บอกว่า บ่ได้กินหรอก แต่ก็ไม่ได้สนใจ บอกไปว่าเหลือเท่าไรกินเท่านั้น เน้นปลูกพืชที่มีความหลากหลาย แมลงไม่เยอะ ปัจจุบันคนในชุมชนมา ศึกษาดูงานขอสูตรต่าง ๆ ไปทำเองที่ บ้านปลูกผักกินเอง ขอสูตรสมุนไพร
4	พอใจในอาชีพ ชวนคนอื่นมาทำเพราะ ทำแล้วจะดีขึ้น สุขภาพดีขึ้น ชีวิตดีขึ้น ได้กินข้าวปลอดสาร สบายใจ คนในครอบครัวมีชีวิต สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี มีรายได้เข้ามาเรื่อย ๆ มีคนมาศึกษาดูงานดี ชอบ มีความสุข พอใจกับชีวิต	ไม่มีบวก มองว่า เป็นคนแปลก ประหลาด ทวนกระแส ของการประกอบ อาชีพ ทำปุ๋ยเอง ทำจุลินทรีย์ใช้เอง สนุ่ น้ำยาล้างจาน ใช้ในครอบครัวและ จำหน่าย เขาขายไม่ซื้อมาใช้ ชุมชนใน หมู่บ้านไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องเกษตร อินทรีย์ แต่ชุมชนอื่นสนใจมาศึกษาดู งานน้ำยาล้างจานทำไว้ใช้และแจก เพราะอยากให้ชาวบ้านรู้ว่าของดีมี คุณภาพก็ทำใช้เองได้พอ ๆ กับซื้อ อยากให้ชาวบ้านทำ
5	สบายดี มีความสุข ไม่โดนกดราคา ผลิตไม่พอลาย หายใจเต็มปอด เก็บหอย ปู ปลาในนากินได้ ครอบครัว เป็นหนึ่งเดียว ทำเหมือนกันทั้งครอบครัว มีแนวคิดเหมือนกันทั้งครอบครัว	เป็นผีบ้า ทำอะไรไม่เหมือนคนอื่น ทำกินไปล้าไป หลายคนต่างความคิด เราคิดต่าง ใน 100 คน ที่เข้ามาศึกษา ดูงานมีประมาณ คาดว่าสัก 10 คนที่ เปลี่ยนแปลงตนเองอย่างแท้จริง คนในชุมชนมีน้อยมากที่เปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	ความภูมิใจในอาชีพ	อาชีพเราในสายตาคนอื่น
6	ภูมิใจที่เดินตามรอยพ่อหลวง ประกอบอาชีพอื่นไม่สำเร็จ ขายประกันขับรถโดยสาร จนมาทำเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย ได้กินได้ใช้	เมื่อก่อน เขาบอกว่าซ่าไม่ทันใจ ก็ตอบเขาว่าวันนี้จะทำให้ดู วันหน้าจะดูพวกท่านทำ ใช้ความอดทนเป็นหลัก สุดท้ายก็ดี ปัจจุบันมีคนในชุมชนมาศึกษามาทำตาม ส่วนใหญ่มาเอาหลักการ เช่น ผักสวนครัวรั้วกินได้ ไม่ต้องทำเยอะแต่ทำให้หลากหลาย ได้กินได้แบ่งปันและได้ขาย
7	ดี จะทำจนตาย ได้ช่วยเหลือผู้อื่น	คนอื่นบอกว่าทำไปเถอะ ไม่ได้กินหรอก ไม่ทันกิน แต่ก็อดทน จนหมดหนี้สิน ปัจจุบันคนที่เคยว่าก็หันมาขอคำแนะนำทุกอย่างขายได้ขายดี เพราะทุกคนหันมากินอินทรีย์ ผักป่าผล ขายดี ปลาจุกป่าผลขายดี ไม่พอขายผักไม่มากแต่หวาน ปลาที่เนื้อนุ่ม ในชุมชนก็หันมาปลูกผักกินเอง
8	มีความสุข ได้ดูแลพืชผัก ขายดี ผู้บริโภคมองว่า กินแล้วบ่กลัวเหมือนกินผักตามท้องตลาด	ดี และทำตาม ทุกครัวเรือนปลูกผักอินทรีย์ไว้กินเองและขายเมื่อเหลือกิน ปลูกกระแจะอินทรีย์ในชุมชน ให้ความรู้อธิบายให้คนอื่นแบ่งปันความรู้ ให้ไปทำแล้วแลกเปลี่ยนกัน

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ลำดับ เกษตรกร	ความภูมิใจในอาชีพ	อาชีพเราในสายตาคนอื่น
9	ภูมิใจที่ตนเองหลุดพ้นจากความ อดอยาก เป็นที่ยอมรับของสังคม มีคนมาศึกษาดูงานและมากที่สุด คือ ทำให้ลูกภูมิใจในตัวแม่ ที่เคยติดการ พนัน เจ็บป่วยเป็นโรคมะเร็ง กลายเป็นผู้หญิงคนใหม่ด้วยอาชีพ เกษตรกรรมเครือข่ายได้รับรางวัล มีองค์ความรู้เพิ่มขึ้น จะดำรงตนเองให้ ดีที่สุด	อดีต นั่งอยู่บ้านทั้งวันจากนั้นก็เข้าบ่อน เล่นการพนัน ปัจจุบันจากนั้นหันมาทำ เกษตรพอเพียง ในพื้นที่ 53 ตารางวา ปี 49 จนประสบผลสำเร็จมีคนมาศึกษา ดูงาน 52-58เป็นที่ภูมิใจของคนใน ชุมชน บ้านกลายเป็นตลาด
10	ดี เพราะว่าเป็นผลดีต่อสุขภาพ ได้กิน ของดี จำหน่ายก็ได้บุญ เอาของดีให้ คนอื่นกิน ผู้บริโภคก็สุขภาพดี ภูมิใจ ในอาชีพนี้	ชาวบ้านไม่สนใจ เขาไม่รู้ว่าผมทำ เกษตรอินทรีย์ คนที่รู้จักบอกว่า มันได้น้อยไม่คุ้ม

9. ปัญหาและอุปสรรค

เกษตรกรรายที่ 1

ค่าใช้จ่ายของคนมาช่วยงาน เช่นเวลามีคนมาศึกษาดูงาน ต้องใช้คนขนเก้าอี้ ทำความ
สะอาดห้องน้ำ เก็บกวาดหลังจากคนดูงานกลับลงแปลงอายุมากแล้วทำไม่ไหว ต้องจ้างคน แต่คน
ที่มาดูงานก็ไม่ได้ช่วยเหลือในเรื่องนี้ มา 10 คณะ ช่วยเพียงไม่ 1-2 คณะเท่านั้น.ลำบากต้องเอาเงินใน
อนาคตมาใช้บ้าง ค่าน้ำค่าไฟ เวลาคนมาดูงาน ต้องใช้น้ำใช้ไฟมากขึ้น แต่คนมาดูมีเพียงส่วนน้อย
มากที่ให้ความช่วยเหลือเรื่องนี้

เกษตรกรรายที่ 2

เกี่ยวข้าวอินทรีย์ต้องใช้คนเดี่ยว ราคาแพง แรงงานหายาก ระวังน้ำเพราะรอบข้างใช้เคมี

เกษตรกรรายที่ 3

ปัญหาที่พบปัญหา → มี → ไม่เป็นอุปสรรค → เป็นสิ่งท้าทาย นโยบายภาครัฐไม่มีปัญหาสำหรับตนเอง เพราะมีเป้าหมายที่จะทำอะไร เมื่อมองเป้าหมายให้ชัดเจน ปัญหาจึงมีน้อยหรือกลายเป็นเรื่องเล็กน้อย จะทำอาชีพนี้ต่อไปจนกว่าคนจะเลิกกินข้าว กินผัก ทรายใดที่คนยังกินข้าวเราก็ยังทำนา ทำฐานอาหารรัก+ชอบ+กิน ทำสิ่งที่รัก ทำสิ่งที่ชอบ และใช้ผลผลิตยังประโยชน์ในสิ่งที่ทำ

เกษตรกรรายที่ 4

น้ำไม่พอพอใช้ น้ำเหม็นกลิ่นไหลมาจากภูเขา ศัตรูพืช หอย/ปู ลานตากข้าวไม่มีแรงงานหายาก งานมากขึ้นไปเป็นวิทยากร ประชุมที่เกี่ยวกับการเกษตร

เกษตรกรรายที่ 5

แรงงาน ไม่พอ อายุมาก รถเกียร์ไม่ได้ต้องใช้แรงงานคนเท่านั้น

เกษตรกรรายที่ 6

ปัญหาจากระบบการศึกษาดูงาน

1. คนมาดูไม่นัดหมายล่วงหน้า
2. การพูดคุยทำให้ต้องสละเวลาทำงาน(กรณีไม่นัดหมายล่วงหน้า)
3. การมาศึกษาดูงานจำนวนมากเป็นภาระแก่ผู้จัดการศูนย์เรื่องค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นค่าน้ำ

ค่าไฟ ค่าล้างห้องน้ำ เป็นต้น

เกษตรกรรายที่ 7

เมื่อก่อนเริ่มทำป้ามีปัญหาผีเสืงบอกแว่วๆ มาว่า กินยาสมุนไพรแม่ผลแล้วตาย ระวังนะ ไม่ใช่หมอจริง ไม่ได้เรียนมา เป็นแค่หมอเมืองแต่ไม่หวั่นไหวตั้งหน้าเจกจ่าย ขายต่อไป จนปัจจุบันเป็นที่ยอมรับมีคนมาศึกษาดูงาน มีชาวบ้านมาขอสมุนไพรไปกินยามเจ็บป่วยยาไม่ได้ผ่านมาตรฐาน เพราะว่าไม่ได้ทำโรงเรือนยาแยกออกจากที่พัก เนื่องด้วยต้องเสียเงินอีก 3 แสนบาทสำหรับทำโรงเรือน ไม่อยากเป็นหนี้ แก่แล้วแค่นี้ก็มีความสุขดี

เกษตรกรรายที่ 8

ไม่มีปัญหาได้ผักไม่พอขาย ทำเพิ่มไม่ได้เพราะแก่แล้วไม่มีแรง

เกษตรกรรายที่ 9

น้ำท่วมในเดือน สิงหาคม-ตุลาคมน้ำแล้งเดือน เมษายน-มิถุนายน แก้ไขโดยปลูกผักในกระสอบ น้ำท่วมยกกระสอบหนี

เกษตรกรรายที่ 10

มีบ้างนิดหน่อยแต่ก็แก้ไขได้ แต่ที่แก้ไขไม่ได้คือความคิดเดิม ๆ ของบางคนที่ผมปล่อยให้ปลงนา บอกว่าเปิดไปจิกกินหน่อข้าวที่จริงแล้วเปิดทำความสะดวกด้านข้าวจิกกินหน่อที่ไม่สมบูรณ์ ได้ผลผลิตน้อย ลงทุนน้อย ได้ผลทางด้านสุขภาพมากกว่า

10. กระบวนการและความสำเร็จในการทำเกษตรยั่งยืน

10.1.ความมั่นคงด้านอาหาร

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวน พืช ผัก ผลไม้ สัตว์เลี้ยง (ความมั่นคงด้านอาหาร)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวน พืชผัก	สัตว์ เลี้ยง	จำนวน สัตว์เลี้ยง
รายที่ 1 ลุงแปลก	<p>1. พืชผัก</p> <p>ผักหวานบ้าน ผักเชียงดาผักขวม ผักฮาก ขึ้นากผักรส ชะอมข่า ตะไคร้ สะเดา กระถิน ถั่วพู พักข้าวถั่วดาว อินคา ถั่วฝักยาว กะหล่ำปลี ผักบุ้ง กระน้ำ มะเขือยาว พริก ผักปวยล่าต้นหอม ผักชี แกล ย่านางมะระจีนก เพกา มะเขือพวง ผักปวยล่าจิงจูฉ่าย ผักตบชวา ผักกระเฉด หมากผู้ หมากเมีย โกลศกระเจี๊ยบ จิง ผักคาวตอง อ่อมแซบ</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น</p> <p>มะพร้าว ลิ้นจี่ เงาะ ลำไย ส้มโอ กระท้อน ชมพู มะม่วง กัลยน้ำว้า ขนุน พุทรา มังคุดมะเฟืองมะไฟ มะกรูด ส้มเขียวหวาน มะนาว มะขาม หมากเคี้ยว สะเดา สักพุง มะกอกน้ำ มะกอก ชัยพฤกษ์ ราชพฤกษ์ ทองหลาง กันเกรา ทรงบาดาล มะยม มะรุม ผักเสี้ยว มะแขว่น</p> <p>3. อื่น ๆ</p> <p>ข้าว ไม้หวานฟ้าทะเลายโจร เตย ไม้สีสุก แฝก พลับพลึงต่าง ว่านแดง เอื้องหมายนา</p>	22 33 9	วัว ควาย เปิด ไก่ ห่าน หมู ไก่วง	7

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
รายที่ 2 สวัสดิ์	<p>1. พืชผัก</p> <p>ผักเขียวปลี ผักกาดจ้อน กะหล่ำปลี ถั่วพุ่ม ถั่วฝักยาว มะเขือเทศ ผักเขียวปลี ผักคะน้า ผักขม ฟักทอง มะระจีนก ตะไคร้ ตำลึง ผักกาดเจ้าหม่อม ผักปลัง ถั่วพูเขียว ถั่วพุ่ม่วง ถั่วลาย ถั่วม่วง ถั่วแปบ น้ำเต้า แดงกวา บวบหอม กระเจี๊ยบแดง กระเจี๊ยบเขียว มะเขือยาว มะเขือม่วงยาว มะเขือเปราะสีเขียว มะเขือเปราะสีม่วง บัว พริก ผักหวานบ้าน ผักเสี้ยว ดอกอัญชันสีม่วง ดอกอัญชันสีขาว แดงสาข่า กระเพรา กระชายขาว กระชายดำ โสน มะเขือขาว ขมิ้น ผักชีฝรั่ง ผักเสี้ยนผี เสาวรส ผักเชียงดา ขึ้นฉ่ายกุ่มขี้เหล็ก หูฉ่าย ผักไผ่ ตูนเพกาน นมวัวยี่หระ ะหอม</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น</p> <p>กล้วย มะม่วง มะขม มะขงชิด กาแฟ มะขามหวาน มะขามเปรี้ยว มะพร้าว อโวคาโด ส้มเช้า ตะลิงปริงมะคั้น ขอ เกาลัดพื้นเมือง มะนาว แก้วมังกร ขนุน มะกอกน้ำ</p> <p>3. อื่น ๆ</p> <p>ใบเตย เป้า เห็ดนางฟ้า ข้าว</p>	60	เป็ด ไก่ ปลา กบ	4
		18		
		4		

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
	<p>3. อื่น ๆ</p> <p>ดอกสเลเต ต้อยติ่ง ทานตะวัน ดอกพุด ใบหมี่ บุนนาค แกนดิโอรสพอเก้ตมีนื้อด นางแย้ม รักแรกพบ มะลิ หมากรูด ดอกแก้ว พวงโกเมนหิรัญญิกา โปรงฟ้า ว่านหอม ข้าว เขียว ข้าวไรเบอร์รี่ ข้าวลิ้มผิว เห็ดเห็ด เห็ดโคน เห็ดนางฟ้า หอมเจ็ดชั้น กระเทียม ผนแสนห้า ได้ไม่รู้ล้มกระดุกไก่อดำ แก้วมุกดา จันทร์จี กำแพงเจ็ดชั้นไข่น้ำ หญ้า นวดแมว ทองพันชั่งดอกเหลือง หญ้าปักกิ่ง ว่านนางคำ ว่านสากเหล็ก เปราะหอม ว่านชัก มดลูก จันกะพ้อ จันกะพี้ จิกน้ำ จิกทะเล เกร็ด มณี ศรีตรัง พลังกาสา หอมไกล ว่านตะขบ โบตัน กระเจาะจันทร์ คุณประยงค์ เกร็ด มรกต กระจง ปลาไหลเผือก กำลั้งเสื่อโครง บุนหงาสำหรับ บัวสวรรค์ พญาเสื่อโครง ทิวราตรี กำลั้งวัวเถลิง รากสามสิบ ต้นแม่ฮ้างสามสิบสองผิว ปอกะบิด โขด เถาวัลย์เปรียง เถาเอ็นอ่อน หนอนตายยาก หางไหล แก้วมุกดา แก้วตาใส จำปา พยุง สัก ประดู่เหลือง ประดู่แดง กัลปพฤกษ์ น้าฉา รางจืด โมกหลวง นมหนู นมแมว ประคำดีควาย ดาหลา โสม เอื้องหมายนา ป๊อบ</p>	88		

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวน พืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวน สัตว์เลี้ยง
รายที่ 4 ลุงถวิล	<p>1. พืชผัก</p> <p>มะเขือ กระเพรา หอม กระเทียม แตงกวา ผักกุ่ม่ายผักกาด ผักบุ้ง มะเขือพวง ผักชี ฝรั่ง มะเขือยาว ใบแมงลัก มะเขือเทศ ข่าบวบ เลี้ยว ถั่วฝักยาว ถั่วลันเตา ตะไคร้ ผักชี ชะอม บอน หวาน ถั่วดาวอินคา ชিং คีฟาน ผักหูเสือ ผักกาดขาว พริกขึ้นฉ่ายกะหล่ำปลี ต้น สาระแหน่ ผักไผ่ ชะอม ผักหวานป่า ผักหวานบ้าน ตำลึง ใบบัวบก มะระจีนก ผักทอง ไพล ขมิ้น มะกรูด ผักคาวตอง มะแว้ง</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น</p> <p>ขนุน ลำไย ฝรั่งกล้วยโอโวกาโด สับประรด มะพร้าว มะม่วง ฝรั่ง ตัก มะขาม ละมุดญี่ปุ่น มะละกอ</p> <p>3. อื่น ๆ</p> <p>ใบเตย เป๋า</p>	31	-	-
		13		
		2		

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
รายที่ 5 เปรี๊ยะจันทร์	<p>1. พืชผัก</p> <p>ชะอม มะรุม จ้า ข่า ผักหวานบ้าน พริกขี้หนู โกลกล แก้วมังกร กระทกรก ขวม หวายขาว หอยเชียว กระเพรา ผักกาด ผักง้วนหมู มะเขือยาว ดีปลี พริกไทย ฟ้าทะลายโจร ว่านง้อก กระชาย ท้อไข่ ขมิ้นขาว ขิง ขมิ้นชัน ขมิ้นอ้อย ทุ่น ดอกไม้จีน ผักบุ้ง เปาหนาม พัก มะระจีนก ดีปลาค่อนบัว รกฟ้า ผักตบชวา มะอึก มะเขือพวง มะแว้ง</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น</p> <p>หม่อน มะรุม ลำไย ใฝ่หวาน ใฝ่บง ใฝ่เปาะ ใฝ่ไร่ล่อใฝ่สีสุก ใฝ่ชาง ใฝ่ดำ ใฝ่แดง สับประรด มะนาว มะพร้าว ขอ มะม่วง ฝรั่ง สละ แะงะ ต้นตองตึง แอบเปิ้ล มะขาม เลี้ยง ตะกู เพกา จั้ว มะตูม กระท้อน กล้วย ใต้ กล้วยน้ำว้า กล้วยไข่ แก้วมังกร มังคุด ทุเรียน ชูคา ประคู้ ท้อไข่ มะกอก ขางนา ต้นถ่อน สาลี มะไฟ มะกอกน้ำ ลิ้นจี่ มะละกอ กระบก มะข่าง มะแขว่น มันปลา สัก โมก น้าฉา</p> <p>3. อื่น ๆ</p> <p>ข้าวฟ่าง ข้าวก่ำ ข้าวหอมนิล ข้าวไรเบอรี่ อ้อย ทิงเจอร์ต้นข้าวมะลิแดง ปอกะบิด ข้าวมะลิ105 ข้าว กข.6 ฟ้าทะลายโจร ปุ๋ยละลายน้ำ ฝ้าย</p>	39	หมู วัว	2
		52		
		13		

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
<p>รายที่ 6</p> <p>ลุงผล</p>	<p>1. พืชผัก</p> <p>พริก มะนาว พักทอง ตะไคร้ ถั่วแปบข่า มะรุ้ม ผักปลัง หมากเม่า ต้นหอมผักไผ่ กะหล่ำปลีสาระแหน่ ผักชีฝรั่ง ตีปาลี ผักชี พริกไทย ต้นหอม มันเทศ ดอกอว บอน ผักชีดง ตีปลาช่อน ผักคืด จะข่านพญาอ กระเพราม่วง ผักฮาก บวบมะระขึ้นกะชอม ถั่วฝักยาว พักเจียว กระเจี๊ยบ จิงผักหูเสือ มะหลอดมะเขือพวง มะเขือขึ้นมะเขือเปราะ ตีปลาช่อนสาระแหน่ผักมันปลา</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น</p> <p>กระท้อน ลำไย มะม่วง ขางพารา มะละกอ มะกอกชมพู เงาะ มะพร้าว ตะขบ ฝรั่ง ขนุนสัก สะเดา มะขงชิด ทับทิม หว่าเหมือด คนมะลิ้นไม้ หัสเก็บ มะเฟืองแค กาแฟสะแล มะกอกป่า สาเก เกล็ด สัก เกล็ดเทศ สะตอมะไฟ ลองกอง มะยม ทุเรียนเทศ มะขามป้อมน้อยหน้า มะตูม จีเหล็กหมากมา ดาวอินคา ทับทิม มะดัน มะปราง ส้มป่อย ต้นคร้อมะยม มะขาม น้อยหน้า มะเฟือง มะกอกน้ำ</p> <p>3. อื่น ๆ</p> <p>ขางพารา ทองพันชั่ง เจตมูล ว่านค่างควา บอระเพ็ด ช้างย้าเปือ หลักริแพร์อ้อยดำ ฟ้าทะเลจรโจร ว่านหางจระเข้ ต้นหมี มันสำปะหลัง หลักริ ใผ่หวาน ใผ่</p>	<p>44</p> <p>50</p> <p>15</p>	<p>ไก่วง</p> <p>ไก่แจ้</p> <p>ไก่อดำ</p> <p>เป็ด</p> <p>ห่าน</p> <p>หมู</p> <p>กบ</p>	<p>7</p>

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
รายที่ 8 ป่าบัวผัน	<p>1. พืชผัก คะน้า กวางตุ้ง กะเพรา ถั่วฝักยาว มะเขือ ผักปลั่งกะหล่ำดอก บร็อกโคลี่ บวบ พริก แดงกวาง บวบหอม ใบชะพลู ผักก้านทอง ขิง ผักหวานบ้าน ต้นหอม ผักชี ผักกูด ชะอม โหระพา พักลาย ผักชีฝรั่ง มะโห้ ผักเผ็ด ข่า บอนขาว แมงลัก ผักบุ้ง สะระแหน่ พักทอง ตะไคร้ หัวไพล ผักคาวตองตำลึง ขมิ้น ผักกาด เขียวปลี มะกรูด มันแกว</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น มะนาว กระท้อน มะพร้าว มะปราง ลำไย ทุเรียนเทศ ฝรั่ง ขนุน มะละกอ กกล้วยหอม กล้วยไข่ สับประรด มันแกว ชมพู่มาเหมี่ยว</p> <p>3. อื่น ๆ สตรอเบอร์รี่ ข้าว ข้าวโพด</p>	<p>40</p> <p>14</p> <p>3</p>	<p>ปลาชุก</p> <p>เป็ด</p> <p>ไก่</p> <p>หมู</p> <p>กบ</p>	5
รายที่ 9 ขนิษฐา	<p>1. พืชผัก พริกผักกุ่มน้ำแดง สารางจืด ฟักทะลาย โหระพา กระหล่ำดอก ขิง หูรีแพร ผักเผ็ด ผักเชียงดา กระหล่ำปลี หอมป้อมเปื้อ ผักกาด โหระพา ข่า ผักชี ผักหูดกระชายมะเขือเปราะ มะเขือยาว ผักเขียวปลี ขมิ้น ผักบุ้ง ขึ้นฉ่าย ผักมันปลา สะระแหน่ สตรอเบอร์รี่ ผัก ใผ่ ใบบัวบก กระชายมะเขือเทศ กระพาวขาว</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น มะม่วง มะขาม ชมพู่</p> <p>3. อื่น ๆ ข้าว</p>	<p>34</p> <p>3</p> <p>1</p>	<p>ไก่ไข่</p> <p>ไก่บ้าน</p> <p>เป็ด</p> <p>ปลา</p> <p>กบ</p> <p>หมู</p>	6

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

เกษตรกร	รายละเอียด	จำนวนพืชผัก	สัตว์เลี้ยง	จำนวนสัตว์เลี้ยง
รายที่ 10 พ่อหลวง ทองคำ	<p>1. พืชผัก หน่อไม้ ชะอม กระเจี๊ยบ แตงกวา ถั่ว มะเขือพวง มะเขือขึ้นมะเขือเทศ พริก ย่านาง พริกทอง สะระแหน่ ผักชี ต้นหอมกระเพรา จะข่านผักเชียงดา พริก คะน้า มะเขือเปราะ กระหล่ำปลี</p> <p>2. ไม้ผล/ไม้ยืนต้น มะขาม มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ มะละกอ ฝรั่ง มะเฟือง มะไฟ มะพร้าว</p> <p>3. อื่น ๆ ข้าว ไข่เป็ด หน่อไม้</p>	23	เป็ด ควาย ไก่	3
		9		
		3		

10.2 ความมั่นคงด้านรายได้

ตารางที่ 4.8 แสดงรายได้รายจ่ายของเกษตรกรในรอบปี

เกษตรกร	รายรับ			รวมรับ/ปี	รายจ่าย			รวมจ่าย	คงเหลือ/ปี
	ผักผลไม้	สัตว์เลี้ยง	อื่น ๆ		ค่าวัสดุ/อุปกรณ์	ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	อื่น ๆ		
รายที่ 1				200,000 250,000				**	ไม่เหลือบางครั้ง ต้องกู้สหกรณ์
รายที่ 2				300,000				30,000	260,000
รายที่ 3	300,000	-	840,000	11,140,000	300,000			30,000	714,000
รายที่ 4				472,000	472,000			30,000	172,000
รายที่ 5	99,500	55,000	163,000	317,500	179,500	19,000	-	198,500	119,000
รายที่ 6	56,900	280,000	375,000	1,171,800	60,000	30,000	120,000	210,000	961,800
รายที่ 7	**			800,000				30,000	50,000
รายที่ 8	**			43,000				12,000	31,000

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

เกษตรกร	รายรับ			รวมรับ/ปี	รายจ่าย			รวมจ่าย	คงเหลือ/ปี
	ผักผลไม้	สัตว์เลี้ยง	อื่น ๆ		ค่าวัสดุ/อุปกรณ์	ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	อื่น ๆ		
รายที่ 9	300,000	54,000	100,000	184,000			3,000	12,000	15,000
รายที่ 10	**			750,000				550,000	145,000

หมายเหตุ อื่น ๆ หมายถึง เกษตรกรรายที่ 1 ข้าว ใผ่หวาน หลู้แฝก ไม้ดอกไม้ประดับที่ปลูกไว้ขาย เช่น แผลก พลับพลึงค่าง ว่านแดง เอื้องหมายนา
 เกษตรกรรายที่ 2 ข้าว ใบเตย เห็ดนางฟ้า เป้า(สมุนไพร)
 เกษตรกรรายที่ 3 ค่าตอบแทนเป็นวิทยากร ค่าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตเอง เช่น สบู่ แชมพู บัญ สอร์ โมนไซ น้ำยาล้างห้องน้ำ ฯลฯ
 เกษตรกรรายที่ 4 ข้าว ใบเตย เป้า สบู่ แชมพูที่ผลิตไว้ขาย น้ำข้าวกล้อง
 เกษตรกรรายที่ 5 ข้าวเปลือกและข้าวแปรรูป น้ำอ้อย สมุนไพร ฝ้าย
 เกษตรกรรายที่ 6 ยางพารา บัญหมัก หลู้แฝก สมุนไพร
 เกษตรกรรายที่ 7 สมุนไพร ข้าว บัว
 เกษตรกรรายที่ 8 สตรอเบอร์รี่ ข้าว ข้าวโพด
 เกษตรกรรายที่ 9 ค่าตอบแทนวิทยากร
 เกษตรกรรายที่ 10 ข้าว ไข่เป็ด

** หมายถึง ไม่ประสงค์จะแจ้งรายละเอียดจะแจ้งเฉพาะที่ทำได้

10.3 เป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม

เป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมหมายถึงการดูแลและการบริหารจัดการดิน น้ำ อากาศให้ปลอดภัยต่อเกษตรกรและผู้บริโภคและสรรพสิ่งอื่นๆ ในโลกผลการสัมภาษณ์เชิงลึกได้ ข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 4.9 การบริหารจัดการดินและน้ำ

เกษตรกร	การจัดการดิน	การจัดการน้ำ
รายที่ 1	ปฏิเสธเคมีทุกชนิด	ใช้น้ำจากลำห้วยที่ไหลมาจากฝายน้ำล้น ในชุมชน
รายที่ 2	การจัดการดิน ทำเองใช้น้ำหมัก ปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ หน่อกล้วย สอร์โมนไข่ น้ำปรัมโรค เรียนรู้จากโรงเรียนชาวนาเชียงแสน ซึ่งเป็นเครือข่ายกับศูนย์เครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านตำบลศรีเมืองชุม ทำอินทรีย์ เก็บเงินสร้างบ้าน <u>ไม่ใช่เคมี</u>	น้ำชลประทานจะหยุดจุลินทรีย์ใส่ เพื่อกำจัดสารพิษ น้ำจากห้วยน้ำคำ
รายที่ 3	การบริหารจัดการดิน ใช้จุลินทรีย์หน่อกล้วยปรับดิน จี้วัว จี้หมู รำ แกลบหยาบ แกลบดำ เปลือกถั่ว ปอเทือง	น้ำบ่อ น้ำบาดาล ชลประทานเอามาพักใน สระ พักน้ำ ทำความสะอาดน้ำโดยใช้ <u>ผักตบชวา</u> ปรับระบบนิเวศตามธรรมชาติ สระน้ำ 2 ไร่ เลี้ยงปลาไว้กิน
รายที่ 4	การจัดการดิน ทำคันนารอบบริเวณกว้าง 1 เมตร และปลูกตะไคร้ล้อมรอบเพื่อเป็นแนว ป้องกันสารเคมีในนาใกล้เคียง ยังเก็บ ตะไคร้ขายได้อีกด้วยใช้จุลินทรีย์ หน่อกล้วย ใช้ปุ๋ยหมักแบบไม่กลับกอง ใช้ปุ๋ยหมักสมุนไพร สอร์โมนไข่	การจัดการน้ำ ส่วนของแหล่งน้ำที่มาจากคลองจะใช้ไม่ ไผ่สารขัดปึกในรางน้ำก่อนไหลเข้านาแล้วนำ ผักตบชวามาวางไว้ ซึ่งจะสามารถกรอง สารพิษของน้ำที่จะเข้านาได้ในระดับหนึ่ง มีสระน้ำ จำนวน 1 ไร่

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

เกษตรกร	การจัดการดิน	การจัดการน้ำ
รายที่ 5	งดใช้ ยาที่กำจัดสัตว์และพืช เคมีใช้บ้างกรณีเป็นปุ๋ย การดูแลดิน อินทรีย์ทุกอย่างยกเว้นปุ๋ยบางครึ่งใช้ ปุ๋ยเคมีแต่น้อยมาก เพื่อปรับสมดุลธาตุ อาหารในดิน ทำคั้นนาขนาดใหญ่ สำหรับปลูกไม้ยืนต้น 12 ไร่ต้นจำลา ใบร่วงเป็นปุ๋ยที่ระหว่างคั้นนาปลูก ข้าวโพดและถั่วหมุนเวียน 29 ไร่ ปรับปรุงดินย้ายคอกหมูเพื่อกำจัดหญ้า และจี้หมูเป็นปุ๋ย พอย้ายแล้วคอกเก่าใช้ ปลูกผัก	การดูแลน้ำ มีสระน้ำ จำนวน 4 ไร่ สองสระไว้ใช้สอย และกิจกรรมทางการเกษตร อากาศ ทำแนวกันด้วยการปลูกพืชต้นสูงใหญ่เช่น ไผ่ เป็นแนวกันสารเคมีจากพื้นที่อื่นรอบพื้นที่ ของตนเอง
รายที่ 6	ปฏิเสธเคมี ผลิตปุ๋ยใช้เองและขาย ปรับปรุงดินโดยการทำปุ๋ยพืชสด ปุ๋ย หมัก ปุ๋ยอินทรีย์ปลูกปอเพื่อคลุมดิน ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วเหลือง	มีน้ำตลอดยกเว้นเดือน มีนาคม-พฤษภาคมจะ ขาดน้ำน้ำห้วยไหลตลอดปีมีสระน้ำ 3 และบ่อ 1
รายที่ 7	ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หมักเองจากจี้วัว จี้หมู จี้ เป็ด จี้ไก่	ใช้น้ำในสระ
รายที่ 8	ปลูกพืชหมุนเวียน ในพื้นที่ไม่ซ้ำที่เดิม บำรุงสภาพดินก่อนปลูกทุกครั้ง โยใช้ จุลินทรีย์แห้งและจุลินทรีย์EM ในการ ปรับปรุงดิน	น้ำบ่อ ประปาภูเขา มาเสริม น้ำไม่มีเคมี มี การตรวจน้ำปลอดภัย
รายที่ 9	การจัดการดิน ใส่แกลบ กับปุ๋ยคอก วัว จี้เป็ด จี้ไก่ พรวนดินแล้วปลูกเลย นำดินใส่กระสอบ ใส่กระถาง ปลูก	การจัดการน้ำ ใช้น้ำบ่อ มีใช้ตลอดฤดูกาล

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

เกษตรกร	การจัดการดิน	การจัดการน้ำ
รายที่ 10	ปรับปรุงดิน ไม่เผาฟาง ใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ส่งดินไปตรวจที่กรมพัฒนา ที่ดิน	การจัดการน้ำ ใช้น้ำจากลำน้ำสายจาก ชลประทานแม่สายปล่อยน้ำพักในบ่อ ใส่จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง ซึ่งมีคุณสมบัติ ดูดซึมสารพิษ จากนั้นจึงปล่อยลงพื้นที่ทำ การเกษตร มีน้ำใช้ตลอดปี คุมน้ำได้

10.4 การแบ่งปันคืนสู่สังคม

ตารางที่ 4.10 แนวทาง / กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม

เกษตรกร	แนวทาง/กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม
รายที่ 1	<p>จุดแข็งเนื่องด้วยเป็นครุมีลูกศิษย์มากทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมส่งเสริม กรมพัฒนาที่ดิน ชกส. และอื่น ๆ จึงมีคนมาใช้พื้นที่ ใช้สถานที่ ในการจัดกิจกรรม เป็นศูนย์อบรมของกรมปศุสัตว์ มีคนมาศึกษาดูงาน เช่น มูลนิธิส่งเสริมอาชีพ ชาวบ้าน ตอนหลังไม่ออกนอกพื้นที่ให้ความสำคัญกับคนมาเยี่ยมชม เพราะบางที่ พ่อ แม่ลูก ครอบครัวมาจากต่างจังหวัดสนใจมาดู หากไม่พบจะเป็นอย่างไร รับโทรศัพท์ เช้า- เย็น กลางวัน รับแขก ทำงาน ไม่รับโทรศัพท์ เป็นวิทยากรกิตติมศักดิ์ให้ความรู้ด้านการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง 2550 เป็นวิทยากรงานสัมมนา การควบคุมอ้อยด้วยชีววิถี 2551 สนับสนุนพิธีเปิดโครงการ พลิกฟื้นธนาคารควายไทย มีบทสัมภาษณ์ ในหนังสือ มติชน สยามรัฐ ออกรายการโทรทัศน์ คนดีคู่แผ่นดิน กองทัพบก ได้รับการยกย่องเป็นปราชญ์ชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชน แพทย์แผนไทย สมุนไพร หมอพื้นบ้าน เป็นผู้มีความรู้ด้านการเกษตร เพาะปลูก และการปรับใช้เทคโนโลยี</p>
รายที่ 2	<p>การแบ่งปันคืนสู่ชุมชนร่วมเป็นวิทยากรกับโรงเรียนชาวนาบ้านป่าสักน้อย เชียงแสน มีครูแดงเป็นแกนนำแบ่งปันเมล็ดพันธุ์ผักที่ปลูกให้กับชุมชน เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องการปลูกผักอินทรีย์ ปัจจุบันประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ คนในชุมชนปลูกผักอินทรีย์ คนที่ไม่ปลูกก็มาซื้อกิน ผักริมรั้วเก็บกินได้</p>

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

เลขที่	แนวทาง/กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม
รายที่ 3	<p>การแบ่งปันคืนสู่สังคม</p> <p>เป็นวิทยากรประจำศูนย์โรงเรียนชานาแม่สาย วิทยากรพิเศษ โรงเรียนบ้านด้าย โรงเรียนบ้านสันต้นธง</p> <p>วิทยากรบรรยายให้แก่กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย จังหวัดพะเยา แพร่ ลำปาง น่าน พะเยา</p> <p>เป็นคณะกรรมการกลั่นกรองและติดตามผลโครงการอยู่ดีมีสุขอำเภอแม่สาย</p> <p>เป็นคณะกรรมการยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย</p> <p>จัดการอบรมเกษตรกรอินทรีย์แก่ผู้สนใจทุกวันศุกร์</p> <p>เป็นวิทยากรอบรมแก่โรงเรียนที่สนใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงภาคเหนือ</p> <p>เป็นผู้ดูแลโรงเรียนชานา ไร่เชิญตะวัน</p>
รายที่ 4	<p>การแบ่งปันคืนสู่สังคม</p> <p>มีคนมาศึกษาดูงานประมาณ 5 ครั้ง/ปีในช่วง 7 ปี</p> <p>ประธานกลุ่มปุ๋ย สมาชิกสภา อบต. ประธานกลุ่มข้าวอินทรีย์ กิจกรรมจิตอาสา แบ่งปันความรู้เรื่องการเกษตรให้กับเด็ก ๆ ที่สนใจและนอกชุมชน</p>
รายที่ 5	<p>จัดทำศูนย์การเรียนรู้เพื่อบริการชุมชน</p> <p>เป็นวิทยากรประจำศูนย์</p> <p>ขายผลการเรียนรู้สู่ชุมชน โดยมีโครงการต่าง ๆ</p> <p>ช่วยเหลือชุมชนพัฒนา จนก้านัน ได้รับรางวัลแหวนทองคำ ชุมชนปลอดไข่เถื่อนออก</p> <p>ชุมชนปลอดขยะ คณะกรรมการ เลขา ประธานหมอดิน</p> <p>อช. ดีเด่น</p> <p>วิทยากร ประมาณ 12 ครั้ง/ปี</p> <p>คนมาศึกษาดูงานประมาณ เดือนละ 2 ครั้ง</p> <p>คณะทำงานระดับตำบลเครือข่ายพันธมิตร ช.ก.ส.และสกต. จังหวัดเชียงราย</p> <p>จัดตั้งกลุ่มสามัคคีชีวภาพ ในบ้านสันทรายม.9 ต.เชียงเคี่ยน อ. เทิง จ. เชียงราย</p>

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

เกษตรกร	แนวทาง/กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม
	<p>ดำเนินกิจกรรมตัวอย่างและขยายผลการดำเนินงานของชุมชนสู่ชุมชนอื่น</p> <p>จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยการเป็นวิทยากร</p> <p>จำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้านการเกษตรและปศุสัตว์จากศูนย์การเรียนรู้</p> <p>จัดการฝึกอบรมให้กับบุคคลและหน่วยงานเช่น</p> <p>หน่วยงาน ธนาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร</p> <p>โครงการพักชำระหนี้</p> <p>โครงการพักชำระหนี้ในระบบ</p> <p>กองทุนฟื้นฟู</p> <p>กลุ่มเด็กเยาวชน และหน่วยงานเพื่อเกิดและเยาวชน</p> <p>กลุ่มหน่วยงาน อสม. โรงพยาบาล สถานีนามัย</p> <p>บุคคลทั่วไป</p>
รายที่ 6	<p>แบ่งปันคืนสู่สังคม</p> <p>การมีส่วนร่วมกับชุมชน</p> <p>ที่ปรึกษาหมู่บ้าน</p> <p>ที่ปรึกษาช่วยทำหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับรางวัลระดับประเทศ</p> <p>เป็นวิทยากร</p> <p>เป็นประธานกลุ่มผู้ทำไร่อำเภอภูซาง</p> <p>ปี 2547 ช่วยเหลือพัฒนาชุมชน พ่อหลวงได้รับรางวัล พ่อหลวงยอดเยี่ยม</p> <p>เป็นจุดเรียนรู้การปรับปรุงดินด้วยพืชปุ๋ยสด</p> <p>เป็นศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ เลี้ยงสัตว์ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้ศูนย์</p> <p>การเรียนรู้พัฒนาอ่างเก็บน้ำห้วยไฟ</p> <p>เป็นศูนย์เรียนรู้ปศุสัตว์อินทรีย์</p> <p>แปลงขยายหญ้าแฝก ของหมอดินอาสา กรมพัฒนาที่ดิน</p> <p>ศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกรมพัฒนาชุมชน</p> <p>สถานที่ฝึกปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ ชุมปฏิบัติภารกิจพลเรือน 308</p> <p>กองกำลังผาเมือง กองทัพภาคที่ 3</p>

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

เกษตรกร	แนวทาง/กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม
รายที่ 7	คนมาดุงงาน เดือนละ 50 คนเป็นอย่างน้อย งานบุญ งานศพ ช่วยเหลือชุมชน งานบุญงานศพ ต้มแจกพรี พร้อมเงินใส่ซอง
รายที่ 8	เป็นวิทยากรเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสาข จ.พะเยา วิทยากรเรื่องการเกษตรผสมผสาน วิทยาลัยการอาชีพเชียงคำ วิทยากรเรื่องการเกษตรผสมผสาน ตำบลห้วยน อ. เชียงคำ จ.พะเยา วิทยากรกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ตำบลหนองหล่ม วิทยากรกลุ่มผู้นำชุมชนบ้าน โนนหินผิง วิทยากร บ้านบัว จ.พะเยา
รายที่ 9	เป็นกรรมการกลุ่มพัฒนาสตรี บ้านสันสลิก เป็นวิทยากรผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ โครงการต้นกล้าอาชีพ เป็นวิทยากร โครงการอบรมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนด้านอาชีพ เป็นวิทยากรให้ความรู้ด้านการอบรมดูแลบุตร และการดำเนินชีวิตตามแนว เศรษฐกิจพอเพียง ของนายเป็งจันตะภา (เครือข่าย ประชาชนชุมชน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย) เป็นผู้บริหาร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงครอบครัวมะโนสมบัติ ตำแหน่งผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน ตำบลเมืองราย เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาสตรีอำเภอพญาเมืองราย แกนนำอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนสันสลิก แกนนำอาสาสมัครแรงงานอำเภอพญาเมืองราย ที่ปรึกษาปัญหาการเงินและครัวเรือนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เป็นครูบัญชีอาสา ของสำนักงานตรวจบัญชีจังหวัดเชียงราย คณะกรรมการที่ปรึกษา ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย วิทยากรรับเชิญ ในการบรรยายให้ความรู้ เรื่องปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง ก่อตั้งกองทุนเด็กไทยใส่ใจการอ่านหนังสือ โดยนำรายได้จากการเป็นวิทยากรไป มอบเป็นทุนการศึกษาให้กับเด็กนักเรียนที่รักการอ่านใน โรงเรียนบ้านสันสลิกทุก เดือน

ตารางที่ 4.10 (ต่อ)

เกษตรกร	แนวทาง/กิจกรรมแบ่งปันคืนสู่สังคม
รายที่ 10	ไปโดยตำแหน่งเคยเป็นกำนัน มีนักศึกษาจากม.แม่โจ้แม่ฟ้าหลวงมาทำวิจัย ปัจจุบันเป็นประธานศูนย์ข้าวชุมชน/วิทยากรกลุ่มผู้ใช้น้ำ/ศูนย์ชาน้ำมัน

11. ผลงานเกษตรกรที่ได้รับรางวัล

ตารางที่ 4.11 ผลงานรางวัลของเกษตรกร

ลำดับที่เกษตรกร	ผลงาน/รางวัล
1	<ul style="list-style-type: none"> - รางวัลคนดีศรีเชียงราย 2555 - คนดีศรีแม่จัน 2552 - ศิษย์เก่าแม่โจ้ดีเด่น 2554 - ผู้สูงอายุที่มีผลงานการถ่านทอดภูมิปัญญาดีเด่น 2551 - ชนะเลิศระดับภาค ราษฎรผู้นำความรู้จากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีไปใช้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาปรากฏผลดีเด่น 2549 - รางวัลประชาชนทั่วไปลำดับที่ 1 ผลงานที่ปรากฏตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2552 - ต้นแบบคนดีศรีแผ่นดิน 2551 - ศิษย์เก่าผู้ทำประโยชน์ให้แก่โรงเรียน 2550
2	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมทำกับโรงเรียนชานาบ้านป่าสักน้อย
3	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นวิทยากรประจำศูนย์โรงเรียนชานาแม่สาย วิทยากรพิเศษโรงเรียนบ้านด้าย โรงเรียนบ้านสันตันธง - วิทยากรบรรยายให้แก่กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย จังหวัดพะเยา แพร่ ลำปาง น่าน พะเยา - เป็นคณะกรรมการกักตุนกรองและติดตามผลโครงการอยู่ดีมีสุขอำเภอแม่สาย - เป็นคณะกรรมการยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย - จัดการอบรมเกษตรกรอินทรีย์แก่ผู้สนใจทุกวันศุกร์ - เป็นวิทยากรอบรมแก่โรงเรียนที่สนใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงภาคเหนือ - เป็นผู้ดูแลโรงเรียนชานา ไร่เชิญตะวัน

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ลำดับที่เกษตรกร	ผลงาน/รางวัล
4	<ul style="list-style-type: none"> - จากอดีตที่มีชาวบ้านบางคนเรียกกันว่า “ลุงหวินผีบ้า” จนปัจจุบันได้รับการยอมรับจากชาวบ้านในด้านการทำนาข้าวอินทรีย์ที่ประสบความสำเร็จ จนได้รับรางวัลเกียรติยศเกษตรกรและผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์สากลดีเด่นด้านการปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ดีเด่นสาขาการผลิตข้าวอินทรีย์ โดยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และได้รับการยอมรับให้เป็นปราชญ์ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจุบันเป็นเกษตรกรตัวอย่างตาม โครงการติดต่ออาวุธทางปัญญาสร้างสัมมาชีพทั่วแผ่นดินของสภาเกษตรกรจังหวัดเชียงราย - ผู้เชี่ยวชาญผลิตข้าวกล้องงอก (กาบ้ำ) - สรุบบทเรียนการทำนาอินทรีย์ ของนายถวิล สุริยะ
5	<ul style="list-style-type: none"> - เกียรติบัตรยกย่องเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในด้านเกษตรชีวภาพ - เกียรติบัตรเชิดชูด้านบุคคลดีเด่นในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง - ใบรับรองมาตรฐานระบบการจัดการคุณภาพการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช 2547 - รางวัลชนะเลิศถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง - เกียรติบัตรรับรางวัลผู้หญิงเก่งตำบลเชียงเคี่ยน - เกียรติบัตรบุคคลต้นแบบตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว - โล่ประกาศเกียรติคุณเพื่อเชิดชูเกียรติ
6	<ul style="list-style-type: none"> - สวนยางพาราดีเด่น จังหวัดพะเยา 2551 - เกียรติบัตรผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับเขตการศึกษา ด้านการศูนย์การเรียนรู้อำเภอภูซาง - เกียรติบัตร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ประเภทประชาชนในพื้นที่ห่างไกลกั้นดาร - อบรมหลักสูตรครอบครัวเข้มแข็ง - อบรมหลักสูตรผู้ประกอบการมาตรฐานการเลี้ยงสุกร - อบรมหลักสูตรวิทยากรกฤษฎาจากครูยาง

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ลำดับที่เกษตรกร	ผลงาน/รางวัล
7	<ul style="list-style-type: none"> - ทะเบียนเลขที่ 0571552510412/6 พ.ย. 52 จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนผลิตยาสมุนไพร - เกียรติบัตรแหล่งเรียนรู้ กลุ่มพืชสมุนไพรและน้ำหมักสมุนไพร - อบรมโครงการสร้างแกนนำหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ 2558 - เกษตรกรดีเด่นน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2556 - เกียรติบัตรหนังสือรับรอง กลุ่มยาสมุนไพร ไม้ยา สนับสนุนการจัดนิทรรศการงานพอชุน 2558 - ผ่านการฝึกอบรม โครงการประชุมปฏิบัติการเพิ่มประสิทธิภาพผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 2557 - ชนะเลิศอันดับ 1 ประกวดจ้อย - อบรมภาษาจีนพื้นฐาน 50 ชั่วโมง ปีพ.ศ. 2556 - เข้าร่วมโครงการจดเกล้าเข้าพรรษา 2552 บุคคลผู้ส่งเสริมบทบาทสตรีดีเด่นเนื่องในวันสตรีสากล 2555 - แม่ดีเด่น - ผ่านการอบรมเสริมสร้างศักยภาพองค์กรเครือข่าย อาสาสมัครเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน หลักสูตร การพัฒนาศักยภาพผู้นำ
8	<ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการคัดเลือก เป็นวิทยากรเกษตรผสมผสาน ของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีพะเยา - เป็นกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ - เศรษฐกิจพอเพียง จ.สุพรรณบุรี - การบริหารจัดการน้ำ จ.บุรีรัมย์ - การผลิตเห็ด วิทยาลัยเกษตรกรรมจ.พะเยา - เศรษฐกิจพอเพียง จ. เชียงราย จ. เชียงใหม่ - คูงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จ. เชียงใหม่

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ลำดับที่/เกษตรกร	ผลงาน/รางวัล
9	<ul style="list-style-type: none"> - แม่ดีเด่น โรงเรียนบ้านสันตสิก2547 - แม่ตัวอย่าง โรงเรียนพญาเม็งราย 2549 - แม่ดีเด่น ประจำปี 2549 - คณะกรรมการกลุ่มพัฒนาสตรีจังหวัดเชียงราย 2550 - ตัวอย่างผู้ประกอบการคุณภาพความดีในงานพัฒนาชุมชนและสังคม เนื่องในวันสตรีสากล - คนดีศรีตำบลเม็งราย สาขาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ 2553 ผู้นำอาสา พัฒนาชุมชนดีเด่นอันดับ 2 จังหวัดเชียงราย - รางวัลคนต้นแบบตามรอยพระราชดำริ จากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง - ออกรายการ บัลลังก์คนดี ตอนครอบครัวพอเพียง ช่อง 5 - ครูอาสาบัญชีดีเด่นระดับจังหวัด สาขาบัญชีฟาร์ม 2555 - คนดีศรีเชียงรายสาขา เกษตรกรรมและการทำมาหากิน 2556 - ปราชญ์ด้านการเกษตร 2555 - ต้นแบบคนพอเพียงวิถีประชาธิปไตย
10	<ul style="list-style-type: none"> - ออกรายการสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 - ออกรายการสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 - ออกรายการชวาวันรายวัน

12. แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่

ตารางที่ 4.12 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่

ลำดับที่ เกษตรกร	การมีส่วนร่วมในเครือข่าย
รายที่ 1	<p>ศูนย์การเรียนรู้ (บ้านนาหลังคาแดง)เป็นเครือข่ายกับเครือข่ายหลักในการ ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนผู้มาศึกษาดูงาน เพราะเครือข่ายแต่ละแห่งจะมีจุดเด่น ต่างกัน เพราะทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่แตกต่างหลายรูปแบบหรือกระทำการ ได้รับเลือกจากหน่วยงานของรัฐให้ส่งเสริมการเกษตรหลากหลายเพื่อตอบสนอง ความต้องการของชุมชนหรือภาครัฐที่ต้องการนำประชากรมาใช้ประโยชน์ ด้วย เหตุดังกล่าวเกษตรกรคนที่ 1 จึงได้มีผู้มาศึกษาดูงานและมาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เสมอ ๆ ได้แก่</p> <p>สำนักปศุสัตว์จังหวัด อ่างทอง สมัชชาสุขภาพ เชียงราย มูลนิธิ พชภ.(ครูแดงบ้านป่าสักน้อย เชียงแสน) มูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ แม่จัน</p> <p>เครือข่ายเยาวชนสิ่งแวดล้อมภาคเหนือตอนบน</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการ อบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 2	<p>ศูนย์โรงเรียนชานาบ้านป่าสักน้อยเป็นเครือข่ายกับโรงเรียนชานาหรือศูนย์ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตำบลศรีเมืองชุมจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ใหม่ ปรึกษาหารือกับกลุ่มอินทรีย์หรือเมื่อมีปัญหาเช่นกับถวิล สุริยะ มีการจัดกิจกรรมดังนี้</p> <p>แนะนำผู้มาศึกษาดูงาน เรียนรู้ร่วมกันในเครือข่าย</p> <p>เมื่ออีกกลุ่มหนึ่งจัดการอบรมอีกกลุ่มหนึ่งจะจัดส่งเกษตรกรไปอบรม</p> <p>มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เมื่อมีปัญหาและแลกเปลี่ยนพืชพันธุ์</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนจัดการ อบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>

ลำดับที่ เกษตรกร	การมีส่วนร่วมในเครือข่าย
รายที่ 3	<p>เครือข่ายเป็นเครือข่ายหลักและมีเครือข่ายกับ โรงเรียนชานาเชียงแสน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยใช้กลุ่มคนเดิม และกลุ่มคนใหม่ ๆ ที่สนใจ กลายเป็นเครือข่ายที่ขยายกว้างออกไปเมื่อมีการจัดกิจกรรมจะมีการแจ้งข่าวออกไปสู่เครือข่ายอื่น ๆ</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 4	<p>มีกิจกรรมร่วมกันเสมอ ถ้าว่างและเห็นว่าสำคัญก็จะไป บางทีก็ไปหากัน แบ่งปันความรู้โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีการประชุมกับ โรงเรียนชานาครูแดงและ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชุมชนในระยะต้น ๆ แต่ระยะต่อมานี้ไม่ค่อยได้ไปงานมากขึ้น เราเป็นศูนย์หลักมีคนมาดูมากขึ้น ปลื้มใจได้ยากจะสร้างเครือข่ายใหม่ขึ้นในศูนย์ของตนเอง</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 5	<p>พบกันเมื่อมีการอบรมสัมมนาจะรู้จักกัน เช่น เปรียวจันทร์จะรู้จักและสนิทกันกับ พ่อผล ยะศรีเชียงคำ ไปมาหาสู่กันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในงานประชุมสัมมนาต่าง ๆ เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ของตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นตลอดจนออกไปสู่ ชุมชนพาชุมชนทำการเกษตรแบบยั่งยืนในรูปแบบต่าง ๆ</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 6	<p>พบปะกันบ้างกับเปรียวจันทร์ ตะตันยาง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมของ หน่วยงาน มีคนโทรศัพท์เข้ามาปรึกษา</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 7	<p>มีคนมาศึกษาดูงาน ประชุมสัมมนาพบกันเป็นเครือข่ายลุ่มเป็ง</p> <p>ลุ่มเป็งเป็นเครือข่ายศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชุมชนตำบลศรีเมืองชุม</p> <p>สรุป มีแหล่งเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>

ลำดับที่ เกษตรกร	การมีส่วนร่วมในเครือข่าย
รายที่ 8	<p>สร้างเครือข่ายขยายผลสู่ชุมชน โดยการเป็นวิทยากรให้ความรู้ กับนักศึกษา ประชาชนทั่วไป และเกษตรกรหมู่บ้านใกล้เคียงที่สนใจการทำเกษตรผสมผสาน โดยใช้จุลินทรีย์EM การทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพจากพืชและสัตว์ การทำน้ำสมุนไพรไล่แมลง</p> <p>สรุป มีแหล่งการเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 9	<p>มีเครือข่ายขยายต่อหลังจากมีผู้มาศึกษาดูงาน ที่ศูนย์อย่างต่อเนื่องได้ติดตามกลุ่มเกษตรกรเหล่านั้น ไปว่าได้นำสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอด ไปปฏิบัติหรือไม่ ได้ติดต่อประสานงานกับทุกกลุ่ม ให้กำลังใจเข้าไปส่งเสริมแบบถึงทุกพื้นที่ และพบการเปลี่ยนแปลงมากมาย</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p>
รายที่ 10	<p>คนที่มีแนวคิดอินทรีย์จะปรึกษากัน ประชุมพบปะกันเมื่อมีหน่วยงานเชิญ ได้รับการชักชวนจากศูนย์มีการพูดคุยผ่านเฟส และแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าด้านการเกษตรอินทรีย์ผ่าน ทาง อินเทอร์เน็ต</p> <p>สรุป มีศูนย์การเรียนรู้และมีผู้มาศึกษาดูงาน ร่วมกับภาครัฐและเอกชนจัดการอบรมอย่างสม่ำเสมอ</p> <p>โดยรวม ทุกคนเป็นวิทยากรในการอบรมมีการร่วมมือซึ่งกันและกันตามที่ได้รับ การร้องขอ แต่ละคนมีจุดเด่นที่เหมือนและต่างกัน ต่างแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบ่งปันประสบการณ์เพื่อให้คนอื่น ๆ ได้นำไปทดลองใช้</p>

13. ผลการสัมภาษณ์ เกษตรกรที่ไม่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน

รายที่ 1

นา 25 ไร่ ข้าเจ้าวมะลิ 105 ไม่ใช้ยามาหญ้า ใช้แต่ปุ๋ยเคมี และซื้อปุ๋ยอินทรีย์จากร้านค้า สะดวกดีสาเหตุที่ไม่ทำอินทรีย์ทั้งหมด เพราะ ไม่มีเวลา ถ้าใส่แต่อินทรีย์ข้าวไม่งามและไม่เชื่อว่านาของเกษตรกรที่บอกว่าใช้อินทรีย์ จริง ๆ แล้วไม่ใช่ถ้าใช้ข้าวจะไม่งามแน่นอน ต้องใช้ผสม

รายชื่อ 2

ใช้เคมีทั้งหมด ไม่ใช้อินทรีย์ ไม่มีเวลา ใช้ยามาหญาตามคันทาแต่ไม่ใช้ในพื้นที่เพาะปลูก เพราะไม่มีหญ้า คมน้ำได้กล่าวถึงคนที่ใช้อินทรีย์ ว่าขยันเกินไป ขยันมากทำแบบนั้นไม่ได้

รายชื่อ 3

ใช้เคมี และยามาหญา ตอนนั้นไปศึกษามาหญา เผลอเอามือไปลูบแก้มตัวเอง หน้าเลยเป็นแบบนี้(เป็นแผลเป็นต่างขา) ตอนนั้นไม่พ่นแล้วให้ลูกชายพ่นแทนยี่ห้อ ไตโมเสส คิดว่าคงไม่อันตรายเท่าไรที่นี้ก็มีคนทำอินทรีย์ เรากงไม่ทำ คนที่เขาทำเขามีตลาด เราทำแล้วไม่รู้จะไปขายที่ไหน ได้ผลผลิตก็น้อย ไม่ได้ทำบัญชีครัวเรือนกำไรพอได้ถ้าข้าว กก.ละ 10 บาท ไม่ขาดทุนต่ำกว่านั้นขาดทุน

รายชื่อ 4

นา 13 ไร่ เคมี 13 กระสอบ ๆ ละ 700 กว่าบาทยามาหญาใช้ตามคันทา 480บาท/แกลลอน ใช้ได้ตลอดปี ทำอินทรีย์กลัวไม่มีตลาดขาย ไม่มีทุน บัญไปเอาที่ชกส. ได้ขายข้าวแล้วใช้หนี้ที่เอาไว้นั้น ไม่ใช้รดเกี่ยวเพราะข้าวไม่สะอาด มีหินติดไปด้วย สำหรับขายใช้รดเกี่ยว

14. ผลการทำกระบวนการ Focus Group

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 20 ราย เป็นนักศึกษาของสถาบันการศึกษารัฐเพื่อปวงชน อาชีพ เกษตรกร 15 ราย ข้าราชการบ้านาญ 1 ราย ข้าราชการ อบต. 4 ราย

กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งกลุ่ม 2 กลุ่ม

ให้แต่ละคนเขียนแสดงความคิดเห็นของตน จากนั้นให้แต่ละคนในกลุ่มแบ่งปันความคิดเห็นของตนกับคนอื่น ๆ จนครบทุกคนในกลุ่มจากนั้นถอดบทเรียนร่วมกัน โดยให้แต่ละคนแชร์ความคิดเห็นที่ตรงกันและต่างกัน ได้ดังนี้

ข้อที่ 1 เหตุผลที่คนใช้เกษตรแบบอินทรีย์

1. ส่งผลดีต่อดิน ต่อพืช ต่อสุขภาพ ต่อสิ่งแวดล้อม
2. ไม่มีพิษ ต่อดิน พืช สิ่งแวดล้อม
3. ผลผลิตมีคุณภาพ
4. พืชผัก แข็งแรง ต้านทานต่อโรค
5. การทำการเกษตรแบบอินทรีย์จะลดต้นทุนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับบริบทชุมชนเอื้อต่อการผลิต เช่น ใช้ลำไยที่ผลแตกเสียการแทนกากาน้ำตาล ใช้ผักตบชวา
6. ชีวิตเกษตรกรปลอดภัย
7. ผลผลิตเก็บไว้ได้นานไม่น่าเสียดาย

8. ประหยัดค่าใช้จ่าย
9. ลดต้นทุนการผลิต
10. ยั่งยืน
11. วัสดุหาง่ายได้จากท้องถิ่นในชุมชนทั่วไป

ข้อเสีย/อุปสรรค

1. เห็นผลช้า/ในระยะแรก
2. ว่าพืชทนทาน
3. เสียเวลา ในแง่ของเวลาจริง ๆ และในแง่เวลาของเงิน
4. เสียค่าใช้จ่ายมากถ้าซื้อปุ๋ยอินทรีย์
5. ถ้าผลิตเองจะดี แต่เสียเวลา
6. ถ้าผลิตอย่างสม่ำเสมอจะไม่เสียเวลาเพราะผลิตแต่ครั้งจะใช้ได้นานเป็นปี
7. คนทำเกษตรแบบอินทรีย์จะต้องขยัน ฉลาด รู้จักใช้สิ่งทดแทน เช่น ปอเทือง ปุ๋ยพืชสด
8. ชีวิตไม่ปลอดภัยทั้งระยะสั้นและระยะยาว
9. ต้องใช้เวลานานในการเตรียมการเช่นการหมักปุ๋ย การทำปุ๋ยยูเรียข
10. พืชไม่ค่อยงาม

ข้อที่ 2 เหตุผลที่คนเลือกใช้เกษตรเคมี /ใช้ปุ๋ยเคมี/ใช้ยากำจัดวัชพืช /กำจัดศัตรูพืชที่

เป็นสารเคมี

1. หาซื้อง่าย
2. ทันใจ
3. พืชเติบโตเร็วเก็บเกี่ยวเร็ว ประหยัดแรงงานและค่าใช้จ่าย
4. เลือกใช้ได้ตามความต้องการ
5. มีหลายชนิดให้เลือกใช้
6. ควบคุมปริมาณได้ง่าย
7. ใช้ตาม ๆ กันมา

ข้อเสีย

1. มีหลายชนิดเกินเสียค่าใช้จ่ายมาก
2. สารพิษตกค้างในร่างกาย บางคนบอกว่ากลัวอดมากกว่ากลัวตายเพราะสารเคมี
3. เกษตรกรบางรายต้องเสียเงิน ขา จากการใช้สารเคมี
4. ดินเสีย/ดินเสื่อม
5. ค่าใช้จ่ายมากขึ้นเพราะดินต้องการปุ๋ยเพิ่มมากขึ้นทุกปี (ดินคือปุ๋ย)

6. ไม่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม

7. ฟ้าอ่อนแอ

8. มีโรคเพิ่มขึ้น/ขาดภูมิคุ้มกัน

9. ราคาสูง

10. ไม่ยั่งยืน

ประเด็นเสริม

1. สื่อโฆษณามีอิทธิพลต่อการใช้สารเคมีต่าง ๆ ของเกษตรกร

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีขั้นตอนการวิจัยและสรุปผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำงาน การทำเกษตรกรรมยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืนความพึงพอใจในอาชีพปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน การทำเกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้ตัวชี้วัดความสำเร็จ 4 ประเด็น ได้แก่ มีความมั่นคงด้านรายได้ มีความมั่นคงด้านอาหาร เป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และประเด็นสุดท้ายคือการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย โดยการศึกษาจากกลุ่มแกนนำเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รวมไปถึงเครือข่ายใน จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา
2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ที่มีความรู้ความสามารถและประสบผลสำเร็จจากการทำการเกษตรแบบยั่งยืนเป็นแกนนำ จำนวน 10 ราย และประชากรในบริบทแวดล้อมจำนวน 20 ราย

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างไม่เป็นทางการ ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม เรื่องบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรมพื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1.1 บริบทชุมชน

1.1.1 อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีเกษตรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 2 ราย ทำเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ มีศูนย์การเรียนรู้บ้านสันนายาว (บ้านนาหลังคาแดง) ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ราบลุ่ม ใช้น้ำจากลำน้ำเป็น และน้ำชลประทานใช้ตลอดปี

1.1.2 อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงราย มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 2 ราย เป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชุมชน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพการเกษตรพื้นที่ราบลุ่ม มีน้ำจากชลประทานใช้ตลอดปี

1.1.3 อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 1 ราย ทำเกษตรอินทรีย์อยู่ใกล้ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนชานาบ้านป่าสักน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำคำ ใช้น้ำจากลำน้ำคำ

1.1.4 อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 1 ราย เป็นที่ราบสูงระหว่างภูเขา น้ำห้วยเอียงและแม่น้ำพุง ขาดแคลนน้ำยามฤดูแล้ง มีศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้คนมาศึกษาดูงาน

1.1.5 อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 1 ราย เป็นที่ราบกว้างระหว่างหุบเขา ใช้น้ำประปาภูเขา มีศูนย์การเรียนรู้ 1 ศูนย์ ที่สามารถเรียนรู้เรื่องดิน ด้านยางพารา ปศุสัตว์ของกองทัพภาคที่ 3 ของสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพะเยา ของกรมพัฒนาที่ดิน สนง.พด. เขต 7 จังหวัดน่าน กรมที่ดินของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

1.1.6 อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 2 ราย เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ทำการเกษตรร้อยละ 80 มีศูนย์การเรียนรู้ 2 แห่ง ได้แก่ บ้านขนิษฐา เป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง อีก 1 แห่งเป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องสมุนไพร

1.1.7 อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 1 ราย เป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้แหล่งน้ำจากภูเขาเป็นศูนย์การเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ และเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับประเทศ ทำเกษตรอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน

1.2 สภาพปัญหาในชุมชนด้านการเกษตร

ปัญหาที่พบในทุกพื้นที่ได้แก่ การใช้สารเคมี การเจ็บป่วยที่เกิดจากการใช้สารเคมี ราคาผลผลิตไม่แน่นอน ส่วนน้ำไม่เพียงพอในการทำเกษตรมี 1 พื้นที่

1.3 รูปแบบและพื้นที่ทำการเกษตร

ทุกคนทำการเกษตรแบบยั่งยืน 3 รูปแบบ ได้แก่ เกษตรทฤษฎีใหม่(เศรษฐกิจ-พอเพียง) 5 ราย การเกษตรแบบผสมผสาน 1 ราย เกษตรอินทรีย์ 4 ราย

เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองทุกคน เรียงลำดับจากน้อยไปมาก ดังนี้ มากที่สุด 87 ไร่, 70 ไร่, 69 ไร่, 40 ไร่ของตนเอง 20 ไร่ (เช่า) 20 ไร่, 30 ไร่, 12 ไร่, 5 ไร่, 3 ไร่ 3 งาน, น้อยที่สุด 53 ตารางวา

1.4 แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน

1.4.1 กลุ่มเป้าหมายจำนวน 10 ราย มีแนวคิดว่า 1)มีที่ทำกินเป็นของตนเองเป็นเรื่องสำคัญ2)เห็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีที่เกิดกับตัวเกษตรกรและผู้บริโภค ที่เจ็บป่วย 3)อยากสอนผู้อื่นให้ทำตามโดยการลงมือทำเป็นตัวอย่าง เกษตรกรจำนวน 3 ใน 10 ราย คนเจ็บป่วย จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์เพื่อบริโภคเอง เกษตรกร 3 ใน 10 ราย ทำเพื่อแก้ปัญหาความอดอยาก ขาดเงิน ความล้มเหลวในการเกษตรแบบเคมี เกษตรกร 1 ใน 10 ราย ทำเพราะว่าพ่อแม่ตนเองเคยพาทำมา เกษตรกร 8 ใน 10 ราย เคยทำเกษตรแบบเคมีมาก่อน มีเกษตรกร 2 รายที่ลงมือทำเกษตรอินทรีย์โดยไม่ทำเกษตรเคมีมาก่อน

1.4.2 แนวคิดในการดำเนินชีวิต

1. ความสุขเกิดจากการได้ทำในสิ่งที่ตนอยากทำและเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น คนไม่รักกิน คือ คนที่ไม่รักอนาคต ทำความดีเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์
2. เกษตรอินทรีย์ แบ่งปันสิ่งดี ๆ ให้คนอื่น เป็นอิสระ ไม่มีหนี้สิน ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ทำกินเหลือแจก ใครอยากได้ให้ฟรี อาหารปลอดภัย มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ปีแรกเราดูแลต้นไม้ ปีต่อไปต้นไม้ดูแลเรา เลี้ยงสัตว์ครั้งแรกเราดูแลเขา พอเติบโตใหญ่เขาดูแลเรา มีกินมีใช้ไม่อดอยาก อาชีพทำนาต้องอยู่กับนาเหมือนคนทำงานทั่วไปตื่นเช้าต้องไปทำงานตื่นเช้าเราก็ไปนาเย็นก็กลับบ้าน เกษตรกร 1 ราย ไม่เลี้ยงสัตว์เพื่อขายเพราะสงสาร เกษตรกร 9 ราย เลี้ยงสัตว์เพื่อกินและจำหน่าย เกษตรกร 1 ราย ไม่จำหน่ายสัตว์เป็น ๆ แต่จำหน่ายไข่ แต่ไม่ฆ่าหรือจำหน่ายไก่ ปล่อยให้ตายเองตามธรรมชาติ

1.5 วิถีชีวิตประกอบด้วยการทำงานกิจกรรมและการจัดระบบการทำงานในแต่ละวัน

เกษตรกรจำนวน 10 คน มีวิถีชีวิตการทำงานกิจกรรมและการบริหารจัดการระบบการทำงานดังนี้ เวลาตื่นนอน 9 ราย ตื่นก่อนตี 5 มี 1 ราย ตื่นตามอิสระ หลังจากตื่นนอน 10 ราย ทำกิจกรรม ดังนี้ ลงสวน 9 ราย อีก 1 ราย ไปส่งน้ำเข้าวถ่วงก่อนลงสวน ไร่ นา จำหน่ายพืชผักในสวน 1 ราย จำหน่ายสมุนไพร 2 ราย จำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่น สบู่ แชมพู ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการเกษตรที่ผลิตเองอื่น ๆ นอกจากนี้ไปเป็นวิทยากร ไปอบรม ไปศึกษาดูงาน ไปร่วมกิจกรรมในชุมชนต้อนรับผู้มาศึกษาดูงานกลับบ้าน/พักผ่อนแล้วแต่กิจกรรมโดยประมาณทุกคนไม่เกิน 5-6 โมงเย็น พักกิจกรรมปลอดภัย

1.6 ความพึงพอใจในอาชีพ

1.6.1 เกษตรกรทั้ง 10 ราย ภูมิใจ มีความสุข จะทำไปตลอดชีวิต จนกว่าคนจะไม่กินข้าวไม่กินอาหาร มีความเห็นว่าเป็นอาชีพที่ยิ่งใหญ่เลี้ยงคนทั้งโลก พึ่งตนเองได้แบ่งปันให้คนอื่นได้ด้วย สุขภาพดี ปลอดภัย ร่างกายแข็งแรงหัวใจเต็มปอด เดินบนพื้นดินในไร่ นาได้อย่างปลอดภัยได้อย่างไม่หวั่นเกรงต่ออันตรายจากสารเคมี ภูมิใจที่ได้แบ่งปันผลผลิตที่ไม่มีสารพิษแก่ผู้บริโภค ให้ได้กินของดี

1.6.2 ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ไม่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนโยบริบทชุมชนใกล้เคียงกับเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืน จำนวน 5 ราย

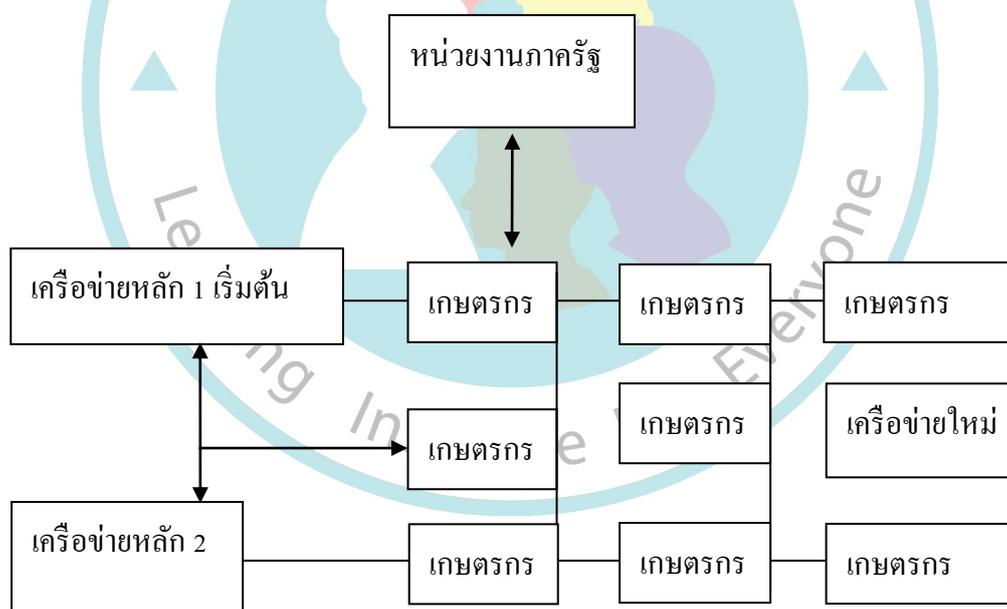
1.6.3 สรุปได้ว่า ไม่มีเวลาทำปุ๋ย ไม่มีเวลาผลิตสารอินทรีย์ ไม่มีตลาด ไม่มีทุน ไม่เชื่อว่าคนทำเกษตรอินทรีย์แล้วจะได้ผลจริง คิดว่าที่ได้ผลคงแอบเอาปุ๋ยเคมี สารเคมีไปใส่ด้วย คนทำเกษตรอินทรีย์ขยันเกินไป เห็นแล้วเป็นทุกข์แทนการใช้สารเคมีได้รับอันตรายจึงจ้างผู้อื่นทำแทน

1.7 ปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน

จากเสียงพูดเชิงลบจากบุคคลภายนอก 9 ราย ขาดแคลนแรงงาน 3 ราย น้ำท่วม / น้ำขาดแคลน 2 ราย การมาศึกษาดูงานของบุคคลภายนอก แม้ไม่เรียกเก็บก็ควรจ่าย 1 ราย เพราะจะได้นำค่าตอบแทนไปใช้จ่ายในการดูแลอำนวยความสะดวก ผลผลิตไม่พอจำหน่าย 1 ราย มีปัญหาแต่ไม่ถือว่าเป็นปัญหา 1 ราย

1.8 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่

เกษตรกร 10 ราย มีศูนย์การเรียนรู้เป็นของตนเอง ทั้งเป็นศูนย์หลัก 8 ราย เป็นศูนย์ย่อยที่ใช้สำหรับดูงานกับเครือข่ายหลัก 2 ราย ทำกิจกรรมอบรม ประชุม สัมมนา จัดคอร์สร่วมกัน และจัดตามลำพัง โดยมีเกษตรกรในกลุ่มเครือข่ายเข้าร่วมและสมาชิกในกลุ่มเครือข่ายก็ไปแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานตามศูนย์ต่าง ๆ ในขณะที่บางคนอาจไม่เคยมาที่ศูนย์เริ่มต้น แต่จะมีการเชื่อมต่อกับการศึกษาดูงานและการจัดกิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐจัดเชิญแกนนำ ประชาชญาไปรวมกัน สร้างเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 5.1 การขยายเครือข่าย

2. ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายราษฎรชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 ความมั่นคงด้านรายได้ เกษตรกรจำนวน 10 คน มีรายได้ต่อปีหลังจากหักค่าใช้จ่ายเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ลำดับที่ 1 มีรายได้ 961,800 บาท ลำดับที่ 2 มีรายได้ 714,000 บาท ลำดับที่ 3 มีรายได้ 260,000 บาท ลำดับที่ 4 มีรายได้ 172,000 บาท ลำดับที่ 5 มีรายได้ 145,000 บาท ลำดับที่ 6 มีรายได้ 13,000 บาท ลำดับที่ 7 119,000 บาท ลำดับที่ 8 มีรายได้ 50,000 บาท ลำดับที่ 9 มีรายได้ 31,000 บาท ลำดับที่ 10 ไม่มีเงินเหลือแต่มีกินและมีใช้

2.2 ความมั่นคงด้านอาหารมีอาหารหลากหลายชนิดปลูกในพื้นที่ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้

ตารางที่ 5.1 อาหารหลากหลายชนิดปลูกในพื้นที่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับที่	จำนวนชนิดพืชผัก	จำนวนชนิดไม้ผล / ไม้ยืนต้น	อื่น ๆ	จำนวนชนิดสัตว์เลี้ยง
1	72	56	88	8
2	60	52	32	7
3	44	50	15	6
4	40	33	13	5
5	39	18	9	4
6	34*2ราย	16	3*มี 2 ราย	3*มี2ราย
7	31	14	2*มี 2 ราย	2*มี2ราย
8	23	13	1	*ไม่เลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร 1 ราย
9	22	9	-	-
10	-	3	-	-

2.3 เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 10 คน ผลิตปุ๋ยใช้เอง ได้แก่ ปุ๋ยหมัก จุลินทรีย์หน่อกล้วย ฮอร์โมนไข่ ปรามโลก ในการปรับปรุงดินและการปราบแมลงศัตรูพืช ใช้สมุนไพรขมพ่นพืชผัก ปลูกไม้จำฉาเพื่อใช้ใบเป็นปุ๋ย ขยายคอกหมูเพื่อช่วยกำจัดหญ้าและปรับปรุงดิน ใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์เลี้ยง ใช้แกลบหยาบ แกลบดำ ปอเทือง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ผลิตจุลินทรีย์แห้งและจุลินทรีย์ EM ไม่เผาฟาง ในการจัดการน้ำได้ทำดังนี้ส่งน้ำตรวจ ถ้ามีสารพิษตกค้างจะพักใส่บ่อหยุดจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง ซึ่งมีคุณสมบัติดูดซึมสารพิษ บางคนใช้

ผักตบชวาช่วยปรับน้ำตามธรรมชาติ ปลูกไม้ยืนต้นขนาดใหญ่เป็นแนวกันไม่ให้สารพิษผ่านเข้ามาสู่เขตเกษตรกรรมของตนเอง

2.4 แบ่งปันคืนสู่สังคมเกษตรกรทั้ง 10 ราย ใช้สถานที่บ้านของตนเป็นแหล่งการเรียนรู้ให้คนมาศึกษาดูงาน เป็นวิทยากรหลักจำนวน 9 ราย เป็นวิทยากรร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ 1 ราย มีหน้าที่ตำแหน่งในชุมชนทุกคน ได้รับรางวัลจากหน่วยงานระดับท้องถิ่นถึงระดับประเทศ เกษตรกร 1 ราย ไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่ายในการมาศึกษาดูงาน อีก 8 รายผู้มาศึกษาดูงานต้องบริจาคค่าใช้จ่ายให้กับศูนย์เพื่อใช้บริหารจัดการอำนวยความสะดวก

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาบริบทชุมชน รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย อภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1.1 จากการศึกษาบริบทชุมชนสภาพปัญหาในชุมชน พบว่า ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไร่ละ 60 ของประเทศ (สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553, หน้า 11) โดยใช้เคมีและเป็นเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ปลูกข้าว ข้าวโพด ถั่ว ลำไย จากการสอบถามกลุ่มเป้าหมายที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนก่อนหันมาทำเกษตรกรรมยั่งยืนได้รับผลกระทบโดยตรงด้านสุขภาพและจากการเห็นบุคคลในชุมชนได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการเกษตร ต้องพิการ หรือเสียชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับผลกระทบจากการทำการเกษตรสมัยใหม่ ข้อที่ 4 ปัญหาด้านคุณภาพผลผลิตคุณภาพต่ำมีสารเคมีตกค้างจากปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืชทำให้เกิดพิษภัยหรือโรคต่าง ๆ ต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคทั้งระยะสั้นและระยะยาว (เดชา ศิริภัทร, 2551, หน้า 77-79)

1.2 รูปแบบและพื้นที่ทำการเกษตร กลุ่มเป้าหมายทำการเกษตรแบบยั่งยืน 3 รูปแบบ อันดับแรก ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ ซึ่งปัจจุบันได้ถูกบรรจุไว้ในนโยบายของประเทศ (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, 2554 : 170) หมายถึงการทำการเกษตรที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีโดยเน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ในการบำรุงดินเพื่อให้พืชแข็งแรง (ชัยทัตต์ กาบบัว, 2552, หน้า 27) อันดับที่ 2 เศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ จะทำให้เกษตรกรมีข้าว ปลา อาหาร ไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ อันจะเป็นการแก้ปัญหาเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร (วัลลภ พรหมทอง, 2544, หน้า 24) อันดับที่ 3 เกษตรผสมผสาน แบบวนเกษตร กลุ่มที่ 3 ระบบที่มีต้นไม้ควบคู่กับพืชเกษตรและสัตว์เลี้ยง (agrosylvopastoral systems) (พูนสวัสดิ์ อาจละกะ

, 2544, หน้า 50 - 51) กิจกรรมทางการเกษตรที่กลุ่มเป้าหมายทำ ได้แก่ ข้าว + บ่อปลา + ไม้ผล + ไม้ + กล้วย + เป็ด + ไม้ดอก มากกว่าที่กล่าวไว้ในแนวคิดของทฤษฎีของทฤษฎี อาจละกะ

1.3 พื้นที่ทำการเกษตรของกลุ่มเป้าหมายต่ำสุด 53 ตารางวา รวมทั้งพื้นที่บ้าน 1 งานทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ไม่มีสระ ขุดบ่อน้ำ และใช้น้ำชลประทาน แต่มีการรวมกลุ่ม การผลิต ความเป็นอยู่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 82-83) มีภูมิคุ้มกันที่ดีในระดับครอบครัว มีที่ดินทำกินมากที่สุด 87 ไร่ ทำเกษตรผสมผสานและเป็นທີ່ศึกษาเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง 10 ศูนย์ใช้ เป็นแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ได้ทั้งหมดเพิ่มเติมอีก 1 ศูนย์สามารถเรียนรู้เรื่องสมุนไพร หมอพื้นบ้านเพิ่มเติมจากเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามามีบทบาททุกศูนย์เพราะ อยู่ในช่วงการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 การสร้างความมั่นคง ให้แก่เกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2553, หน้า 4)

1.4 แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน แนวคิดของกลุ่มเป้าหมายสอดคล้องกับแนวคิดเกษตร ยั่งยืน ว่ามีความปลอดภัยในอาหารและการรักษาสุขภาพ หากมีปัญหาสุขภาพสามารถรักษา ด้วยวิธีการแบบองค์รวม(วรรณดี สุทธรุณกร, 2548, หน้า 124-125) เป็นการทำการเกษตร ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายดิน น้ำ ป่า อากาศ ชีวิตสัตว์และผู้คน (เสรี พงศ์พิศ, 2553, หน้า 10) และมีแนวคิดว่าการทำเกษตรเคมีทำให้พบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ ข้อที่ 2 เกษตรกรมีหนี้สิน ไม่ต่ำกว่าครอบครัวละ 20,000 บาท เนื่องจากรายได้ลดลงเพราะไปพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทำให้ถูกเอาเปรียบจากภายนอกมากขึ้น (เดชา สิริภัทร, 2551, หน้า 77-79)

1.5 วิถีชีวิตประกอบด้วยการทำกิจกรรมและการจัดระบบงานในแต่ละวัน

จากการที่ผู้วิจัยได้ไปสังเกต สอบถามและอยู่ร่วมกับเกษตรกรในบางช่วง พบว่า เกษตรกร 9 ใน 10 ราย ตื่นเช้า ก่อน ตี 5 เพื่อทำการกิจหลายอย่างเกี่ยวกับส่วนตัวและค้าขายผลผลิต ทางการเกษตรทั้งที่แปรรูปและไม่แปรรูป เช่น น้ำข้าวกล้อง ข้าวสาร ผัก ไข่ เกษตรกร ทุกคนจะพึ่งพาปัจจัยภายนอกน้อยมาก ส่วนมากจำหน่ายของที่เหลือกินเหลือใช้ของตนในตลาด และในชุมชนเกษตรกรทุกรายจะแบ่งปัน พืชผัก ในสวนของตนแก่ผู้ที่ไม่มีเงินซื้อ และจะขายให้กับผู้ ที่ต้องการซื้อ ขอก็ให้ ขายก็ซื้อ และนำไปแจกในงานต่าง ๆ ในชุมชน มีความสุข มีอยู่มีกิน ไม่อดอยาก สอดคล้องกับวิถีของเกษตรกรต้นแบบที่หันมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน พบว่า เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยน วิถีชีวิต (นันทิยา และณรงค์ หุตานวัตร, 2547, หน้า 79-82) ได้กล่าวว่า เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ 1) ชื่อของกินน้อยลง มีอาหารในแปลงตนมากขึ้น 2) ชยันและ อยู่กับ ไร่ นานมากขึ้น มีงานทำทั้งวัน 3) วิถีแบ่งปัน ผลผลิตที่เหลือกินถือว่าเสมือนการทำบุญ 4) จิตใจ

สงบมีความสุขในครอบครัว สมาชิกทำกิจกรรมร่วมกันในไร่นา สวน 5) มีแนวความคิดคล้ายกัน ซึ่งไม่ถูกจำกัดด้วยเขตการปกครอง

1.6 ความพึงพอใจในอาชีพ

1.6.1 เกษตรกรทั้ง 10 ราย ล้วนแต่ผ่านวิกฤตในชีวิตก่อนจะหันมาทำเกษตรแบบยั่งยืนและทุกคนประสบความสำเร็จเป็นแบบอย่างได้ มีสุขภาพที่ดี มีอาหารปลอดภัย จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เกษตรกรทุกคนไม่เจ็บป่วยหรือมีโรคประจำตัวที่เคยมีก็อยู่ในอาการปกติไม่กำเริบ เนื่องการดูแลเรื่องการเงิน การออกกำลังกาย เกษตรกรบางรายเคยป่วยพอมาทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนหายป่วย สุขภาพดีมีความสุข ความสบายใจ อาหารปลอดภัย มีกินมีใช้ ไม่เป็นหนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรที่ทำเกษตรแบบยั่งยืนพึงพอใจในอาชีพของตนนอกเหนือไปจากการได้รับการยอมรับจากสังคมสอดคล้องกับคำการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างแนวคิดและวิถีปฏิบัติของเกษตรกรกระแสหลักและเกษตรยั่งยืน ประเด็นสุขภาพ เกษตรกระแสหลัก อาจมีความเสี่ยงจากปัญหาสุขภาพ หากผู้บริโภคได้รับอาหารที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากมีสารตกค้างในกระบวนการผลิตเทียบกับเกษตรยั่งยืน ที่กล่าวในประเด็นเดียวกันว่า มีความปลอดภัยในอาหารและการรักษาสุขภาพ หากมีปัญหาสุขภาพสามารถรักษาด้วยวิธีองค์รวม (วรรณดี สุทธิรินรากร, 2548, หน้า 124-125) และสอดคล้องกับ (ประทีป วีระพัฒนานิรันดร์, 2536, หน้า 125) เกษตรกรรมยั่งยืนเป็นปัจจัยเหตุที่นำไปสู่ปัจจัยผล เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข นั้นหมายถึงการพึงพอใจ

1.6.2 มุมมองจากคนที่ไม่ทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนในบริบทแวดล้อมของเกษตรกรผู้วิจัยได้สอบถามโดยใช้คำถามแบบสนทนา พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเกษตรกรที่ผ่านไปมาในบริบทแวดล้อมของกลุ่มเป้าหมาย ว่าเหตุใดจึงไม่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนแบบกลุ่มเป้าหมาย แต่ละคนจะให้คำตอบว่า ไม่มีเวลา ได้ผลช้า ไม่มีตลาด ได้ผลผลิตน้อย ไม่เชื่อมั่นในระบบเกษตรอินทรีย์ว่าจะได้ผลจริง รวมทั้งไม่เชื่อว่าจะมีคนทำจริง ๆ บางรายได้รับอันตรายจากสารเคมี เกษตรกรก็จะไปจ้างคนอื่นทำแทน เนื่องจากมีความคิดว่ายอมตายเพราะสารเคมีดีกว่าอดตาย มองว่าพวกทำเกษตรยั่งยืน ขยันเกินไป ไปอยู่แต่ไร่นา ผู้วิจัยเห็นว่า ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ (อรรถชัย จินตะเวช, และบุศรา ลีมนิรันดร์กุล, 2551, หน้า 39-40) จากอดีตถึงปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนามากแต่ยิ่งพัฒนายิ่งมีปัญหาดตามมา เช่น ความเจ็บป่วย ทรัพยากรเสื่อมโทรม วิธีแก้ไขคือการเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาสร้างนโยบายแต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้

1.7 ปัญหา อุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนของกลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็นด้านบุคคลขาดแคลนแรงงาน สอดคล้องกับ แม่โจ้โพล หน้า 2 กล่าวว่า เกษตรกรร้อยละ 68.83 วิตกปัญหาค่าจ้างแรงงานภาคการเกษตรสูง ประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน จำนวนแรงงานในภาคเกษตรลดลง 1.50 ล้าน

คนเมื่อเทียบกับ 10 ปีที่แล้ว ส่วน www.irrigation3.wordpress.com ได้กล่าวถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำว่า สาเหตุสำคัญเกิดจากลักษณะพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่มีแหล่งน้ำ ส่วนน้ำท่วมภูมิภาคเป็นที่ลุ่มระบายน้ำได้ไม่ดี ฝนตกหนักติดต่อกันนาน ด้านผลผลิตไม่พอจำหน่าย ด้านการบริหารจัดการ การจัดเก็บค่าศึกษาคุณภาพน้ำ ซึ่งเกษตรกรเองควรได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐในบางกรณีและในบางกรณีเกษตรกรเองก็มีข้อจำกัดเรื่องอายุที่มากขึ้นแรงในการทำงานมีน้อยลง รวมทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่อยู่อย่างพอเพียง ความเป็นทุนนิยมน้อยลง ความโลภน้อยลง

1.8 แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่าย ลักษณะเครือข่ายของกลุ่มเครือข่ายประชาชนชุมชน ตำบลศรีเมืองชุมอำเภอมะสา จังหวัดเชียงราย เป็นจุดเริ่มต้นที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษา จากนั้นขยายไปยังโรงเรียนชาวนาบ้านป่าสักน้อย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ สองศูนย์นี้จะมีกิจกรรมร่วมกันโดยใช้เกษตรกรแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและเกษตรกรแต่ละคนก็จะไปขยายเครือข่ายของตนออกไปซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการจัดเครือข่ายระหว่างกลุ่มเก่ากับกลุ่มใหม่ เช่น การแนะนำให้รู้จักกัน แนวทางของกลุ่มเดิม การบอกต่อ ทรัพยากรที่นำมาสร้างเครือข่าย ได้แก่ ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ การเป็นพี่เลี้ยงแก่กลุ่มที่สนใจ(กาญจนา แก้วเทพ, ม.ป.ป., หน้า 57-95) นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีส่วนร่วมในกิจกรรมและแลกเปลี่ยน การพึ่งพา เรียนรู้ การให้และการรับ เพื่อให้ภารกิจบรรลุเป้าหมาย มีการสื่อสารทั้งโดยตรงและทางโทรศัพท์ โลกออนไลน์และเฟซบุ๊ก ระบบความสัมพันธ์นี้จะทำให้สมาชิกในเครือข่ายรับรู้ ยอมรับกระบวนการทำงาน ช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน (เสถียร จิระรังสีมันต์, 2549, หน้า 18) อย่างไรก็ตามผู้วิจัยค้นพบต่อไปอีกว่าการบริหารจัดการเครือข่ายที่ขยายออกไปอาจมีความไม่ลงตัว สอดคล้องกับคำกล่าวว่ามีการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนตน การแข่งขันระหว่างเครือข่าย (เสรี พงศ์พิศ, 2555, หน้า 201-208) ทำให้เครือข่ายแยกย่อยออกไปแม้เครือข่ายหลักอาจถูกลดลงเป็นเครือข่ายย่อยเมื่อถูกขยายเข้มแข็งขึ้นมาเป็นเครือข่ายหลัก

2. ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายประชาชนชาวนาบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอมะสา จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 ความมั่นคงด้านรายได้จากการไปสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากเกษตรกรทั้ง 10 คน มีรายได้มากที่สุดต่อปี จำนวน 961,800 บาท (เก้าแสนหกหมื่นหนึ่งพันแปดร้อยบาท) ต่อบุคคลน้อยที่สุด คือ ไม่สามารถแสดงเป็นตัวเลขได้ แต่มีกิน มีใช้ตลอดเวลา ไม่อดอยาก ดังนั้นจึงเป็นปัจจัยเหตุนำไปสู่ปัจจัยผล คือ เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข (ประทีป วีระพัฒนานันรันคร, 2536, หน้า 125)

2.2 ความมั่นคงด้านอาหาร มีอาหารหลากหลายชนิดในพื้นที่ทำการเกษตร มีพืชผักมากที่สุด จำนวน 69 ชนิด มีผลไม้ ไม้ยืนต้น มากที่สุด 56 ชนิด อื่น ๆ อีก 94 ชนิด มีสัตว์มากที่สุดถึง 22 ชนิด จะเห็นได้ว่ามีความหลากหลายด้านพืชผัก ผลไม้ สัตว์ เพียงพอบริเวณในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพ่อเซียง ไทยดี แห่งจังหวัดสุรินทร์ และพ่อผาย สร้อยสระกลาง แห่งอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้สรุปบทเรียนจากการประสบความสำเร็จเกษตรยั่งยืนว่า มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน (ไพบูลย์ เสงสุวรรณ และคณะ, 2545, หน้า 8)

2.3 เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้สรุปบทเรียนจากการประสบความสำเร็จเกษตรยั่งยืนว่า กิจกรรมพัฒนาสู่ความเป็นสากล มีความเป็นมิตรกับผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมยั่งยืนจะให้มูลค่าสูงสุดเมื่อกิจกรรมพัฒนาไปสู่ความสมดุลของระบบนิเวศน์ ความเป็นมิตรกับผู้บริโภค (ไพบูลย์ เสงสุวรรณ และคณะ, 2545, หน้า 8) ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทั้ง 10 คน ผลิตปุ๋ยใช้เอง ใช้ปุ๋ยหลากหลายชนิด ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด น้ำจุลินทรีย์ ปุ๋ยโรตัสมา โคร สมุนไพรไล่แมลง ทำเองเพื่อลดรายจ่าย ทำขายเพื่อเพิ่มรายได้ ใช้วัตถุดิบที่ผลิตเองจากพืช สัตว์ เกื้อหนุนซึ่งกันและกันสอดคล้องกับคำกล่าวของพ่อเซียง ไทยดี แห่งจังหวัดสุรินทร์ และพ่อผาย สร้อยสระกลาง แห่งอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

2.4 แบ่งปันคืนสู่สังคม คำกล่าวของพ่อเซียง ไทยดี แห่งจังหวัดสุรินทร์ และพ่อผาย สร้อยสระกลาง แห่งอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้สรุปบทเรียนจากการประสบความสำเร็จเกษตรยั่งยืนว่าการเอื้อเพื่อแบ่งปันคืนสู่สังคม เมื่อเกษตรกรทำการเกษตรแบบยั่งยืนประสบความสำเร็จมีชีวิตดีขึ้น เกษตรกรมักจะมีส่วนรับผิดชอบที่จะแบ่งปันบทเรียน ชันอาสาช่วยเหลือผู้อื่น มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม โดยเฉพาะปัญหาเกษตรกรที่ยังหลงทางซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของผู้วิจัยที่เกษตรกรทั้ง 10 คน ใช้บ้านของตนเองเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้คนมาศึกษาดูงาน เป็นวิทยากรมีหน้าที่รับผิดชอบในชุมชนทุกคน มี 1 คนที่ไม่เรียกเก็บค่าศึกษาดูงานทั้งที่มีความจำเป็นต้องใช้จ่ายเป็นค่าตอบแทนการบริหารจัดการในการให้บริการ

ข้อสังเกตจากผู้วิจัย

1. ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอลำปลายมาศ มีอยู่ 2 ศูนย์ ศูนย์แรกอยู่ในเขตกิ่งชุมชนเมืองซึ่งเน้นการซื้อ ขาย มากกว่าการทำเกษตร ดังนั้นการขยายผลจึงเป็นไปได้ในลักษณะขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ต่างอำเภอ หรือต่างจังหวัดอีก 1 ศูนย์อยู่ในเขตชนบท เป็นศูนย์การเรียนรู้ สมุนไพร การดูแลสุขภาพควบคู่กับเศรษฐกิจพอเพียง ขยายผลได้ในชุมชนตนเอง ข้อจำกัดคือ

ต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ เรื่องสมุนไพรอย่างแม่นยำ และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปตลอดจนหน่วยงานอนามัยในชุมชน

2. เกษตรกรรายที่ 1 เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยเกษตรกรรมมาก่อน พบเห็นอันตรายของการใช้สารเคมีที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของสรรพสิ่งในโลก จึงลาออกเพื่อมาทำเกษตรอินทรีย์เป็นตัวอย่างให้กับชุมชน จากข้อมูลจะพบว่า ไม่มีเงินเหลือ แต่มีอาหาร ของกิน ของใช้ปัจจัยสี่ครบ จากการที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลพบว่า มีคนมาเรียนรู้ในศูนย์แห่งนี้เกือบทุกวัน ทั้งเด็กนักเรียนในชุมชน คณะศึกษาดูงานจากต่างจังหวัด ต่างประเทศ ที่ศูนย์แห่งนี้จะมีอาหาร คือกล้วยน้ำหว้าจากสวนแขวนไว้ให้ทุกคนได้รับประทานฟรี มีน้ำดื่มฟรี ห้องน้ำฟรี มีที่พักเย็น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีฟรีในห้างสรรพสินค้า ทุกอย่างถูกกำหนดราคา หรือแม้แต่บ้านคนธรรมดาที่ไม่สามารถไปกินฟรีได้ถ้าไม่รู้จักกัน แต่สถานที่แห่งนี้แม้ไม่รู้จักก็สามารถดื่ม กิน พัก ฟรีได้ แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ความเข้าใจถึงความสำคัญของอาหารมากกว่าเงินทอง พอใจที่จะให้และแบ่งปัน

3. พื้นที่ทำการเกษตรของกลุ่มเป้าหมายคนที่ 9 ใช้พื้นที่เพียง 53 ตารางวา ในการเลี้ยงดูตนเอง ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ จากบทสัมภาษณ์เกษตรกรบอกว่า ทำอย่างไรจึงจะมีกินโดยไม่ต้องไปตลาดทุกวันทุกมือ จึงหันมาปลูกผักเลี้ยงสัตว์ใช้เวลา 3 ปี สถานที่แห่งนี้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีคนมาศึกษาทั่วประเทศ ออกรายการโทรทัศน์เกือบทุกช่องในประเทศไทย วันที่ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลช่วงที่นั่งคุยกันมีชาวบ้านเดินผ่านมาตะโกนถามว่ามีไข่ไก่ขายไหม ที่นี้จะขายราคาถูกกว่าท้องตลาด 10 ฟอง 30 บาท ไม่คิดไข่ เท่าที่ผู้วิจัยมองดูฟองใหญ่ “เราย้ายตลาดมาไว้ที่บ้าน” เกษตรกรคนที่ 9 บอกผู้วิจัยพร้อมกับหัวเราะอย่างคนอารมณ์ดีและมีความสุข คนที่สามารถควบคุมราคาสินค้าไว้ในมือตนเองและพร้อมจะให้ไม่เอาเปรียบผู้อื่น เกษตรกรคนที่ 9 บอกต่อไปอีกว่า สิ่งใดที่ลงทุนจะขาย สิ่งใดที่ลงทุนแรงแจกฟรี ถ้ามีคนขายก็ซื้อก็ขาย แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไข่ที่เลี้ยงตามธรรมชาติใช้หัวอาหารเพียงร้อยละ 20 ไม่ฉีดวัคซีน ใช้ฟ้าทะลายโจรกับฮอร์โมนไข่ที่ทำเองผสมกับอาหารให้ไก่กิน สัตว์เลี้ยงในบ้านนี้ไม่เคยฉีดวัคซีนและไม่เคยเป็นโรค เกษตรกรบอกกับข้าพเจ้า พื้นที่เพียง 53 ตารางวา มีหมู ไก่ เป็ด กบ ปลา มีอาหารครบ มีบางส่วนที่เล็กน้อยเท่านั้นที่ต้องพึ่งพาตลาด ใช้เวลาเพียงเล็กน้อย เข้าเย็นในการดูแลสวนแห่งนี้ โดยมีลูก ๆ ช่วยทำก่อนไปโรงเรียนสอดคล้องกับเกษตรกรที่คนที่ 6 บอกกับผู้วิจัยว่า “ครั้งแรกเราดูแลเขา ต่อมาสิ่งของในสวนแห่งนี้จะดูแลเราตลอดไป”

4. แนวคิดส่วนหลักจากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า ในแง่ของรูปธรรมเป็นเรื่องสุขภาพ ในแง่นามธรรมต้องการเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนช่วยโลกนี้ให้มีสิ่งดี ๆ ตกทอดไว้ให้ลูกหลาน ได้เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าผลิตอาหารที่ปลอดภัยพิชิตให้กับสังคมได้บริโภค ไม่เอาเปรียบสังคม ไม่เอาเปรียบผู้บริโภค แบ่งปันและดูแลผืนดิน สิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็ดูแลตนเอง ในด้านที่อยู่

ที่กิน คำนึงถึงเรื่องอาหารเป็นหลัก เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนเห็นได้จากรายการพืชผักผลไม้ที่ปลูก

5. ประเด็นสื่อโฆษณาที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรในการเลือกใช้สารเคมี ผู้วิจัยเห็นด้วยและอยากให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องออกมาให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้วิจารณญาณในการดูสื่อโฆษณาแก่เกษตรกร

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย 10 ราย สังเกตเห็นได้ว่า เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ จะมีความมั่นคงทางด้านอารมณ์ทนต่อแรงเสียดทานของสังคม ถูกคนรอบข้างมองแปลก ๆ และแตกต่าง เพราะการทวนกระแสคือการไม่ใช้สารเคมี ในการทำนา ทำสวน หากทนได้นาน ๆ ไปก็จะเกิดผลสำเร็จ แต่ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป และต้องเป็นคนขยัน ใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ ชื่อตรงต่อหน้าที่

ดังคำกล่าวของเกษตรกรรายที่ 10 ที่บอกว่า “ การทำนาก็เหมือนกับอาชีพชนิดอื่น ๆ อาชีพอื่น ตื่นเช้าไปทำงาน เราชานาตื่นเช้าก็ต้องไปนา เขาเลิกงานกลับบ้าน เราก็เลิกจากนากลับบ้านเหมือนกัน ” ซึ่งคำพูดนี้ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงแนวคิดการดำรงชีวิต ว่าอาชีพใด ๆ ก็ต้องใส่ใจในการงานเช่นเดียวกัน การงานจึงจะเจริญก้าวหน้า อาชีพรับราชการก็ต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเสมอ ๆ จึงจะทันโลกทันเหตุการณ์ อาชีพเกษตรกรก็ต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ฟังตนเองให้มาก มีเครือข่าย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลอง จึงจะทำให้ประสบความสำเร็จในอาชีพเช่นเดียวกับทุกอาชีพ ถ้าฟังตนได้นั้นถือว่า ยั่งยืน

5. เกษตรกรรายที่ 3 บอกกับผู้วิจัยว่า สมัยที่ท่านยังเป็นเด็กก่อนการทำนา พ่อจะชวนเพื่อนชานาด้วยกันมานั่งวางแผนว่า ใครจะปลูกข้าวก่อนหลัง ใครจะหว่านกล้าเพื่อใคร ช่วงใดวันใด เพื่อจะไม่ต้องเสียเวลา สอดคล้องกับปัจจุบันคือเรื่องเครือข่าย ซึ่งในอดีตต้องมาพบหน้ากันแต่ในปัจจุบันสามารถติดต่อทาง โทรศัพท์ ทางเฟสบุ๊ค ทางไลน์ หรือทางอีเมล จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยพบว่ามีหลายประเด็นที่พบเห็นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนกัน เช่น

- 5.1 แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์
- 5.2 จำหน่ายกล้าข้าว กรณี กล้าข้าวไม่พอปลูก
- 5.3 เป็นวิทยากรร่วม
- 5.4 แลกเปลี่ยนอาหาร พืชผัก หรือแบ่งปันกันภายในเครือข่าย
- 5.5 คนนอกเครือข่ายได้รับข่าวด้านการเกษตรและถูกชวนเข้ามาเป็นเครือข่ายแบบหลวม ๆ
- 5.6 แลกเปลี่ยนข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การอบรม ฯลฯ
- 5.7 มีการเดินทางไปเยี่ยมชมกัน เช่น เกษตรกรคนที่ 5 เดินทางไปเยี่ยมเกษตรกรคนที่ 6

5.8 เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทั้ง 10 รายเคยเป็นกลุ่มเครือข่าย เริ่มจากคนที่ 3 ไปยังคนอื่น ๆ ที่มาเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นก็แยกย้ายกันไปขยายผลและสร้างศูนย์การเรียนรู้ขึ้นมาด้วยตัวเองเป็นศูนย์กลางในแต่ละท้องถิ่น ขณะที่ศูนย์ของเกษตรกรรายที่ 3 ก็ขยายศูนย์ออกไปโดยการร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ และ เอกชน เช่น ลิงห่ออาสา ไร่เจริญตะวัน จัดอบรมให้กับเกษตรกรโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ขณะที่เกษตรกรรายที่ 2 ก็ให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรรายที่ 4 จัดการศูนย์ของตนเองที่อำเภอเชียงแสน

ข้อขัดแย้งที่ผู้วิจัยได้รับข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์พบว่า หากขาดความซื่อสัตย์ และมีความไม่ชัดเจนในกระบวนการรับและจ่ายเงินภายในศูนย์จะทำให้บางคนที่ได้รับรู้ข่าวสารถอนตัวออกมาจากการเป็นเครือข่ายที่ใกล้ชิดมาเป็นเครือข่าย ๆ ห่าง แต่ยังคงแลกเปลี่ยนข่าวสาร ด้วยทำที่ระวังตนมากขึ้นแต่สาระสำคัญที่ผู้วิจัยคำนึงถึง หากต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนก็สามารถสอดรับเป็นหนึ่งเดียวได้ เครือข่ายสามารถบริหารงานโดยหลีกเลี่ยงจุดอ่อน คงความเป็นเครือข่ายแบบหลวม ๆ ต่างคนต่างบริหารจัดการศูนย์ของตน โดยยังคงติดต่อประสานงานกันในบางเรื่องที่เกิดผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ในแง่ของงบประมาณ เช่น การประชุม อบรม เป็นต้น

เครือข่ายที่มีวิสัยทัศน์และแนวคิดที่ใกล้เคียงกันจะไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ หากมีคนมาศึกษาดูงานจะร่วมมือกันเป็นวิทยากร นำชมแหล่งเรียนรู้ เช่น เกษตรกรคนที่ 2 และคนที่ 4 จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์เรียนรู้โรงเรียนชานาเชียงแสน ซึ่งจะมีผู้อำนวยการศูนย์คอยดูแลและมีการอบรมโดยใช้วิทยากรจากโรงเรียนชานารายวันที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งออกอากาศทุกวัน ทำให้สามารถมีเครือข่ายทั่วประเทศ มีผู้สนใจโทรศัพท์มาถามเรื่องราวเกี่ยวกับการเกษตรทั่วประเทศ นับว่าเป็นเครือข่ายได้เช่นกัน

อนึ่งข้อเสนอแนะในการทำเครือข่ายในทางทฤษฎีเป็นเรื่องง่ายแต่ในทางปฏิบัติเท่าที่ผู้วิจัยได้ลงไปสัมผัสเชิงลึกพบปัญหาหลายอย่าง โดยเฉพาะนิสัยของเครือข่ายแต่ละคนซึ่งไม่สามารถเรียนรู้ได้ในเวลาเพียง 1-2 ปี อาจใช้เวลาหลายปีเมื่อเกิดสถานการณ์จึงสามารถเรียนรู้นำใจบุคคลอื่นในเชิงลึกได้ เครือข่ายที่นานวันไปอาจมีการถอนตัว และเปลี่ยนคนใหม่ไปมาอยู่เสมอ ๆ เหมือนกับบริษัทที่ต้องเปลี่ยนพนักงานทั้งที่เต็มใจลาออกและจำเป็นต้องลาออก การสร้างความสัมพันธ์จะมีทั้งแน่นแฟ้นและหลวม ทุกอย่างเปลี่ยนผ่านไปตามวาระ แต่จะยั่งยืนในแง่ของทุกคนทำเกษตรกรรมยั่งยืน ส่งผลดีต่อตัวเองและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคง และเป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคนที่สนใจทำเกษตรอินทรีย์ โดยไม่ต้องเสียเงิน เห็นตัวอย่างจริง เกิดผลจริง เครือข่ายสามารถรวมพลังได้ หากทุนได้ มีคนชื่นชม มีคนมาศึกษาดูงาน ส่วนมากกลุ่มเป้าหมายของผู้วิจัยอายุ 50 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์แต่แรงลดน้อยลง ดังนั้นจึงต้องหาผู้สืบทอดซึ่งเป็นลูก ๆ คนใกล้ชิดและผู้สนใจทั่วไป

จุดแข็ง ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่า ลูกของเกษตรกรทุกครอบครัวในกลุ่มเป้าหมายต่างมาช่วยงานในครอบครัวทุกคนแม้จะจบปริญญาตรีแล้วก็ตาม เป็นการใช้จ่ายเงินทางสังคมที่ครอบครัวมีอยู่ให้ดำรงอยู่ ความเข้มแข็งในครอบครัว ความเป็นหนึ่งเดียวจึงจะทำให้วิถีการใช้ชีวิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนคงอยู่อย่างมีความสุข คือความเข้าใจซึ่งกันและกันในครอบครัว การแบ่งหน้าที่ เนื่องจากวิถีชีวิตเช่นนี้ต้องทำงานที่ชัดเจนตรงเวลา เช่น การทำปุ๋ยหมัก ฮอร์โมนไข่ สบู่ แชมพู ปุ๋ยหมักซึ่งต้องมีสูตร มีกำหนดวันเวลาที่ชัดเจน จากการลงพื้นที่ในครั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ว่า เครื่องมือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชน สัมผัสจับต้องได้จริงสำหรับผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง แม้แต่เกษตรกรคนที่ 9 ก็เปลี่ยนแปลงตนเองเนื่องด้วยการไปเรียนรู้จากเครื่องมือต่าง ๆ จนเกิดแนวคิดใหม่ มีพลังที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองและประสบความสำเร็จกลายเป็นอีกหนึ่งศูนย์การเรียนรู้ที่มีเครือข่ายขยายออกไปไม่มีที่สิ้นสุด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

1. ภาครัฐควรส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืนอย่างจริงจัง โดยการลดการจำหน่ายปุ๋ยเคมีผ่านธนาคารการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
2. ภาครัฐส่งเสริมเยาวชนแต่ละชุมชนมีการทำเกษตรแบบยั่งยืนเป็นตัวอย่างโดยให้เยาวชนในชุมชนเป็นแกนนำในการทำโดยการจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ที่ชัดเจนผ่านกระบวนการ
3. ให้ความรู้และสนับสนุนให้มีสหกรณ์การเกษตรในชุมชน ในหมู่บ้านอย่างเต็มรูปแบบ ผ่านทางสื่อ มีการประกวดสหกรณ์ใน โรงเรียน ในอำเภอ ในจังหวัด ระดับประเทศในทุกกลุ่มอาชีพ
4. ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักทุกหมู่บ้าน
5. รมรงค์เด็กใช้สารฆ่าแมลง ทุกชนิดที่เป็นเคมี ให้ผลิตสารฆ่าแมลงที่ทำมาจากวัตถุดิบในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาเกษตรกรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีเครือข่ายประชาชนชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย มีเวลาอย่างจำกัด ดังนั้นหากมีผู้สนใจทำวิจัยต่อยอดควรได้ศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเชิงลึกถึงวิถีชีวิต / แนวคิดในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบยั่งยืนที่ประสบความสำเร็จเปรียบเทียบกับคนที่ทำแล้วไม่สำเร็จด้วยเหตุผลใดที่สามารถตรวจสอบได้ชัดเจนเพื่อหาแนวทางแก้ไขในเชิงนโยบายต่อไป
2. มีกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายและครอบคลุมทั่วทุกภาคในประเทศ
3. ศึกษาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงและแนวโน้มของการทำเกษตรแบบยั่งยืนกับเกษตรแบบเคมี
4. ศึกษาเพิ่มเติมกรณีตัวอย่างชุมชนที่ใช้เคมีในการเกษตรกับชุมชนที่ใช้วิถีเกษตรยั่งยืนว่าส่งผลต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความสุขในครอบครัวอย่างไรในระยะยาว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). **ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ตะวันออกจำกัด.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2550). **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10** (2550-2554). ค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2556, จาก <http://www.ddd.go.th/www/files/75762.pdf>
- กฤษฎา บุญชัย และคณะ. (2547). **เกษตรกรรมยั่งยืน: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกับปัญหาการเกษตรและอัตลักษณ์ชาวนาไทย**. นนทบุรี: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิเคิลไชน์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพฯ: Mild Publishing.
- โกมล สนั่นก้อง และคณะ. (2539). **ภูมิปัญญาเกษตรกรรม ประสพการณ์จากล้านนา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- จรัญ จันทลักษณ์, และผกาพรรณ สกุลมัน. (2546). **การเกษตรยั่งยืน: หลักการแนวทางและตัวอย่างระบบฟาร์ม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เจษฎา มิ่งฉาย. (2544). **“เกษตรอินทรีย์: การวิเคราะห์เชิงนโยบายในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย”**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ฉลอง โชติกะคาม. (2542). **การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อคุณภาพเกษตรกรรมและความมั่นคงของชาติ**. กรุงเทพฯ: เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอรี จำกัด.
- ชนวน รัตนะวราหะ. (2535). **เกษตรอินทรีย์**. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพกรมวิชาการเกษตร.
- ชลิตา บัณฑุงศ์. (2547). **สานสรรค์ ความรู้สู่เกษตรยั่งยืน**. รายงานผลการอภิปรายและสัมมนา งานสมัชชชาววิชาการชาวบ้านเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ครั้งที่ 1. นนทบุรี: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิเคิลไชน์.
- ชลิตา บัณฑุงศ์, และอนุสรณ์ อุณโน. (2547). **ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน**. จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการมหกรรมเกษตรกรรมยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิเคิลไชน์.
- ชัยทัตต์ กาบบัว. (2552). **ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- ชัยรัตน์ เจริญสิน โอปาร. (2548). “เกษตรกรรมยั่งยืน ว่าด้วยอัตลักษณ์และความรู้”.
กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2554). บทความพิเศษ: เครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันในยุค
โลกาภิวัตน์. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.edu.tsu.ac.th/major>.
- เดชา ศิริภัทร. (2551). เส้นทางเกษตรกรรมยั่งยืน. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ทิพวรรณ สิทธิรังสรรค์. (2551). เกษตรธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธันวา จิตสงวน, เดชรัตน์ สุขกำเนิด, และวิศิษฐ์ ลิ้มสมบุญชัย. (2543). การพัฒนาการเกษตรยั่งยืน
ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- นันทิยา หุตานุกัฏ และณรงค์ หุตานุกัฏ. (2547). เกษตรกรรมยั่งยืน กระบวนการทัศน์
กระบวนการและตัวชี้วัด. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.
- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. (2536). “การเกษตรทางเลือก: ความหมาย แนวคิดและการพัฒนาระบบ”.
เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการเกษตรยั่งยืน. กรุงเทพฯ:
กรมวิชาการเกษตร.
- ประเวศ วะสี. (2548). “เกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อความเป็นไท”. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ผาย สร้อยสระกลาง, และอยู่ สุนทรชัย. (2547). โครงการวิจัยและพัฒนาเกษตรกรรมอย่างประณีต
1 ไร่. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- พงษ์ทร ชยาตุลชาติ, ฐานิสวรร วังศ์ประเสริฐ, และอาชี กุ่ยชื้อ. (พ.ศ. ?). โครงการวิจัยรูปแบบ
การเกษตรยั่งยืนบนที่สูงของชาวอาข่าบ้านแม่เตอ และบ้านแม่จันทรวงเพื่อขยายผล
การศึกษาการเกษตรแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- พูนสิน เจียมประโคน และคณะ. (2547). องค์ความรู้เรื่องการจัดการที่ดินกับการพัฒนาเกษตร
ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนแม่ทา ต.แม่ออน กิ่งอำเภอแม่ออน จ.เชียงใหม่”. เชียงใหม่:
มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย).
- พูนสวัสดิ์ อาจละกะ. (2544). เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร. **เมืองที่พิมพ์? สำนักพิมพ์?**
- พุทธินันท์ สุขพรวรกุล. (2545). บันทึกวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน. นนทบุรี: Mild Publishing.
- ไพบุลย์ เสงสุวรรณ, อรุณ หวายคำ, พุฒิพงษ์ นวกิจบำรุง, และอัจฉรา รัศยดิษฐรม. (2545). รูปแบบ
และเทคนิคเกษตรยั่งยืน: องค์ความรู้และประสบการณ์ของเกษตรกรในพื้นที่พัฒนา
เกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย. นนทบุรี: พิมพ์ดี.
- พุทธิณา นันทะวรการ, และจตุพร เทียรมา. (2553). เกษตรยั่งยืน ความหวังสร้างโลกเย็น.
นนทบุรี: คลังวิชา.

- พิสัมพันธ์ นุ่นเกลี้ยง. (2549). กลยุทธ์ระดับโลกเพื่อการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.oppn.opp.go.th>.
- พาลีย์ ลินด์ซีย์. (2548). เกษตรกรไทย: อยู่ข้างอยู่น้ำข้ามสหัสวรรษ. (แม่น้มาส จันลักขณา และคณะ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มาลี สุป็นดี และคณะ. (2552). แนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนและครอบครัว ด้วยองค์ความรู้ เกษตรกรรมยั่งยืนในชุมชนบ้านดอนดินแดง ตำบลศรีสุข อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มูลนิธิพัฒนาไทย. (2546). โครงการสร้างสรรค์พลังแผ่นดิน: กรณีศึกษาเกษตรกรรมยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- รุจเรขา วิทยาวิฑูล, และน้ำทิพย์ วิภาวิน. (2555). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมกับงานวิจัยสารสนเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. (2554). เกษตรกรรมยั่งยืนวิถีเกษตรกรรมเพื่อความเป็นไท ความเรียงว่าด้วยความหมาย หลักการ และนโยบายเกษตรกรรมยั่งยืน. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.
- _____. (2552). ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงด้านอาหาร: บทวิเคราะห์และปฏิบัติการทางนโยบาย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- วรชัย ทองคำฟู. (2551). “วิถีชุมชนและการเรียนรู้รูปแบบเกษตรยั่งยืนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วรรณดี สุทธินรากร. (2548). เส้นทางขับเคลื่อนเกษตรยั่งยืน: ความหมายและมิติทางปรัชญา. การประชุมทางวิชาการประเพณี เกษตรศาสตร์-ธรรมศาสตร์-มหิดล-กองทัพเรือ เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วัลลภ พรหมทอง. (2544). เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- เสถียร จิรรังสีมันต์. (2549). ความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สันติ แก้วพิมพ์. (พ.ศ.?). การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน. โครงการนำร่องภูมิเนเวศ. มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน.
- สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2553). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.nesdb.go.th>.

- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2535). เอกสารการสัมมนากระบวนการทำฟาร์มที่นำไปสู่ถาวรภาพทางการเกษตรด้านทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ ครั้งที่ 9. [ภูเก็ต]: โรงแรมภูเก็ตเมอร์ลิน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2553). ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2555). เครือข่าย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สุภา ไยเมือง, และดิศทัต โรจนาลักษณ์. (2547). เศรษฐกิจแห่งความสุขและการแบ่งปันว่าด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนและชุมชน. นนทบุรี: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2549). จุดเปลี่ยนประเทศไทย เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: สยาม เอ็น แอนด์ บี พับลิชชิ่ง จำกัด.
- อานัฐ ต้นโซ. (2549). เกษตรกรรมธรรมชาติประยุกต์ หลักการ แนวคิด เทคนิคปฏิบัติในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.
- อรรถชัย จินตะเวช, และบุศรา ลีมนิรันดร์กุล. (2551). บทความวิจัย: เกษตรยั่งยืนเพื่อชุมชน. เชียงใหม่: นนทบุรีการพิมพ์.
- อัจฉรา รักยุติธรรม. (พ.ศ. ?). เกษตรกรรมยั่งยืน : หลากหลายมุมมองต่อทางเกษตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2547). สถานการณ์ความรู้ ผู้เกษตรยั่งยืน “การสร้างและการจัดการความรู้โดยภาคสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นธรรม”. การสัมมนาในงานสมัชชาวิชาการชาวบ้าน เพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เจ แอนด์ เจ กราฟฟิคดีไซน์.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2535). เอกสารการสัมมนากระบวนการทำฟาร์มที่นำไปสู่ถาวรภาพทางการเกษตรด้านทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ ครั้งที่ 9. [ภูเก็ต]: โรงแรมภูเก็ตเมอร์ลิน.
- อมรา อารีย์. (2550). วิถีชีวิตมุสลิมกับเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาบ้านปิงหลวง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- BDSN. (2558). ความรู้เรื่องการพัฒนาเครือข่ายบริการ. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.sites.google.com/a/thaibdsn.net/dbsn/>
- CoenReijntjes BertusHaverkort, and Ann Waters-Bayer. (2547). เกษตรยั่งยืนวิธีการเกษตรเพื่ออนาคต. (วิฑูรย์ ปัญญากุลพิมพ์, ผู้แปล). ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.
- MAEJO POLL. ร้อยเรื่องราวหน้า: ปัญหาทรัพยากรน้ำ ฉบับวันที่ 19 สิงหาคม 2558. ค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2558, จาก <http://www.irrigation3.wordpress.com>.

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 4 ท่าน ดังต่อไปนี้

1. รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ อธิการบดี สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
2. ดร.เฉลิม พักอ่อน อาจารย์พิเศษ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
3. ดร.สมาน มากสุข ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ผู้อำนวยการมูลนิธิศูนย์พักพิงใจ ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
4. นายวรปรัชญ์ หลวงโย ตำแหน่งครู วิทยฐานะชำนาญการ โรงเรียนถ้ำปีนวิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 36

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

เกษตรกรรมยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ตำบลศรีเมืองชุมอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ศึกษากรณีกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุมอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ประกอบด้วย อายุ เพศ สถานภาพ และระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ตอนที่ 3 การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ได้แก่ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านรายได้ การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม และการแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

2. ขอความกรุณาให้ท่านตอบคำถามให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งการให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อการทำงานของท่านแต่อย่างใด คำตอบของท่านจะไม่นำไปเปิดเผย จะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการวิจัยเท่านั้น

นางอัมพิกา ไกรอำ

นักศึกษาปริญญาโท สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

คำชี้แจง ให้ผู้สัมภาษณ์เขียนเครื่องหมาย ✓ ลงใน ( ) หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง

1. เพศ

( ) ชาย

( ) หญิง

2. อายุ

( ) ต่ำกว่า 50 ปี

( ) 50 - 55 ปี

( ) 55 - 60 ปี

( ) 60 ปีขึ้นไป

3. สถานภาพ

( ) โสด

( ) สมรส

( ) หย่าร้าง

( ) หม้าย

4. ระดับการศึกษา

( ) ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี

( ) ระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ 2 รูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรม
ยั่งยืน วิถีชีวิต ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรแบบยั่งยืน
ของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

คำชี้แจง

ให้ผู้สัมภาษณ์สอบถามผู้ให้สัมภาษณ์โดยการให้ระบุหรือเสนอและแสดงความคิดเห็น
เกี่ยวกับรูปแบบและกิจกรรม พื้นที่และระบบการทำงาน แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน วิถีชีวิต
ความพึงพอใจในอาชีพและปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรแบบยั่งยืน ของกลุ่มเครือข่าย
ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 8 ด้าน คือ

1. บริบทชุมชน
2. สภาพปัญหาในชุมชนด้านการเกษตร
3. รูปแบบและพื้นที่ทำการเกษตร
4. แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน
5. วิถีชีวิตประกอบด้วยการทำกิจกรรมและการจัดระบบการทำงานในแต่ละวัน
6. ความพึงพอใจในอาชีพ
7. ปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตรยั่งยืน
8. แนวคิดการบริหารจัดการเครือข่ายให้ดำรงอยู่

ตอนที่ 3 การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

คำชี้แจง

ให้ผู้สัมภาษณ์สอบถามผู้ให้สัมภาษณ์โดยการให้ระบุหรือเสนอและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลศรีเมืองชุม อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จำนวน 4 ด้าน คือ

1. ความมั่นคงด้านอาหาร
2. ความมั่นคงด้านรายได้
3. การเป็นมิตรกับผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม
4. การแบ่งปันคืนสู่สังคมและการสร้างเครือข่าย

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 1 นายเปลก เตชะบุญ

ภาพ 6.1 นายเปลก เตชะบุญ

ภาพ 6.2 การปลูกผักจิงจูฉ่าย

ภาพ 6.3 บ่อเลี้ยงปลา

ภาพ 6.4 ป้ายหน้าโครงการ

ภาพ 6.5 โรงทำปุ๋ยหมัก

ภาพ 6.6 โรงแรมชานา

ภาพ 6.7 การเลี้ยงวัวในสวน

ภาพ 6.8 การเลี้ยงปลาตุก

ภาพ 6.9 คอกไก่

ภาพ 6.10 แปลงปลูกหญ้า

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 2 นางสาวลิวิลี ร้องคำ

ภาพ 6.11 นางสาวลิวิลี ร้องคำ

ภาพ 6.12 แปลงนา

ภาพ 6.13 การปลูกกกล้วย

ภาพ 6.14 บ่อเลี้ยงกบ

ภาพ 6.15 โรงเพาะเห็ด

ภาพ 6.16 การปลูกต้นอโวคาโด

ภาพ 6.17 แปลงผักสวนครัว

ภาพ 6.18 ถังหมักเศษอาหาร

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 3 นางพรรณพิมล ปั่นคำ

ภาพ 6.19 นางพรรณพิมล ปั่นคำ

ภาพ 6.20 บ่อเลี้ยงปลา

ภาพ 6.21 สวนสตรอเบอรี่

ภาพ 6.22 การปลูกละหุ่งเทศ

ภาพ 6.23 การทำนาอินทรีย์

ภาพ 6.24 การปลูกผักปลอดสารพิษ

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 4 นายถวิล สุริยะ

ภาพ 6.25 นายถวิล สุริยะ

ภาพ 6.26 การอบรมเกษตรกรยั่งยืน

ภาพ 6.27 การทำนาปลูกข้าวต้นเดียว

ภาพ 6.28 การปลูกกาแฟ

ภาพ 6.29 การเพาะกล้าผักหวาน

ภาพ 6.30 การปลูกลูกผักหวาน

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 5 นางเป็รียวจันทร์ ตะตันยาง

ภาพ 6.31 การให้ความรู้กับผู้มาศึกษาดูงาน

ภาพ 6.32 สภาพแวดล้อมภายในสวน

ภาพ 6.33 การปลูกลองกอง

ภาพ 6.34 การทำสวนอ้อย

ภาพ 6.35 การปลูกต้นสะเดา

ภาพ 6.36 การปลูกหม่อน

ภาพ 6.37 การปลูกฟริกไทย

ภาพ 6.38 การทำสระบัว

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 6 นายผล มีศรี

ภาพ 6.39 นายผล มีศรี

ภาพ 6.40 การปลูกรักคาวตอง

ภาพ 6.41 การทำสวนยางพารา

ภาพ 6.42 ป้ายศูนย์การเรียนรู้

ภาพ 6.43 การปลูกระนาวในท่อซีเมนต์

ภาพ 6.44 การปลูกรุ่นแฝก

ภาพ 6.45 การเลี้ยงหมูคอก

ภาพ 6.46 คอกปูยหมัก

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 7 นางผล วงศ์สีดา

ภาพ 6.47 นางผล วงศ์สีดา

ภาพ 6.48 การติดป้ายให้ความรู้

ภาพ 6.49 การเลี้ยงหมูหลุม

ภาพ 6.50 การทำแปลงผักลอยฟ้า

ภาพ 6.53 ผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ภาพ 6.54 การแปรรูปผลิตภัณฑ์สมุนไพร

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 8 นางบัวผัน ใจเย็น

ภาพ 6.55 นางบัวผัน ใจเย็น

ภาพ 6.56 การหมักน้ำยาล้างจน

ภาพ 6.57 ป้ายโครงการ

ภาพ 6.58 การเลี้ยงไก่

ภาพ 6.59 แปลงผักปลั่ง

ภาพ 6.60 การทำปุ๋ยหมัก

ภาพ 6.61 การถนอมอาหาร

ภาพ 6.62 การปลูkbวบ

ภาพ 6.63 การปลูกผักกาด

ภาพ 6.64 การปลูกหอมแดง

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่ 9 นางขนิษฐา มะโนสมบัติ

ภาพ 6.65 นางขนิษฐา มะโนสมบัติ

ภาพ 6.66 การปลูกผักในกระถาง

ภาพ 6.67 บริเวณด้านหน้าศูนย์การเรียนรู้

ภาพ 6.68 การปลูกพืชผักในกระถาง

ภาพ 6.69 การเลี้ยงไก่ในเล้า

ภาพ 6.70 ผลผลิตจากการเลี้ยงไก่

แหล่งเรียนรู้ของเกษตรกร
คนที่10 นายทองคำ อินพรม

ภาพ 6.71 นางทองคำ อินพรม

ภาพ 6.72 การทำนาข้าวอินทรีย์

ภาพ 6.73 การเลี้ยงเป็ดกำจัดหอยเชอร์รี่

ภาพ 6.74 บ่อกักเก็บน้ำและเลี้ยงปลา

ภาพ 6.75 การปลูกริ้วดำ

ภาพ 6.76 การปลูกริ้วในแปลงนา

ภาพ 6.77 การเลี้ยงกระบือ

ภาพ 6.78 บ่อพักน้ำ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นางอัมพิกา ไกรอ่ำ
 วัน เดือน ปีเกิด 6 มกราคม 2505
 ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ 356 หมู่ 4 ตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
 สถานที่ทำงาน โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
 ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน ครูชำนาญการพิเศษ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2522 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม
 พ.ศ. 2525 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยครูเชียงราย
 พ.ศ. 2540 ปริญญาตรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (วิชาเอกภาษาไทย
 สาขามัธยมศึกษา)

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2525 - ปัจจุบัน รัชมารชการครู
 พ.ศ. 2548 - 2557 เขียนหนังสือ ในนิตยสารสกุลไทย,บ้านและสวน คู่สร้างคู่สม
 ขวัญเรือน
 พ.ศ. 2557- ปัจจุบัน กระบวนกรการจัดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการ ผู้บริหาร
 จัดการโครงการเด็กรักบ้าน